תלמוד בבלי · אחרונים · בניהו

בניהו על שבת

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בניהו על שבת

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בניהו-על-שבת/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג: 4
דף ט: 5
דף י: 5
דף י: 6
דף יג: 6
דף יד: 6
דף כב: 7
דף כג: 7
דף כה: 7
דף כו: 9
דף ל: 9
דף לא: 10
דף לג: 12
דף לד: 13
דף נג: 14
דף נד: 14
דף נו: 14
דף נו: 15
דף ס: 16
דף סב: 16
דף סב: 17
דף סג: 19
דף סג: 21
דף פא: 21
דף פו: 21
דף פח: 22
דף פח: 27
דף פט: 28
דף פט: 29
דף צ: 29
דף קד: 30
דף קה: 31
דף קה: 32
דף קז: 33
דף קח: 33
דף קח: 34
דף קט: 35
דף קיג: 35
דף קיג: 35
דף קיד: 36
דף קטו: 37
דף קטו: 38
דף קטז: 39
דף קטז: 40
דף קיז: 41
דף קיח: 41
דף קיח: 42
דף קיט: 43
דף קכז: 46
דף קכט: 47
דף קל: 48
דף קלג: 49
דף קלד: 49
דף קלט: 50
דף קמה: 51
דף קמו: 54
דף קמט: 54
דף קנא: 55
דף קנב: 57
דף קנה: 59
דף קנו: 60

דף ג:

אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּא לְרַב: בַּר פַּחְתִּי. פירש רש"י: 'בן גדולים' ויש להקשות הטעם דקראו כן ומאי קא משמע לן בזה? והוה ליה לקראו 'בר אבהן' כי כן יקראון למי שהוא בן חכמים כמו שאמרו בגמרא (מנחות נג, א)? ואם הכונה שהיו אבותיו בעלי שררה, לא מצינו דבר מפורש בתלמודא על אבותיו בהכי.. ונראה לי בס"ד, דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים הקדמה כו), כמו שאירע ליוסף הצדיק עליו השלום שיצאו עשר טפות זרע מבין צפרני רגליו (סוטה לו:), כמו שאמר הכתוב 'וַיָּפֻזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו' (בראשית מט, כד), כמו כן אירע למעלה ביוסף הצדיק העליון, שהוא ספירת היסוד, שיצאו עשר ניצוצות נשמות קדושות מן יסוד העליון, שלא נתקבלו בתוך המלכות העליונה, ולהיות כי חמשה בחינות של יסוד נרמזים ביוסף הצדיק עליו השלום, לכן מכל יסוד מחמשה בחינות היסוד הנזכר, יצאו ניצוצי נשמות והוצרכו להתקן בעולם הזה.

והבחינה הא' הגדולה מכולם הם רשב"י ותלמידיו הנזכרים באדרא רבא קדישא, שהם: רבי אלעזר בנו, ורבי אבא, ורבי יהודה, ורבי יצחק, ורבי חייא, ורבי יוסי בר יעקב, ורבי חזקיה, ורבי ייסא. והנה הרשב"י עליו השלום, הוא בחי' היסוד עצמו, שממנו יצאו אותם עשר טיפות שהם תלמידיו הנז', ולכן הוצרך ללמדם תורה ולתקנם.

ובחינה השנית, הם רבינו הקדוש ותלמידיו בני ישיבתו. והנה רבינו הקדוש הוא בחינת היסוד עצמו, ותלמידיו הם טפות שיצאו ממנו, שהם: רבי חייא ורבי אושעיא ובר קפרא ולוי בר סיסי ורבי חנינא בר חמא ורב, וכיוצא בהם.

ובחינה השלישית כפי סדר המעלות, הם רבינו האר"י זלה"ה עצמו ותלמידיו. והנה רבינו האר"י ז"ל הוא בחינת היסוד עצמו, שממנו יצאו הטיפות וניצוצות שהם תלמידיו מהרח"ו ורבי יצחק הכהן ושאר חברים.

ובחינה הרביעית כפי סדר המעלות הם פַּפּוּס וְלוּלְיָאנוּס הנקראים 'הרוגי לוד'.

והבחינה החמישית כפי סדר המעלות הם הרוגי ביתר, והרבי שלהם הוא רבי אלעזר המודעי אשר נהרג בביתר, עד כאן דבריו עיין שם.

והנה מדברי רבינו האר"י ז"ל מוכח, כי **רבי חייא** הנזכר באדרא אין זה רבי חייא שהיה מבני ישיבתו של רבינו הקדוש הנזכר בתלמוד. וכן **רבי אבא** הנזכר באדרא וזוהר הקדוש אין זה 'רב' הנזכר בגמרא שהיה שמו אבא, כי רבינו האר"י ז"ל מנה את רב מבחינה השנית של כת רבינו הקדוש ורבי אבא הוא מבחינה הראשונה של כת רשב"י עליו השלום.

ונמצא לפי האמור, דרבינו הקדוש הוא שר ואדון לתלמידיו, שהם רבי חייא ורב ושאר

הנזכרים לעיל, כי רבינו הקדוש הוא היסוד שיצאו ממנו, ובניו נחשבים. ולכן קורא רבי חייא לרב: **בַּר פַּחְתִּי**, כלומר: בן הפחה והאדון שלי שהוא רבינו הקדוש שהוא שרי ואדוני, כי אתה מכת שלנו ומחברתינו, שיצאת מרבינו הקדוש כמו שיצאנו אנחנו ממנו. ועל פי הקדמה הנזכר פירש **בני ידידי** כה"ר יעקב הי"ו, קראו **בַּר פַּחְתִּי**, היינו: **פתח יו"ד**, כי יצא מן היסוד ששם 'פתח של יו"ד' שהוא חמשה חסדים וה' גבורות דלא מתפרשין, ושם נקבצים, עד כאן דבריו נר"ו.

דף ט:

וְרַבִּי חֲנִינָא אָמַר מִשָּׁעַתִּיר חֲגוּרָה וְלָא פְּלִיגִי הָא לָן וְהָא לְהוּ. עיין רש"י ז"ל [בני בבל היו חוגרין את עצמן בחוזק וכשאוכלין צריכין להתירם ובני ארץ ישראל לא היו נוהגין כן בהתרת חגורה קודם נטילת ידים].

ועוד נראה לי בס"ד, בני בבל שותין מי חדקל ומי פרת, שהמים קלים בטבען ועושין תאוה לאדם לאכול הרבה, וכיון דאוכלים הרבה מתמלא כריסם, ולכן מוכרחים להתיר האזור שלהם שלא ידחוק אותם בזמן האכילה שמרבים בה. אבל בארץ ישראל שותין מי מטר או מעיינות קטנים, שהמים כבדין, ואין עושין תאוה לאדם לאכול הרבה, ולכן לא ימלאו כריסם במאכל, וממילא אין נצרכים להתיר האזור שלהם.

דף י.

רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי הֲווּ יָתְבֵי וְנָרְסֵי בֵּינֵי עַמּוּדֵי. נראה הענין הוא כך, כי בית המדרש ששם לומדים החכמים היתה קרקעיתו בנויה על גבי עמודים, ונמצא קרקע שהעמודים עומדים עליה היא היתה דירה תחתונה, והקרוי שלה המקורה על גבי העמודים היתה דירה עליונה, ששם היה בית המדרש של החכמים. ורבי אמי ורבי אסי היו יושבים ודנים בדירה התחתונה, ואין דנים בדירה העליונה כדי שלא יהיה בלבול לחכמים ולתלמידים שלומדים בדירה העליונה מכח שיחת בעלי דינים וריבם בין איש לרעהו.

אך רבי אמי ורבי אסי מחמת שהיו דנים בדירה התחתונה, גם לימודם וגרסתם היתה בדירה התחתונה במקום שהם דנים בין איש לרעהו, והיו יושבים בין העמודים, להורות כי העולם קיים על שלשה עמודים, שהם 'דִּין וְאֱמֶת וְשָׁלוֹם' וכמו שאמר רבן שמעון בן גמליאל (אבות א, יח) בסוף פרק ראשון דאבות, ובשעה שהם גורסין, לא היו דנים ולא היו רשאין בעלי דינין להגיש דינם לפניהם, ולכך היו נועלין הפתח של דירה התחתונה, כדי שלא יכנסו בעלי דינין שם בעת שהם גורסין. וכל בעלי דינין היו עומדין בחצר שלפני

הדירה התחתונה, וממתינים שם עד שיגמרו הגרסא והלימוד שלהם ויתנו להם רשות להכנס אצלם.

ועל כן הם אחר שגומרין הלימוד שלהם, **הֲווּ טַפְחֵי אַעִיבְּרָא דְּדָשָׁא** של דירה התחתונה שהיו יושבים בה, וְאָמְרֵי: אִי אִיכָּא דְּאִית לֵיהּ דִּינָא, לֵיעוֹל וְלֵיתֵי, כי בזה נותנים רשות לבעלי דינין העומדים בחצר שיכנסו אצלם.

ומה שאמר: **כָּל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא**, רוצה לומר: כל שעה שגמרו הגרסא שלהם, נותנין רשות לבעלי דינין העומדים בחוץ בחצר שיכנסו ויבואו לפניהם, והטפוח אעברא דדשא זה הוא נתינת הרשות.

ומה שאומרים: **לֵיעוֹל וְלֵיתֵי**, הכונה לֵיעוֹל התובע וְלֵיתֵי הנתבע עמו, דאין רשאין ליכנס התובע לבדו אם לא היה הנתבע עמו.

דף י:

שֶׁבִּשְׁבִיל מִשְׁקַל שְׁנֵי סְלָעִים מֵילֶת, שֶׁנָּתַן יַעֲקֹב לְיוֹסֵף יוֹתֵר מִשְּׁאָר בָּנָיו, נִתְקַנְּאוּ בּוֹ אֶחָיו, וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר, וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם. נראה, רמזו לפי דרכם בתיבת **מֵילֶת** טעם אחר שירדו למצרים ולא לאומה אחרת, והיינו כדי להוציא ממצרים יניקה גדולה שהיה להם מן אותיות 'מי' דשם **אֱלֹהִים**, שהוא סוד ת"ל גבורות [ה' פעמים אֱלֹהִים [86] עולים ת"ל 430], ויניקה גדולה זו היתה אצל מצרים דוקא, וזה נרמז בתיבת **מֵילֶת** שהוא 'מי לת' רוצה לומר 'מי' של **אֱלֹהִים** שהוא סוד 'תל' גבורות.

דף יג.

שֶׁאִלְמָלֵא הוּא נִגְנַז סֵפֶר יְחֶזְקֵאל. נראה לי בס"ד, לכן אות א' של שם יְחֶזְקֵאל אינו יוצא בקריאה במבטא כמו שם יִשְׂרָאֵל וכיוצא, לרמוז: כי יגיע זמן שיהיו דבריו נעלמת כותם מן החכמים, ויהיו מוכרחים להסכים לגנוז ולהעלימו מפני המינין. אבל לעתיד נקרא יחזקאל בגילוי אות א' במבטא כמו שתמצא בשם ישראל וכיוצא, ולכך א"ל השם יתברך: וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה בְּתוֹכָם (יחזקאל כט, כא), פִּתְחוֹן דייקא.

דף יד.

הָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה עָרֹם, נְקֻבָּר עָרֹם. נראה לי בס"ד, טעם למה שצריך לאחוז הספר תורה במטפחת שתהיה לו כבגד ומלבוש, להורות: שהתורה הנראית לנו יש בה פשט שהוא כמו לבוש, ויש בה סוד גנוז בתוכה.

דף כב.

שֶׁלֹּא יְהוּ מְצָוּוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו. נראה לי, הכונה על גופו שלא ימאס גופו את המצות, שנמאס לתפוס בידו עפר ואפר לכסות בו הדם כשהוא אוחז בידו, וכן נמאס ליתן זרוע ולחיים וקיבה בידו, וכאשר היה נמאס ישששכר איש כפר ברקאי לעבוד עבודה בידו (כריתות כח.).

ומה שאמר: הָכָא נַמִּי שֶׁלֹּא יְהוּ מְצָוּוֹת בְּזוּיוֹת עָלָיו קשה, מאי מדמי הא להא, והלא כסוי שאני, שעושה מצות כסוי ברגליו, הא ודאי מבזה המצוה בכך, אך כאן מונה מעות לאור הנר הזורח בבית, ואינו עושה בזיון בגוף הנר של חנוכה?

ונראה לי, גם הכא עביד בזיון בגוף הנר, דאם יתירו לו שמוש לאור הנר, אז אפשר שיקח הנר חנכה עצמו, ויכניסנו לבית הכסא להאיר לו בו שם.

דף כג.

רַב נְחֶמְיָה אָמַר: שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ, זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ. קשה, מה חסרון מצא רב נחמיה בפסוק (דברים יז, יא) לֹא תָסוּר דקדים לזה הפסוק?

ונראה לי בס"ד, דיש לומר התם משתעי בסנהדרין גדולה הקבועים בלשכת הגזית, אבל חכמי ישראל דלא יתבי בסנהדרין גדולה שמתקנים תקנה לא איירי בהו קרא, לכך הביא הפסוק זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ, דאינו מדבר ביושבי בלשכת הגזית בסנהדרי גדולה, אלא איירי על כל חכמי הדור בסתם.

ועוד נראה לי בס"ד, דיש לומר פסוק לֹא תָסוּר איירי בהיכא דעושין משמרת למשמרת של תורה, כגון: תקנת שניות לעריות, דאין ממציאין מצוה חדשה, אבל הדלקת נר חנוכה דליכא בזה משמרת למשמרת, אין זה בכלל לֹא תָסוּר, לכך הביא קרא של 'זְקֵנֶיךָ' דלמאי אצטריך למימר זה, והלא כבר אמר לֹא תָסוּר, אלא ודאי בא הכתוב הזה ללמד גם בכהאי גונא דליכא משמרת למשמרת.

בְּשָׁבִיל אַרְבָּעָה דְּבָרִים אָמְרָה תּוֹרָה לְהַנִּיחַ פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֵהוּ. קשה, מניינא למה ליי? ונראה לי בס"ד לומר, בשביל צירוף ארבעה דברים כולן אמרה תורה, ואם היה רק שתים או שלש מהן בלבד, לא היתה אומרת תורה להניח הפאה בסוף.

דף כה:

וַתִּזָּנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי', אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: זוֹ הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק 'וְיִעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ' (דברים ח, ג) דהסומא כיון שאין רואה

אכילתו בעיניו, חשיבה אכילתו ענוי ואינה תענוג. וכן המן כיון שהיה משתמש לכמה מאכלים, ולא היו רואין אותם בעיניהם, כי רואין מן, לכך אין זה תענוג להם, אלא חשיב עינוי ורעבון, עכ"ד.

וידוע כי בשבת אומרים שַׁבָּת שָׁלוֹם, ופירשתי בס"ד הטעם במקום אחר, כי בחול אין שלום בין הנפש והגוף בעת אכילה, שהגוף רוצה לאכול מותרות לתענוג, והנפש מואסת התענוג בחול, אבל בשבת דהמותרות ועונג הוא מצוה, אז גם הנפש נח לה באכילה שיש בה עונג, ונמצא שיש שלום בין הנפש והגוף, לכך אומרים שַׁבָּת שָׁלוֹם, וכיון דאוכל בלא נר, אין באכילה עונג, לכן יחסר השלום בשבת, דלא נח לנפש באכילה זו. ולזה אומר '**וַתְּזַנַּח מְשָׁלוֹם נַפְשִׁי**' **זוֹ הַדְלָקַת נֵר בְּשַׁבָּת**, שגזרו עליהם שלא ידליקו נר בשבת, וממילא אין עונג באכילה. ואז אין הנפש נח לה באכילה בשבת כיון דליכא מצות עונג.

"**נָשִׁיתִי טוֹבָה**", **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זוֹ בֵּית הַמֶּרְחָץ**. נראה לי בס"ד, כי חמשה הנאות מנו חז"ל לגוף, והעדרם הוא חמשה ענויים, וכאמור בהלכות יום הכיפורים (יומא עג:), וחד מנייהו הוא רחיצה. נמצא הרחיצה היא טוב מן ה' הטבות של הגוף. לכך אמר: נָשִׁיתִי טוֹבָה 'טוֹב ה"א' זו רחיצה, שהיא חדא מן ה' טוב של הגוף.

ומה שאמר: **זוֹ רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם בְּחַמִּין**, קאי על רחיצת ידים ורגלים של ערב שבת, ועם זה יש גם רחיצת הפנים, כי כן החיוב לרחוץ פניו ידיו ורגליו, ורבי יוחנן נקיט ידים ורגלים קיצר בלשונו, ונמצא הם חמשה אברים שהם פנים וב' ידים וב' רגלים, וגם זה נרמז בתיבת טוֹבָה – טוב ה'.

וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא אָמַר: **זוֹ מִטָּה נָאָה וְכֵלִים נָאִים שֶׁעָלֶיהָ**, והרי גם בזה איכא חמשה, קרקעית המטה ושלשה דפנות שלה הם ארבעה, וכלים שעליה הרי חמשה ונרמזו בתיבת טוֹבָה – טוב ה'.

רַבִּי אַבָּא אָמַר: זוֹ מִטָּה מֻצַּעַת וְאִשָּׁה מְקֻשֶּׁטֶת לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים. קשה, וכי תלמידי חכמים יש להם, והמון העם אין להם, ולמה תלה זה בתלמידי חכמים?

ונראה לי בס"ד, המון העם ודאי יש להם זה, אך אין מרגישים עונג גדול כל כך כיון שהם רגילים בכך כל הימים והלילות, אך תלמידי חכמים שיש להם העדר מזה בכל ששת ימי החול, ורק בשבת יש לה מטה מוצעת ואשה מקושטת, נחשב זה להם עונג גדול, ולכך תלה עונג זה בתלמידי חכמים.

דף כו.

הַהִיא חֲמָתָא, דַּהֲוָה סְנִיאָה לָהּ לְכַלָּתָהּ. הנה בגיטין (גיטין דף סז:) אמרו: אוֹתִיבוּ קַמֵּיהּ דִּיסְתְּנָא דְּחַנְקָא חֲמָתָא וכתבתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע כי אתעביד מעשה בזה, דאשה א' שנאה את חמותה והביאה לה חתיכה זו שיש בה עצם קטן כדי לאכול ונחנקה בה, ולכן היו קורין העולם שם לחתיכה זו בכך על שם המאורע ההוא, עיין שם.
ועתה נראה לי בדרך אחר, דאחר אותה מעשה מתה האשה ההיא ונתגלגלה היא וחמותה בהני כלה וחמותה דמכלתין, וסבבו מן השמים בגלגול שתחזור החמות ותמית את כלתה, שכבר חנקה אותה בגלגול הקודם, וכמו שאמר התנא באבות (אבות ב, ו): אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת אַחַת שָׁצְפָה עַל פְּנֵי הַמָּיִם, אָמַר לָהּ, עַל דַּאֲטֵפְתְּ, אַטְפוּךְ וְסוֹף מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן, כן יש לומר בדרך אפשר, וברוך היודע.

דף ל:

מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, וְסוֹפוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה. אף על גב דודאי כולו דברי תורה, וכמו שאמרו לרז"ל במדרשים ובזוהר הקדוש דדרשי כמה דרשות בפסוקי קהלת, מכל מקום נקיט כאן **תְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ** מפני שדברי תורה אלו דתחלתו וסופו מהם היו החכמים עושין סיוע לדברי תורה, בעת שהיו מתווכחים עם המינין, במה שהיו מכחישין במה שלמעלה מן השמש, וגם במה שהיו מכחישין במעלות בעלי תורה ובעלי מצוות, ולכן בעבור פסוקים אלו דתחלה וסוף דחביבי להו, לא רצו לגנזו.
מַאי "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם"? אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לֹא נִבְרָא, אֶלָּא בִּשְׁבִיל זֶה. נראה לי בס"ד, **רַבִּי אֶלְעָזָר** קאי על עולם התחתון שהוא כולל הדומים והצומח והחי, **וְרַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא** קאי על בני אדם שכל אדם נקרא עולם קטן, כמו שאמרו במאמר (תענית כה.) ניחא לך דאחרביה לעלמא, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי** איירי בעולם הגלגלים ששם השמש והירח והרוחות המנשבות בכל יום, כי בלעדם לא יתקיים האדם, ולזה אומר 'לְצֶוֶת לָזֶה'.
ובהכי ניחא דנקיט דברי רבי שמעון בן עזאי דהוה תנא אחר רבי אבא בר כהנא דהוה אמורא, והיינו משום דנקיט דבריהם כפי סדר מעלות עולם הזה מתתא לעילא.
ובסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע על ברכות דף וא"ו פירשתי בענין אחר, ומה שפירשתי כאן נראה לי נכון יותר.
ולכאורה יש להקשות בדברי רבי אלעזר שאמר העולם בשביל הצדיק, והלא יש כמה צדיקים בדור ביחד, ועל כל אחד מהם ראוי לקרוא עליו המקרא הזה של 'זֶה כָּל הָאָדָם' ובמי נתלה הדבר, ואם כן יאמר בשביל יחידי זה נברא?

ונראה לי, דכונת רבי אלעזר לומר כאילו לא נברא אלא בשביל זה, אם היה רק הוא לבדו בעולם. ודע דמה שאמר רבי שמעון בן עזאי 'לְצֶוֶת לָזֶה' היינו צוותא בלשון ערבי חנאסיא או ונסיא, כלומר יסתאניס ויתוואנס ביהום.

נָפַק, אַחְוִי לֵיהּ תַּרְנְגוֹלְתָּ. קשה בכלהו אפשר אותו תלמיד לא היה יודע אותם, לכך אמר 'אַחְוִי לֵיהּ' אבל תַּרְנְגוֹלְתָּ מטלת ביצה בכל יום זה ידוע לילדים ומצויה בכל מקום בכל ימות השנה, ולא היה צריך לומר 'אַחְוִי לֵיהּ' אלא יאמר לו הא איכא תרנגולת?

ונראה לי, דאף על גב דאותו תלמיד יודע שהתרנגולת מטלת ביצה בכל יום, היה חושב שזו הביצה ילדה אותה ביום שנתעברה בה, ואי אפשר שתתעבר בביצה אם היא מעוברת בביצה אחרת, והוא דרש שתלד בכל יום, ואי אפשר לפרש כונתו שכל יום תתעבר בלילה ותלד ביום, ואחר שתלד תתעבר בלילה שאחריו ותלד למחר ביום, דנמצא היא מתעברת בעת שאין עובר בבטנה, דזה אינו, דאם כן הוה ליה למימר, עֻתִּידָה אִשָּׁה שֶׁתִּתְעַבֵּר בְּכָל יוֹם וְתֵלֵד בְּכָל יוֹם, דעיקר הוא על העיבור שלה שתהיה יכולה להתעבר בכל יום, וכאן דלא נקיט הכי משמע דהיא מתעברת עשרים או יותר עוברים בזה אחרי זה, שבכל לילה מתעברת בולד אחד, וכל אחד ישהה בבטנה כ"א יום לפחות, ואחר כ"א יום תלד בכל יום ולד אחד כסדרן, וכן על זה הדרך באין הפסק תלד בכל יום.

ועל זה הוקשה לתלמיד אֵין כָּל חָדָשׁ? דקיימא לן כל זמן שיש עובר בבטן האשה לא תתעבר בולד אחר, ועל זה אַחְוִי לֵיהּ תַּרְנְגוֹלְתָּ ששחט תרנגולת והראה לו כמה ביצים בבטנה, גדולים ובינונים וקטנים וקטני קטנים, וזה מורה שלא נתעברה בעשרה ביצים בביאה אחת, אלא כל ביצה נתעברה בה בביאה אחת, ולכן אינם שוים כשיעורן, ולפי זה נמצא דגם בהיותה מעוברת שהעובר עודנו בבטנה תוכל להתעבר עוד עובר חדש.

דף לא.

עַנְוָתָן הִלֵּל, יָנוּחוּ לְךָ בְּרָכוֹת עַל רֹאשְׁךָ. נראה לי בס"ד, כל עניו שמור מן עין הרע, כי שמירת עין הרע יהא מן אות ה"א דשמא קדישא, וידוע דאות ה"א דשמא קדישא היא בסוד ענוה ונקראת ענוה. וזה שאמר **עַנְוָתָן הִלֵּל**, ואם כן יש לך הארה וכח מן אות ה"א דשמא קדישא שה"ס [שהוא סוד] ענוה, ועתה אין לך פחד מן עין הרע, כי אתה שמור בסוד ה"א. והשתא **יָנוּחוּ לְךָ בְּרָכוֹת עַל רֹאשְׁךָ**, רוצה לומר בפומבי ובפרהסיא, ואין צריך להתעלם משום עין הרע, דבטלה עין הרע אצלך, מכח אות ה' שמספרה חמשה.

'חָכְמַת' **זֶה סֵדֶר קָדָשִׁים**. נראה לי בס"ד, בקרבנות כתיב אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם (ויקרא א, ב), שלא צוה בקרבנות אלא לישראל שנקראו אדם (יבמות סא, א) מה שאין כן העכו"ם.

ושם אדם נרמז בחכמה שהוא כח מה כנזכר בזוהר הקדוש.

ומה שאמרו 'וַדַּעַת' **זֶה סֵדֶר טָהֳרוֹת**, נראה לי בס"ד, בקהלת (קהלת ג) מנה י"ד עתים לטובה וי"ד להיפך, וְעֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת הוא עת ד' כאן וכאן, וזה קאי על טומאה וטהרה דהיינו הטומאה לִפְרוֹץ והטהרה לִבְנוֹת, וזה נרמז בעת הרביעי. וזה נרמז ב'דַּעַת' שהוא ד' **עת**.

ואמרו וַאֲפִלּוּ הָכִי 'יִרְאַת ה' הִיא 'אוֹצָרוֹ', רוצה לומר **אוֹצָר וא"ו** הם וא"ו סדרי משנה הנז'. גם יש לומר 'יִרְאַת ה' היא בסוד העשיה כנודע, וידוע שבעשיה מאיר שם 'אל אדני' [96] שעולה מספר צ"ו, וזהו 'אוֹצָרוֹ' אותיות אוֹר **צ"ו** [96].

נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה. נראה לי בס"ד, **נָשָׂאתָ** שעות מן ח' שעות שהם חלק השינה, ומן ח' שעות שהם חלק מלאכה ומשא ומתן, **וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה** שהוספת אותם על ח' שעות של התורה שנקראת אֱמוּנָה, כמו שאמרו רז"ל על פי דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָּחַרְתִּי (תהלים קיט, ל).

ומה שאמרו **קָבַעְתָּ** 'עִתִּים' **לַתּוֹרָה** ולא אמרו 'עֵת'? היינו לרמוז על התחברות לילה ויום בשחרית, ויום ולילה בערבית, שהם שני עתים הפכיים, זה יום וזה לילה, שראוי לקבוע בהם תורה.

וְעָסַקְתָּ בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה היינו של תורה לחדש חדושי תורה.

ומה שאמרו **צְפִיתָ לִישׁוּעָה** נראה לי בס"ד, כי עתה, התחלקות כ"ד שעות הם: ח' שעות לשינה, ח' שעות לתורה, ח' שעות למלאכה ומשא ומתן, כמו שאמר הרמב"ם, ועשו להם סימן: 'אָז' תִּישַׁן, 'אָז' תַּשְׂכִּיל, 'אָז' תַּצְלִיחַ (יהושע א, ח) ולעתיד ח' שעות של משא ומתן ומלאכה יתקדשו בעסק התורה, דכתיב 'וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם' (ישעיה סא, ה), ואין עוסקים ישראל בעסק הגשמי וגם ח' של שינה יתקדשו בקדושת התורה, כי בעת שינה אף על פי שהגוף ישן יזכו כל אחד ואחד שתעלה נשמתו למעלה, ותעסוק בישיבות הצדיקים בעסק התורה.

נמצא, המקוה על גאולה העתידה הוא מקוה על אלו י"ו שעות של שינה ומשא ומתן, שיתקדשו בקדושת התורה, ואלו נרמזים באותיות 'יְשׁוּעָה' שהוא 'יו שָׁעָה', ולזה אומרים **צְפִיתָ לִישׁוּעָה**, רוצה לומר ל'יו שעה' של היום שגם אלו יתקדשו בקדושת התורה לעתיד.

ואומרם **פְּלָפַלְתָּ בְּחָכְמָה** נראה לי בס"ד, כי עסק התורה רמוז באות אלף במילואו, שתרגום לימוד 'אלוף', וכן הוא אומר אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נד, יד) אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה (איוב לג, לג) וידוע, דאות 'אלף' כפול באלפא ביתא, שמשמש במספר האחדים שמספרו אֶחָד, ומשמש גם כן במספר האלפים, במשמעותו במילואו שנקרא אֶלֶף, דאחר תת"ק [900] דמספר צד"י דמנצפ"ך נשלם מספר אֶלֶף [1000] באות א' שחוזר חלילה, ונקרא אֶלֶף, על

כן הוא כפול שמשמש במספר האחדים ובמספר האלפים בסוד אֶלֶף חָכְמָה אֶלֶף בִּינָה, כי לימוד התורה הוא שתים, בסוד: הא' גרסא, והב' סברא ועיון, והיינו שני אותיות **אלף** **אלף** והמילוי שלהם 'פלפל' ולכן אומרים לו **פִּלְפַּלְתָּ בָּחָכְמָה**, שהוא לשון פלפל בלימוד הגרסא ובלימוד הגרסא והעיון.

ואומרם **הֲבַנְתָּ דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר**, ואין אומרים 'דָּבָר מִדָּבָר' נראה לי בס"ד, כי בעיון התורה מתבררים ניצוצי קדושה ועולין למעלה, ושם המעלה ניצוצות הוא שם **יל"י** הרמוז בראשי תיבות לְמַעַן יַחֲלִיצוּן יְדִידֶיךָ, ורמוז בתוך אותיות 'דָּבָר' במילואם כזה **דל"ת בי"ת רי"ש**, שתוך ואמצע אותיות דבר הם שם המעלה ניצוצי קדושה בקריאתו. זה שאמר הֲבַנְתָּ דָּבָר 'מִתּוֹךְ' דָּבָר דייקא, והיינו כשתמלאם תמצא תוכם שם יל"י, ושם זה עוזר לך בהבנתך בתורה.

או נראה לי בס"ד, דרז"ל (קידושין, לא.): כְּשֶׁאָמַר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ דִּבּוּר 'אָנֹכִי', וְ'לֹא יִהְיֶה לְךָ', אָמְרוּ שָׂרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם: לְכְבוֹד עַצְמוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ. כֵּיוָן שֶׁאָמַר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ', חָזְרוּ וְהוֹדוּ לְדִבְרוֹת רִאשׁוֹנוֹת, פירוש, הודו שמצותיו יתברך בעבור טובת האדם ניתנו, ואין צורך להקב"ה בם, שהם **דוגמת גזרת הרופא לחולה, ולא כמו גזרת אדון על עבדו**, דהא צוה על כבודו של בשר ודם והשוה אותו לכבודו. נמצא מִתּוֹךְ דָּבָר אחד של עשרת הדברות שהוא דִּבּוּר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ' נלמד על כל דבר ודבר מהמצות שצוה השי"ת, שאין צורך להשי"ת בהם, אלא רק נאמרו לתועלת האדם, ולימוד והבנה **זו ישים האדם נגד עיניו תמיד בכל מצוה ומצוה**. ולזה שואלין אותו הֲבַנְתָּ דָּבָר של כל מצוה מִתּוֹךְ דָּבָר הידוע שבעשרת הדברות שהוא דִּבּוּר 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ'.

דף לג:

אַשְׁרֶיךָ שֶׁרְאִיתַנִי בְּכָךְ, שְׁאִלְמָלֵא לֹא רְאִיתַנִי בְּכָךְ, לֹא מָצָאתָ בִּי כָּךְ. נראה לי בס"ד, על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הכוונות דרוש נפא, דף מח ע"ג), שהמוסר עצמו על קדוש השם עושה שני זווגים, שהם זווג עליון של חו"ב [חכמה ובינה] בסוד ך' פשוטה, וזווג תחתון של תפארת ומלכות שהוא בסוד כ' כפופה. ובזה פירש סוד המאמר (מנחות כט.) שאמר השי"ת למשה רבינו על רבי על רבי עקיבה 'שתוק כך עלה במחשבה' שזכה לקיים שני זווגים של 'כך' עיין שם.

וכן רשב"י עליו השלום באותו צער מערה, זכה לעשות תמיד ב' זווגים של חכמה ובינה הרמוז באות ך' פשוטה, ושל תפארת ומלכות שרמוז באות כ' כפופה, שהם אותיות 'כך'.

ולזה אומר אַשְׁרֶיךָ שֶׁרְאִיתַנִי בְּכָךְ דהיינו יסורין קשים אלו, לֹא מָצָאתָ בִּי כָּךְ, רוצה לומר בזווג של 'כָּךְ' שהם עליון ותחתון שעושים על ידי תמיד.

דף לד.

חַזָיֵיהּ לִיהוּדָה בֶּן גֵּרִים, אָמַר: עֲדַיִן יֵשׁ לָזֶה בָּעוֹלָם. נראה לי בס"ד, גוף האדם נקרא בשם עוֹלָם, כמו שאמרו חז"ל (תענית כה.) על מאמר ניחא לך דאחרביה לעלמא. ולכן גופו של אדם יונק מן אותיות 'עוֹלָם' שהם צינורות החיות שלו. ובשעת מיתה כשרואה את מלאך המות מלא עינים, יסתלק ויפרד צינור של עין מן עולם, וישאר **מוּל** לשון כריתה, ואז נכרת ומת מעולם הזה.

וכאן רשב"י עליו השלום נָתַן עֵינָיו בּוֹ, פירוש באות ע' שבשם, רשב"י הקדוש משך את אות ע' של עולם שהיה יונק מהם יאודה בן גרים, ובזה עָשָׂהוּ גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת, כיון דמשך ממנו אות ע' נשאר 'מול' שהוא לשון כריתה.

ולכן כשראהו עודנו חי אמר **עֲדַיִן יֵשׁ לָזֶה בָּעוֹלָם** פירוש, יש לו אחיזה ויניקה באותיות 'עוֹלָם' דלכך הוא חי, ואז תיכף נָתַן עֵינָיו בּוֹ, שמשך אות ע' של 'עוֹלָם' שלו, באות ע' הקדוש שיש בשמו הטוב שנקרא שִׁמְעוֹן.

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה וְכוּ' מָנָא הַנֵי מִילֵי? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אָמַר קְרָא: "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ, וּפָקַדְתָּ נָוְךָ, וְלֹא תֶחֱטָא. נראה לי בס"ד, מסתמות דברי המשנה נראה, אף על גב דאינו צריך לדברים אלו גם כן יאמר אותם, וכתבו המפרשים הטעם מפני שיש בדברים אלו מוסר נפשיי, כלומר כבר **עִשַּׁרְתֶּם** לשון עושר, שסגלתם עושר. **עֲרַבְתֶּן** לשון עריבות, רוצה לומר כבר התענגתם בעריבות עולם הזה, ועד מתי תשתקעו בתאוות אלו. **הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר** זו הנשמה, 'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם' (משלי כ, כז) עד כאן דבריהם.

ולזה אומר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה, כיון דאמר לשון צריך, משמע אף על פי שאין בדברים אלו צורך אליו, על כל פנים יאמר אותם. ושאל **מָנָא הַנֵי מִילֵי** שצריך לאומרם אף על פי שאינו צריך להם?

ותירץ, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, קְרָא כְּתִיב** אף על פי **שֶׁיָּדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ** ואינך צריך לומר עשרתם ערבתם הדליקו הנר, כי כבר ראית בעיניך הכל עשוי ומתוקן ומקובל, אפילו הכי 'וּפָקַדְתָּ נָוְךָ' אלו בני ביתך, ולא בשביל שבת כפשטן של דברים, אלא בשביל **שֶׁלֹּא תֶחֱטָא**, שבאלו הדברים יש תוכחת מוסר למנעך מן החטא ותתן לך לב מביט ומשכיל ומבין, על מה שראוי לך לעשות לצורך עולם הבא.

דף נג:

מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה גְּדֶמֶת, וְלֹא הִכִּיר בָּהּ עַד יוֹם מוֹתָהּ. דקדק הרב עיון יעקב ז"ל, וביום מותה איך הכיר בה? ותירץ, אפשר שהיא גילתה לו הענין הזה לנחם אותו שלא יצטער על מיתתה, עיין שם והוא דוחק מאד.

ונראה לי בס"ד, כי אפשר שהיא עשו לה הרופאים יד של עץ או מדבר אחר בחכמה, ונתנו במקום הקטועה, ואין ניכר לעיני בני אדם, וכאשר עושין כן בערי אירופא. ואחר שמתה, כשבאו לטהר אותה ברחיצה כנהוג, נסתפקו הרוחצין אם תשאר יד החדשה מחוברת בגופה כדי שלא תקבר חסירת אבר, או דלמא יסירו אותה היד הנוספת לה, ושאלו מבעלה איך לעשות? והשיב מה שהשיב ואז ידע שהיתה גידמת.

דף נד:

אָמַר לֵיהּ: שִׁינְנָא, רֵישָׁךְ בְּקָרִירֵי, רֵישָׁא דְּרֵישָׁךְ בַּחֲמִימֵי. נראה לי בס"ד, בסדר תשר"ק עומדת אות ק' תחת אות ר', ואז יהיה מהם צירוף 'קַר' וזה שאמר **רֵישָׁךְ** בְּקָרִירֵי, רוצה לומר אות רי"ש המורה על אדם גדול שהוא 'ראשיי' **בְּקָרִירֵי**, שיש לחברו עם אות ק' שהוא תחתון ממנו. אבל **רֵישָׁא דְּרֵישָׁךְ** בַּחֲמִימֵי, רוצה לומר אותיות שהם ראשיים לאות רי"ש הם אותיות 'תש' **בַּחֲמִימֵי**, כי תשות כח תבא מן החמימות, ואבירות כח מן הקרירות, **ולכן בחורף יהיה האדם גבור וחזק יותר מן הקיץ.** והנה עיקרו של משל זה אמרוהו איניש על הנכנס לגיגית שבמרחץ לרחוץ בה, אם מצא אותה קרירא ודאי ראש של הראש כגון נשיא וכיוצא שנכנס קודם ממך מצאן עדיין חמין, כי בכל דבר המתעצל מפסיד.

דף נו.

רַבִּי, דְּאַתְּי מְהַפֵּךְ וְדָרִישׁ בְּזְכוּתֵיהּ דְּדָוִד. יש להקשות תיבת **מְהַפֵּךְ** לשון יתר הוא? ונראה לי בס"ד, על פי מה שכתוב בספר קהילת יעקב ז"ל בשם ילקוט ראובני, שיש מלאך למעלה שמו 'בְּרִי' שהוא מוכן ומזומן תמיד ללמד סנגוריא על ישראל. ועל כן נקרא החכם בשם **רַבִּי** בהפוך אתון **בְּרִי**, ללמדך שצריך החכם להיות מלמד תמיד סנגוריא על ישראל, עיין שם. וידוע כי רבינו הקדוש נקרא בפי הכל בשם 'רַבִּי' בסתם, כאילו שם העצם שלו הוא רַבִּי. ולזה אומר **מְהַפֵּךְ** וְדָרִישׁ בְּזְכוּתֵיהּ, פירוש מְהַפֵּךְ בשם התואר שלו להיות צירוף בְּרִי, כשם המלאך שלמעלה, **וְדָרִישׁ בְּזְכוּתֵיהּ דְּדָוִד.**

אי נמי, מְהַפֵּךְ וְדָרִישׁ בְּזְכוּתֵיהּ דְּדָוִד, כי דוד המלך עליו השלום שמו נקרא ביושר דוד וגם

נקרא למפרע דוד, להורות כי הוא שוה בצדקות מתחילתו ועד סופו, דהיינו בבחרותו ובזקנה, וכמו שאמרו (סוכה נג.) אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנתינו, ואשרי זקנתינו שלא ביישה את ילדותינו. ובהיפוך זה מגיד ומודיע שלא חטא בבת שבע, ולכן עושה זה הרמז המוכח מן היפוך שמו במערכה לדרוש הזה דדריש בפסוק מַדּוּעַ בָּזִיתָ אֶת דְּבַר ה' וכו' (שמואל ב' יב, ט).

לֹא קִבֵּל דָּוִד לָשׁוֹן הָרַע, דְּבָרִים הַנִּכָּרִים חָזָא בֵּיהּ. יש להקשות, מה הם דְּבָרִים הַנִּכָּרִים? אם משום שלא עשה רגליו ולא עשה שפמו, אין זה כדאי לחשבם דְּבָרִים הַנִּכָּרִים שמעידין כי דברי ציבא אמת הן.

ונראה לי בס"ד, כי דְּבָרִים הַנִּכָּרִים הן דבריו של מפיבושת שאמר 'עַבְדִּי רִמָּנִי' והוסיף לדבר ולומר וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ (שמואל ב' יט, כז-כח) דנמצא שאמר למלך שדיבר עליו צִיבָא רכילות, ומה שתרצה לגזור בעבור זאת עֲשֵׂה כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ.

וקשה, הלא צִיבָא דבר למלך בינו לבינו, ומהיכן ידע מפיבושת שדיבר עליו רכילות? אלא ודאי מפיבושת דבר לפני עבדו דברים אלו שאמר לו עתה תשוב המלכות אלי. וכיון שידע שהוא אמר כן לפני ציבא, חשש פן ציבא גילה זה למלך, ולכך אמר עתה וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וכו' וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ, ואלו הן דְּבָרִים הַנִּכָּרִים דחזה דוד המלך עליו השלום במפיבושת.

ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר, למה הוצרך תלמודא להביא כאן גם המקראות של וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ (שמואל ב' ט, ד), וְלָמָּה לֹא הָלַכְתָּ (שמואל ב' יט, כו) וַיֹּאמַר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עַבְדִּי רִמָּנִי וכו' (שמואל ב' יט, כז), וגם בזה ניחא מה שאמר לו דוד המלך עליו השלום לָמָּה תְדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ (שמואל ב' יט, ל) פירוש יש היכר שדברי ציבא אמת, כי לָמָּה תְדַבֵּר עוֹד דְּבָרֶיךָ לומר וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ וכו' וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ, כי מהיכן ידעת שריגל בך ודיבר לשון הרע לפני עליך, אם לא כי אתה יודע בעצמך שדברת דברים הנוגעים לי, וחשבת שודאי הגיד אותם לי, וצריך להענישך, ולכך אמרת לי וַעֲשֵׂה הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ.

דף נו:

נַצָּא בַּר נַצָּא. יש להקשות הוה ליה לקראו 'מריב בר מריב' כלשון הכתוב דקראו 'מְרִיב בַּעַל' (דברי הימים א' ט, מ), וכן בשאול כתיב 'וַיֶּרֶב בַּנָּחַל' (שמואל א' טו, ה) והן אמת דמשמעות נַצָּא הוא לשון רִיב, אבל למה לא קראתו כלשון הכתוב?

ונראה לי בס"ד על דרך מה שאמרו הראשונים ז"ל בפסוק: צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן, (שיר

השירים א, ח), מה צאן זה מקבלים היסורין בשתיקה, דכתיב וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹּזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה (ישעיה נג, ז), כן ישראל מקבלים עליהם היסורין בשתיקה, ולכן נקראים 'צֹאן' דכתיב וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי (יחזקאל לד, לא) ולכך אמר: צְאִי לָךְ בְּעִקְבֵי 'הַצֹּאן' שתהיו כצאן לקבל היסורין בשתיקה.

ולכן מפיבושת שלא קבל היסורין בשתיקה, אלא אדרבה עשה מריבה עם בעליו שהטיח דברים, נמצא לא הלך בְּעִקְבֵי הַצֹּאן אלא עשה היפך מידת הצאן, ולכן קראתו **נַצָּא**, שהם אותיות **צֹאן** בהפוך, כי צֹאן בהפוך אתוון נַצָּא, על שם שנהג היפך הצאן.

דף ס.

אִי הָכִי, בְּחֹל נַמִּי לִיתְסַר? מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה, בְּשַׁבָּת הֲוָה. קשה, וכי הם קנסו את הַסַּנְדָּל על אשר עשה נזק לישראל, כדי שתאמר לא קנסוהו אלא בשבת מפני כי הנזק שעשה לישראל עשהו בשבת? והלא גזרה זו לאו משום קנסא היא, אלא עשו אותה בשביל טובת ישראל שלא יגיע להם נזק מכאן ולהבא מְסַנְדָּל הַמְסֻמָּר כאשר הגיע להם מקודם! ואם כן כיון דכונתם היא בשביל טובת ישראל למה חוששים לנזק זה בשבת ולא בחול? והלא כמו דימצא הנזק בשבת כן ימצא בחול, ואדרבה ימי החול הם מרובים!

ונראה לי בס"ד, אין הכי נמי בשביל חשש הנזק צריך לגזור על כל הימים כדי שלא יהיה עוד נזק ממנו לישראל, אך אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רובן יכולין לעמוד בה (עבודה זרה לו.), והאי גזרה דסנדל ראו חכמים שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה בכל יום, ורק יום אחד בשבוע יכולין לעמוד בה כולן, על כן בחרו לגזור גזרה זו בשבת שהוא יום אחד בשבוע, וכדי להפיס דעת המון העם שלא יאמרו מאי חזיתו לבחור בשבת ולא ביום אחר? אמרו גוזרין אנחנו גזרה זו בשבת, משום דמעשה שהיה בשבת היה, דנמצא יום זה עלול טפי לדבר זה.

דף סב.

דְּאָמַר אַבַּיֵי: שִׁי"ן שֶׁל תְּפִלִּין, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע הקשתי, אמאי לא כייל לכולהו כחדא לומר שי"ן ודל"ת ויו"ד הלכה למשה מסיני? ותירצתי שם בס"ד לנכון, עיין שם, ונשמט מזה עוד דבר אחד, והוא: כי בזה שכתבתי יש לתרץ בס"ד עוד דקדוק אחר, דאמאי הוצרך תלמודא להביא מה שאמר אביי על דל"ת ועל יו"ד גם כן? ובזה ניחא, דלא תימא מה שאמר אביי שִׁי"ן שֶׁל תְּפִלִּין הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, היינו דוקא באיכא עמה תרתי אותיות דָּלֶ"ת וְיו"ד גם כן, ואם כן נפקא מינה דלא אסור אלא אם כן

איכא תפילין של ראש ותפילין של יד ביחד.
ואמתניתין דקתני חוֹלֵץ תְּפִלִּין בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת קשה, כיון דבסתמא קאמר דמשמע אף על פי שאינו לובש אלא תפילין של ראש לבדו או תפילין של יד לבדו, ואמאי חוֹלֵץ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת היכא דלובש רק חד בלבד? לכך הביא מה שאמר אביי: גם כן דָּלֶ"ת הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי וְיו"ד הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וכיון דנקיט לכל חד בבא בפני עצמו, שמע מינה ההלכה היא על כל אות בפני עצמו, ונמצא בחד נמי יש קדושה, ולכן אף על גב דמתניתין איירי בלובש חד אמר דְּחוֹלֵץ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְאֵינוֹ נִכְנָס בּוֹ.

דף סב:

וּמַסְרִיחִין עֲרֵשׂוֹתָם בְּשִׂכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינוֹ שֶׁלָּהֶם. קשה, למה תלה השכבת זרע בעריסותיהם? ועוד למה לא אמר שמולידין ממזרים כיון דמחליפין נשותיהם זה עם זה? ונראה לי, דהם לא היו רוצין להוליד ממזרים, לכך היה דרכם לשמש במוך הרבה, שהזרע לא נכנס בפנים אלא זורה מבחוץ ונופל הזרע בעריסותיהם, דאין עושין ביאה ממש כדי שיולידו ממזרים, ורק אמר מסריחין עריסותיהם, מפני שהזרע נופל על המטה.
אֲנָא מָשֵׁאי מְלָא חָפְנָאי מַיָּא וְיַהֲבוּ לִי מְלָא חָפְנָאי טִיבוּתָא. בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע עשיתי רמז בראשי תיבות 'מַיִם' וטעות סופר נפל שם, וכך צריך להיות הראשי תיבות, ממלא ידיו מים, ממלא ידיו מברכותיו. או ראשי תיבות כך, מלאת ידיך מים, ממלא ידיך מברכותיו.
וְשֶׁאִשְׁתּוֹ מְקַלְקֶלְתּוֹ בְּפָנָיו. יש להבין, מה הפרש יש אם בְּפָנָיו ואם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, כיון דְּמְקַלְקֶלְתּוֹ?
ונראה לי בס"ד, דאם **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** אינה אומרת הקללה על שם בעלה בפירוש, אלא תחלה מדברת על עסקו עמה, ואחר כך תתחיל לקללו, והגם דודאי כונתה בקללות על בעלה שהיתה מדברת בו, עם כל זה כיון דהקללה לא נאמרה על שמו בפירוש, אין לחוש לה כל כך, אבל מְקַלְקֶלְתּוֹ **בְּפָנָיו** ודאי חלה הקללה עליו, כיון דמקללתו לנכח.
פְּתָחִים הַמְּבִיאִים לִידֵי גִּילָה, יְהִיוּ לְמַחֲגֶרֶת שַׂק. פירוש, כיון דנעשה מכה באותו מקום, תהיה המכה מוציאה ליחה, ולכן מניחים בתוכה פתילה של פשתן וגם נותנים עליה חוטי פשתן וקושרים אותם שם, ולזה הקשר של הפתילה וחוטי הפשתן קרי להו מַחֲגֶרֶת שַׂק.
מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר: תַּכְשִׁיטִין הֵן לוֹ? דִּכְתִיב: "חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר, הוֹדְךָ וַהֲדָרְךָ". פירוש: מַאי טַעְמָא קאמר תַּכְשִׁיטִין הֵן לוֹ גם בעולם הבא, כיון דאין בהן צורך. ומשני, דכתיב חֲגוֹר חַרְבְּךָ וכו' הוֹדְךָ וַהֲדָרְךָ, לשון כפול. אלא הודך בעולם הזה

שצריכין לחרב, והדרך לימות המשיח דאין צריכין לחרב, ועל כל זה מגיע לך מהן הדר. מעשה בלסטים מזויין ששפך דמים הרבה בכלי זיינו בזה אחרי זה, ואחר כך חזר בתשובה, ועם כל זה היה לובש עליו כל מיני זיין, חרב וחנית וכיוצא, והולך בהן בימים ובלילות. אמרו לו: למה אתה לובש כלי זיין כיון דאין אתה עושה בהם כלום, שחזרת בתשובה שלימה. אמר להם: אני לובשן כדי לאמת תשובה שלי, שהכלי זיין מזומנים ומוכנים בידי, ואין אני עושה בהם רע כבתחלה.

ולכן אמר יצחק אבינו עליו השלום לעשו כאשר שלחו לצוד לו ציד, שָׂא נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד (בראשית כז, ג) וקשה, תֶּלְיְךָ זה החרב, ולמה אצטריך ליה לצורך צָיִד? ויובן כי החרב נוטלו עשו כל יום כדי להרוג בו נפשות, אך כששלחו אותו היום בשליחות מצוה להביא לו צָיִד, לא רצה שיעשה בו ביום שום עון ובפרט עונות שפיכות דמים לצוד נפשות, על כן רצה שישא בו ביום אותו החרב שהיה נושאו להרוג בו נפשות, ויהיה בו ביום פורש מעון זה של שפיכות דמים אף על פי שהחרב תלוי על ירכו, כדי שיהיה לו הדר בפרישותו מן האיסור, שהחרב בידו ואין עושה בה רעה. וכן הענין לעתיד, אין מלחמה בעולם, ואין אדם הורג בחרב לשום בריה כלל, ועם כל זה הגבור חוגר חרבו עליו תמיד, שבזה יהיה החרב לו להדר שהוא מזומן בידו ואין עושה רעה. ולכך אמר הכתוב (תהלים מה, ד) חָגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר, וזה יהיה הוֹדְךָ בעולם הזה שאתה נלחם בו, וכל הרואין החרב תלוי עליך בורחים ממך ומתפחדים ממך, וַהֲדָרְךָ לימות המשיח, דאף על פי שאין אתה צריך להלחם ואין לך בחרב שום צורך, עם כל זה חגירתך בו תהיה לך להדר ולתפארת, שהחרב בידך ואין אתה עושה בו רעה לשום בריה.

הַאי, בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב. עיין רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד, כונת הכתוב על דִּבְרֵי תּוֹרָה הוא כך, דהחשק של לימוד התורה שיש לאדם מדמהו לחרב, שהוא כורת הדברים וקוטלן, על דרך דארז"ל בגמרא (ברכות ד.) בביאור 'הַכְּרֵתִי וְהַפְּלֵתִי' כְּרֵתִי שכורתין דבריהם. וזה החשק תחגור אותו על ידך, פירוש סוף הלימוד, שיש אדם שיהיה לו החשק גדול בתחילת לימודו בלבד ולא בסוף, וזה אינו מועיל דעיקר התועלת מן החשק הוא שיהיה חוגר בו גם סוף הלימוד, וכל סוף מכונה בשם 'יָרֵךְ' כמו אֲשֻׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָה בְּיַרְכָתֵי בֵיתֶךָ (תהלים קכח, ג) שאז חשק זה יהיה הוֹדְךָ וַהֲדָרְךָ שתמצא בו פירי.

או יובן בס"ד, אותיות הסמוכים לאותיות 'יָרֵךְ' מצד אחד הם 'כּשֶׂל' ו'עַל' כלומר סמוך, כמו וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה (במדבר ב, כ) וארז"ל (גיטין מג.): על פסוק 'וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ' אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם. וזהו שנאמר 'חָגוֹר חַרְבְּךָ'

אלו דברי תורה שנמשלו לחרב, אפילו עַל יֶרֶךְ פירוש, אפילו אם אתה כּשֶׁל בהם, כי זה הכשלון הוא הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ, שעל ידי כך תעמוד על הבנתם ותשיג אותם, ולזה אומר הַהוּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב.

ועוד נראה לי בס"ד, דברי תורה דומים לחרב כשחוגרין אותו על ירך, דאי אפשר לחגור החרב על ירך, אם לא יהיה מונח תוך נרתיק שלו, דאין חוגרין בחרב שלופה, כן דברי תורה הם דוגמת החרב שבתוך נרתיק, שיש בדבריה סוד, והסוד מלובש בנרתיק שהוא הפשט הנגלה. ולזה אומר 'חֲגוֹר חַרְבְּךָ' זו התורה שדומה לחרב שנחגר, תשים אותה על ירך, רוצה לומר תיקון פגם הירך לדחות החיצונים הנאחזים שם, בסוד (ברכות ו.) הני ברכי דרבנן דשלהי מנייהו, הוֹדְךָ בגופניות וַהֲדָרֶךָ בנפשיות.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, חרב זו תורה, כי חֶרֶב [210] גימטריא עשרה פעמים אהי"ה [21] שהוא בבינה, וידוע תורה מבינה נפקא. 'עַל יֶרֶךְ' נצח והוד, שהם סוד שני לוחות אבנים, וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' (ישעיה נד, יג) הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ, שיש בתורה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים להיפך, עד כאן דבריו נר"ו.

דף סג.

וְלֹא הָיָה יָדַעְנָא דְּאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִדֵּי פְּשׁוּטוֹ, עַד הַשְׁתָּא. פירוש היה יודע בודאי שיש במקרא פשט, ויש סוד מלובש תוך הפשט, אך היה חושב שיזדמן לפעמים שהפשט שהוא המשל לא היה בעולם כך, אלא נכתב כך על דרך המשל שאומר אדם מעשה שהיה ולא היה כן כלל, אלא נאמר בשביל הנמשל, כגון פסוקי אֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם (בראשית לו, לא) לא היו מלכים אלו בארץ אדום, ולא היו שמות אלו בעולם, ורק נכתב כן בשביל הסוד שהוא הנמשל שיש בהם. ועתה ידע דלעולם כל מקרא בכל מקום הפשט שלו היה בעולם, ואלו המלכים היו בארץ אדום ואלו שמותם, אך לא נכתבו בתורה בעבור להודיע אותנו בפשט שלהם, אלא נכתבו בשביל הסוד שלהם, ולזה אומר אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִדֵּי פְּשׁוּטוֹ, כלומר: מציאות פשט המקראות כולם הם אמת, דהוה הכי והכי.

אַל תִּקְרֵי "וַהֲדָרֶךָ" **אֶלָּא** "וְחַדֶּדְךָ". ידוע כלל אַל תִּקְרֵי שהוא רוצה לומר אל תקרי כן, אלא אם כן תקרי כן. ונראה לי בס"ד, הֲדָרֶךָ עיקר התיבה 'הדר' ובזה נרמז תורה 'לִשְׁמָהּ' שהוא 'לְשֵׁם ה"א' שה"ס [שהוא סוד] לאה ששם מתקן, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וזהו: הדר – ה' דר, רוצה לומר לימוד זה דר בה"א שה"ס לאה.

וְחַדֶּדְךָ עיקר התיבה 'חדד' שבזה נרמז כללות של תורה שבעל פה, שבכללן הם ח',

ובפרטן הם 'דד' שהם: כשר ופסול, אסור ומותר, חייב וזכאי, טמא וטהור, שהם ארבע וארבע, וכללן הם ח' דרגין, וזהו חדד. והלומד תורה לשמה, צריך שילמוד בכל ח' דרגין שהם ד' וד', אבל הלומד שלא לשמה לא ילמוד בהלכות שהם בסדר טהרות ששם שני דרגין טמא וטהור, כי הוא לומד להתייהר בלימודו שדורש בו לפני העולם ומורה להם הלכה לכל שואל, ובדרגין אלו אין שואל ואין מבקש ואין שומע כיון דלא שייכי.

וז"ש **אַל תִּקְרִי הֲדָרְךָ** שלומד תורה לשמה שהיא בסוד ההדר – ה' דר, **אֶלָּא** אם כן תִּקְרִי **חֲדָדְךָ**, שלומד בכל ח' דרגין שרמוזים בחדד כאמור.

לַמַּשְׁמְאִילִים בָּהּ, עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִיכָּא, אֹרֶךְ יָמִים לֵיכָּא. קשה, למאי אצטריך תלמודא לפרש האי חלוקה דְמַשְׁמְאִילִים, כי זה אנחנו יודעים מגופיה דקרא דליכא לַמַּשְׁמְאִילִים אלא רק עֹשֶׁר וְכָבוֹד, ורק על מה דקשיא ליה איך הַמַּיְמִינִים לא יזכו אלא לְאֹרֶךְ יָמִים, בא להשיב דודאי זוכין לְעֹשֶׁר וְכָבוֹד מכל שכן.

ונראה לי בס"ד, דאחר שתירץ שֶׁהַמַּיְמִינִים זוכים גם לְעֹשֶׁר וְכָבוֹד מכל שכן, השתא יש להקשות בכתוב דלפי זה הוה ליה למימר הכי: בִּימִינָהּ אֹרֶךְ יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד בִּשְׂמֹאולָהּ, כדי שיהיו מלות עֹשֶׁר וְכָבוֹד חוזרים גם על בימינה, דהכי קרינן בִּימִינָהּ אֹרֶךְ יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד, לכך לפירש תלמודא בהאי תרוצא חלוקה דמשמילים, ואמר להדיא בִּשְׂמֹאולָהּ בכל אופן שיהיה עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִיכָּא, עֹשֶׁר וְכָבוֹד לֵיכָּא.

ולהכי לא נקיט קרא כדאמרן בִּימִינָהּ אֹרֶךְ יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד בִּשְׂמֹאולָהּ, כדי שלא תטעה לומר לפעמים בִּשְׂמֹאולָהּ נמי אִיכָּא אֹרֶךְ יָמִים וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד שמחברין אֹרֶךְ יָמִים עם עֹשֶׁר וְכָבוֹד, והכי קאמר אֹרֶךְ יָמִים עֹשֶׁר וְכָבוֹד בִּשְׂמֹאולָהּ, ובאמת זה לא יתכן בשום אופן, דְּבִשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד דוקא אִיכָּא אבל אֹרֶךְ יָמִים לֵיכָּא, ולא משכחת לה, להכי נקיט קרא הכי **אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד**, דהשתא ליכא למטעי להניח אֹרֶךְ יָמִים לְהַמַּשְׁמְאִילִים.

ואם תאמר, איך יתכן שנטעה זה? אי הוה נקיט כדאמרן דאם כן הוה ליה למימר 'בִּימִינָהּ וּבִשְׂמֹאולָהּ אֹרֶךְ יָמִים וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד'? זה אינו דהוה אמרינן לאו כל מַשְׁמְאִילִים זוכין לכולהו, אלא רק אותם המתכוונין בשביל שכר עולם הבא דוקא, דהם קרובין למימינים, אבל אותם המתכוונין לשכר עולם הזה בלבד או כדי לקנטר, שהם מַשְׁמְאִילִים לגמרי, אין זוכין לְאֹרֶךְ יָמִים כלל, ולכך לא אמר קרא 'בִּימִינָהּ וּבִשְׂמֹאולָהּ אֹרֶךְ יָמִים וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד' ומהאי טעמא היה מקום לטעות לפרש על קצת מַשְׁמְאִילִים דזוכין לכולהו, לכך נקיט קרא **אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד** כדי שלא תתן אֹרֶךְ יָמִים לַמַּשְׁמְאִילִים כלל, בשום אופן שיהיה.

דף סג:

מִכָּאן וָאֵילָךְ דִּבְרֵי יֵצֶר טוֹב. פירוש: דִּבְרֵי יֵצֶר טוֹב אשר דבר בהם יצר הרע אחר שכבר הפיל את האדם בעצתו בכמה מיני עונות, דעתה חושש פן האדם יפנה לבו לעשות תשובה, אחר שכבר שבע ממעשים רעים, ולכן ידבר עתה יצר הרע עמו דברים אלו, אשר מנהגו של יצר הטוב לדבר לומר לו, כִּי עַל כָּל אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט (קהלת יא, ט) ומטרת לבו של יצר הרע בדברים אלו כדי שיתרשל מלעשות תשובה, דאומר לו כמה חבילות של עונות יש בידך, שהם עבירות חמורות ותולדותיהן עצמו מספר, הא ודאי אם תעשה תשובה ותצער עצמך עד שתגיע לשערי מות, לא תספיק תשובה שלך לטהר אותך להוציאך בדימוס מן משפט האלהים, ולכן נכתבו דברים אלו בפסוק, כי באמת גם דברים אלו יצר הרע אומר אותם לבסוף, כדי למנעו מן התשובה.

דף פא:

מַאי אַעֲבִיד לְכוּ, דְּלָא מְקַנַּח לְכוּ בְּחַסְפָּא. קשה, מי הכריחה לגלות דברים אלו להם עתה? ועוד מנא ידעה דהם נזהרים בדברים אלו, ושמא אם היתה עושה להם כשפים בגופם היתה יכולה לשלוט בהם, משום דלא היו נזהרים בדברים אלו. ומדבר זה שעשתה ולא יכלה אין ראיה, דלא עשתה הכשפים בגופם אלא בארבא, ולכך יכלו לבטל הכשוף כיון דלא נאחזו הם עצמם?

ונראה לי בס"ד, כי היא כיון דראתה שבטלו הכשפים שעשתה לארבה, ידעה שהם חכמים בחכמת הכישוף, וכיון דהם חכמים בחכמת הכישוף, ודאי יודעים זה הכלל דהנזהר בדברים אלו אין שולטים בו כשפים, ולהכי הוו נזהרים בודאי, כי זה כלל ידוע אצל כל היודע בכישוף, ולכן ברור היה אצלה דבר זה שהם נזהרים בדברים אלו, ולא תוכל לעשות כשפים לגופם. ועל כן באה לפייסם שיתנו לה רשות להכנס עמהם בארבא, כי מה פחד יש לכם אם אבא ואהיה נוגעת בגוף שלכם, מאחר דאי אפשר שישלטו בכם כשפים, כי אתם נזהרים בדברים אלו.

דף פו.

מְנַיִן לְפוֹלֶטֶת שִׁכְבַת זֶרַע בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהִיא טְמֵאָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה". הא דלא אמר שיעשו הזאה שלישי ושביעי משום טומאת מת, מפני שעדיין לא עשה פרה אדומה, ומוכרח שנשארו טמאי מת שהיא טומאה חמורה, ומכל מקום קפיד על טומאה דקרי שהיא קלה, מפני שזו טומאה יוצאה מגוף האדם

כמו שכתב התוספות ז"ל.

ובזה נראה לי מדרש פליאה וזה לשונו: **מדין מת אתה למד טבילה לבעלי קריין גם בזמן הזה**, והוא פלא! ובזה ניחא מה שאמר 'מדין מת' תיבת **מת** הוא ראשי תיבות: מתן תורה, כלומר מדין מתן תורה דקפיד על טהרה דטומאת שכבת זרע, אף על גב דבלאו הכי הם טמאים טומאה חמורה דמת, אתה למד טבילה לבעלי קרי גם בזמן הזה, דאף על גב דליכא אפר פרה דבלאו הכי הם טמאים טומאה חמורה דמת, צריך לטבול להטהר מטומאת קרי, כיון דיוצאה מגוף האדם.

ודע, דאף על גב דקרא דמילה בספר בראשית, וקרא דפליטת שכבת זרע בספר שמות, הקדים התנא ללמדנו דין פולטת שכבת זרע דנקיט להו כסדר מציאותם בעולם, דתחלה מזריע ואחר כך נעשה הולד ומלין אותו.

והא דהקדים לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית לְסִיכָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אף על גב דהיא הלכתא למשיחא, נראה לי בס"ד, משום דזו ראיה שלה מפסוקי נביאים, וזו מפסוקי כתובים, ועוד בסיכה אין ראיה גמורה לדבר אלא זכר לדבר.

דף פח.

אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה, מוּטָב. וְאִם לָאו, שָׁם תְּהֵא קְבוּרַתְכֶם. נראה לי, דכפה אותם על דברים שהמזל נגדיי בהם, כגון אדם שמזלו מחייב להיות שופך דמים וגנב וגזלן, כי בזה צריך להתנהג היפך ממה שיורה עליו מזלו. אבל דברים שהמזל אינו נוגע בהן ואין צריכים להלחם נגד המזל, על זה כבר אמרו נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע.

ובזה יובן וַתִּיפְּי בְּ'**מְאֹד** מְאֹד' (יחזקאל טז, יג), 'אָדָם אָדָם' כי הגוף נקרא אָדָם והנשמה נקראת אָדָם, וכיון שאת יפה כאן וכאן, לכן וַתִּצְלְחִי לְמָלוּכָה, כי למעלה מן אותיות 'מַזָּל' יש אותיות 'לוכ' [56] וגם מספר **אָדָם** [45] הוא מ"ה, צרף שניהם יחד יהיה צירוף **מָלוּכָה** [101].

מַאי דִּכְתִיב: "**מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין, אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה**", **אִם** 'יָרְאָה' **לָמָּה** 'שָׁקְטָה'. יש להקשות, כיון דאמר מַאי דִּכְתִיב, משמע דקשיא ליה קושיא אחרת בגוף הפסוק, מלבד דבר זה דאמר אִם 'יָרְאָה' לָמָּה 'שָׁקְטָה' דאם לא כן הכי הוה ליה למימר כְּתִיב אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה אִם 'יָרְאָה' לָמָּה 'שָׁקְטָה'?

ועוד קשיא ליה, למה נקיט לשון זה ד'יָרְאָה' ו'שָׁקְטָה'?

ועוד יש להקשות, למה האריך חזקיה למנקט תרי חלוקות, שהוסיף לומר אִם 'שָׁקְטָה' לָמָּה 'יָרְאָה' וכיון דאמר אִם 'יָרְאָה' לָמָּה 'שָׁקְטָה' סגי, דאם נדע לָמָּה שָׁקְטָה, ממילא נדע

לָמָּה יָרְאָה בתחלה?
ונראה לי בס"ד, באומרו מַאי דִּכְתִיב, הוא קשיא ליה בגופיה דקרא, למה כינה התורה בשם 'דִּין' דמשמע היא משפטים בלבד, והלא יש בה מצות וחוקים. וגם למה נקיט לשון זה של יָרְאָה וְשָׁקְטָה? ועוד קשיא ליה אִם 'יָרְאָה' לָמָּה 'שָׁקְטָה'? ועוד קשיא ליה קושיא אחריתי, אִם 'שָׁקְטָה' לָמָּה 'יָרְאָה' כלומר כשבא הכתוב להודיענו ששקטה, למה הודיענו מעיקרא דיראה? וכי הוה ליה למימר אֶרֶץ שָׁקְטָה ולא לימא יָרְאָה, כי כיון דאמר שָׁקְטָה ידעינן דתחילה יָרְאָה, דלא שייך לומר שָׁקְטָה אלא אם כן יָרְאָה?
ותירץ, תחילה יָרְאָה ולבסוף שָׁקְטָה! והכונה הוא דשם אדנ"י אות א' שבו הוא חסד ורחמים שהוא משם אהי"ה, ואות די"ן שבו הם גבורה ודין כמשמעותם. וקודם שניתנה תורה היה שולט הדין בעולם, כי מדת הגבורה גוברת, ולכן היה מתגלה משם **אדנ"י** אותיות 'דין' אבל אות א' שהוא חסד ורחמים נעלם כנודע, בסוד 'נַעַר וְנַעֲרָה' שה' פעמים דין [64] דשם אדנ"י הם גימטריא נַעַר [320], אבל ה' פעמים שם אדנ"י [65] בצירוף א' הם גימטריא נַעֲרָה [325], וה"ס [והוא סוד] רחמים.
לכן קודם שניתנה תורה היו מתגלים וגוברים אותיות 'דין' דשם **אדנ"י** שהם גבורה, אבל כיון שניתנה תורה וקבלו ישראל אותה, האיר אות א' באותיות 'דין' ונעשה שם **אדנ"י** שלם, יען כי 'אלף' רומז ללמוד התורה, בסוד: אלף חכמה אלף בינה (קד.) ולכן כיון שקבלו התורה הרמוזה באות אלף נשלם שם אדנ"י באות א', שהוא החסד שגובר על אותיות דין.
ולזה אומר **מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין** כלומר גילוי אותיות דין דשם אדנ"י, ו'הִשְׁמַעְתָּ' מלשון וַיְשַׁמַּע שְׁאוּל אֶת הָעָם (שמואל א' טו, ד) שהוא לשון קבוץ ואסיפה, שנאספו אותיות דין ביחד שהם גילוי הדין בעולם קודם שניתנה תורה שהיה שפע הארץ בסוד נַעַר, **אֶרֶץ** 'יָרְאָה' [216] מספר 'גְּבוּרָה' [216], ששלטה הגבורה והדין בארץ, ואין השפע יורד מכל העשר ספירות אלא רק מן אמצעיות ותחתונות, אך אחר כך כשניתנה התורה לארץ וקבלו אותה ישראל, אז **שָׁקְטָה** שנשלם שם אדנ"י באות 'אלף' הרומז ללמוד התורה 'אלף חכמה אלף בינה' שגובר החסד בעולם, ואז ההשפעה תהיה שלימה מן ג' ראשונות וג' אמצעיות וג' התחתונות שהם חב"ד חג"ת נה"י [חכמה, בינה, דעת, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד].
וידוע שהכל יורד ומשתלשל בקו האמצעי שהם דעת בשלשה עליונות, ותפארת בשלשה אמצעיות, ויסוד בשלשה תחתונות, וסימנם 'דתי' ורמוזים באותיות 'שָׁקְטָה' והיינו אותיות 'שק' [400] ביחד הם ת' ואותיות 'טה' [14] ביחד הם י"ד, הרי **דתי** [414] שהם

ראשי תיבות דעת תפארת יסוד.

ובזה נתרצו כל הקושיות הנזכרים שבזה מובן למה קרא התורה בשם 'דִּין' והיינו לומר קודם שניתנה לארץ וקבלוה ישראל, היתה התורה המקיימת שמים וארץ בסוד 'דִּין' דשם **אדנ"י**, כי אותיות אלו היו המתגלים וגוברים בעולם. ובזה מובן נמי למה נקיט לשון יְרָאָה וְשָׁקְטָה, כי 'יְרָאָה' [216] גימטריא 'גְּבוּרָה' [216] אשר בשליטתה יהיה חסרון השפעת שלשה עליונות שהם חב"ד [חכמה, בינה, דעת] וְשָׁקְטָה רמז לשלימות ההשפעה שתהיה מן העליונות ואמצעיות ותחתונות בקו האמצעי שלהם שהוא 'דתי' הרמוז באותיות 'שָׁקְטָה'.

בָּאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרַת, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל קָשְׁרוּ לוֹ שְׁנֵי כְּתָרִים.

נרמז אות ה"א הנוספת ב'הַשִּׁשִּׁי' דאיתא באותיות דרבי עקיבה, כל האותיות כשאדם מוציאן בפיו מרגיש בהם בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו, אבל ה"א כשמוציא אדם מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו, עיין שם.

ולכן אות ה"א רומז על 'תֹּהוּ וָבֹהוּ' שהאדם תוהא ובוהה בו, שאין לו אחיזה ותפיסה לא במראה עינים ולא במראה השכל. כמו אות ה"א שאדם מציאה מפיו אין בה אחיזה בשפתיו ובלשונו על ידי תנועה שבתוך הפה. וכיון שנרמז תנאי זה ביום הַשִּׁשִּׁי, לכן ניתנה תורה ביום ששה בחודש סיון.

בָּאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרַת, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל קָשְׁרוּ לוֹ שְׁנֵי כְּתָרִים.

נראה לי בס"ד הטעם בהלבשת הכתרים היה מלאך אחד לשני כתרים, ובפריקתן הוצרך לכל כתר מלאך?

היינו כי בלבישה היה נח לכתרים בכך, כי הם נולדו מכל אחד ואחד מישראל מדבור נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, נמצאו כל אחד מישראל הוא אב לאלו הכתרים שנולדו ונתהוו מן מאמרי פיו של נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, **ודרכו של בן להדבק באביו**. ולכן מלאך אחד סגי לתרוייהו, כי אין צריך לעשות המלאך פעולה, ורק מפני הכבוד הביא המלאך הכתרים בידו לבעליהן. אבל בפריקה, ודאי קשה לבן להפרד מאביו, וצריך המלאך לעשות פעולה גדולה להפרידם זה מזה, לכך בעי לכל כתר מלאך אחד דאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות, דהיינו שתי פעולות ביחד.

והא דזכו **לִשְׁנֵי כְּתָרִים** אֶחָד כְּנֶגֶד 'נַעֲשֶׂה', וְאֶחָד כְּנֶגֶד 'נִשְׁמָע'? נראה לי בס"ד, כי אות 'אלף' רומז ללמוד התורה, לשון אֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה (איוב לג, לג) וכן אמרו 'אלף חכמה אלף בינה' ונרמז כתר ה'נִשְׁמָע' באות יו"ד עליונה של 'א' כי יו"ד במלואה מספר עשרים, ואותיות עשרים הם גימטריא 'כתר' וכן כתר ה'נַעֲשֶׂה' נרמז באות יו"ד תחתונה של 'א'

ולכן יו"ד עליונה זקופה למעלה, כי הנשמע מקבל האדם מלמעלה. אך יו"ד התחתונה פניה נוטים ליו"ד העליונה, כי היא כנגד הנעשה שהוא צופה ומביט בנשמע, לראות מה נשמע כדי שיעשה המעשה כפי השמיעה, ואם אין שמיעה תחילה איך יודע המעשה אשר יעשה?!

ועוד נראה לי בס"ד, דנרמזו שני הכתרים בשני יודי"ן של נקוד ציר"י כאמור לעיל, שכל יו"ד רומזת לכתר. וידוע, כי נקוד ציר"י הוא בבינה, שנקוד שלה הוא ציר"י, יען כי תורה מבינה נפקא, ולכן התחילה באות ב' דבְּרֵאשִׁית.

ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב הַצָּרֵי אֵין בְּגִלְעָד אִם רֹפֵא אֵין שָׁם, כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת עַמִּי (ירמיה ח, כב) פירוש **כי התורה היא מרפאת חולי הנפש** ותמה, 'הַצָּרֵי' זו התורה דנפקא מבינה שהיא נקודת צר"י, אֵין בְּגִלְעָד אִם רֹפֵא תלמיד חכם אֵין שָׁם ללמדם תורה מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה אֲרֻכַת בַּת עַמִּי.

ולכן כיון שאמרו נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע בקבלת התורה דנפקא מבינה, ששם הוא נקודת צר"י שהוא שני יודי"ן, שעולין מספר שני 'כתר' לכך זכו **לִשְׁנֵי כְּתָרִים** כנגד ב' יודי"ן של נקוד צר"י שהוא בבינה, אך כיון שחטאו, ירדו ממדריגת הבינה למדרגה שתחת הבינה שהיא ספירת הגבורה העומדת בקו שמאל תחת הבינה, ושלטה אז בהם הגבורה.

והנה שם בגבורה הנקוד היא שב"א שהוא גם כן שני יודי"ן זה על גבי זה, וגם באלו נרמזו ב' כתרים, כי בכל יו"ד נרמז מספר 'כתר' כאמור. אמנם רמז של שני יודי"ן אלו אינו על לבישת הכתרים, אלא רומז על פריקה שלהם, כי הם בספירת הגבורה שהיא דין. נמצא שני יודי"ן שבבינה רומזים על לבישתם של הכתרים, ושני יודי"ן שבגבורה רומזים על פריקתן.

והנה נודע, כי אוזן הוא סוד בינה, והתורה תלויה באזן, דכתיב הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם (ישעיה נה, ג) ולכן באזנים יש שני חורין שהם דוגמת שני יודי"ן, א' באזן ימין וא' באזן שמאל, ולכך זכו לשני כתרים על ידי קבלת התורה שהם נרמזים בשני יודי"ן.

ובזה יובן מה שאמר כאן, **בְּחוֹרֵב טָעֲנוּ, בְּחוֹרֵב פָּרְקוּ**, 'חוֹרֵב' הוא חור ב', כי טָעֲנוּ שני כתרים כנגד ב' חורי של שתי אזנים. ופריקה של שני כתרים, רמוזה בשני חורין של החוטם, שהם גם כן דוגמת שני יודי"ן, וידוע 'חוטם' [63] גימטריא ס"ג שה"ס [שהוא סוד] בינה. גם נקרא 'אף' בלשון המקרא, כי על ידי שחטאו והביאו אף לעולם, שסילקו אות ל' מן מילוי 'אלף' ונשאר **אף**, על כן נתקיים בהם פריקה של שני כתרים הרמוזים בשני חור של האף, וזהו בְּחוֹרֵב פָּרְקוּ, בחור ב' פרקו השני כתרים.

מַאי דִּכְתִיב: "**כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר**" וְגוֹ', **לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתַפּוּחַ**. נראה לי דקשיא ליה דמזכיר **הַתַּפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר**, משמע דדרכו של תפוח להיות גדל בעצי היער, וזה אינו, דאין דרכן של אילני מאכל להיות נטועים בעצי היער דקיימי לשריפה. ואם נאמר לאו בנטיעה איירי קרא אלא בערך חשיבותן, כלומר כמו שיש יתרון וחשיבות בתפוח על עצי היער, דנערכים לגבי עצי היער במעלה גדולה וחשיבות עצומה, **כֵּן דּוֹדִי** הקב"ה עושה הערכה **בֵּין הַבָּנִים** לתת יתרון וחשיבות רב לצדיק וחכם לגבי איש עם הארץ וחוטא, אם כן למה נקיט תפוח, והלא כל אילן מאכל יש לו חשיבות רב ומעלה גדולה לגבי עצי היער? ומשני, זכר תפוח לעשות משל ודמיון לישראל לענין זה של קדימת נעשה לנשמע.

מַה תַּפּוּחַ זֶה, פֵּרְיוֹ קוֹדֵם לְעָלָיו, אַף יִשְׂרָאֵל, הִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע. קשה, והלא אמרו בגמרא (קידושין מ:) נמנו וגמרו תלמוד גדול ממעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואיך כאן מדמה ה'נַעֲשֶׂה' שהוא על חלק המעשה לפרי, וה'נִשְׁמָע' שהוא חלק התלמוד לעלין?

ועוד קשיא קושית התוספות, דאנחנו רואין התפוח גדל כשאר פירות, ואין פריו קודם לעליו? ומה שתרץ רבנו תם ז"ל, דתפוח זה אתרוג, כמו שנאמר בתרגום אַפִּקִ כַּתַּפּוּחִים (שיר השירים ז, ט) דמתרגם 'אתרוגא' הנה זה אמת, אך מה שאמר ש'פֵּרְיוֹ קוֹדֵם לְעָלָיו' מפני שדר באילן משנה לשנה, ואחר שנה נושרין עליו של אשתקד ובאין עלין אחרים חדשים, והוה פריו קודמין לאותם עלין, הנה זה תימה מאד! חדא, מה לנו לאותם שהיו בראשונה, והלא כל שנה העלין החדשים קודמין לפירות החדשים? ועוד, האתרוג אין נושרין עליו בימות הגשמים, וכאשר דר האתרוג באילן משנה שעברה גם העלין דרין באילן, ולא ימצא שום אילן פירותיו דרין בו, ואין עלין דרין בו, ואיך אומר פירותיו קודמין לעליו?

ונראה לי בס"ד, לעולם האמת כמו שכתב רבנו תם ז"ל, דתפוח זה דנקיט קאי על אתרוג כמו שכתב בתרגום, אך מה שאמר פֵּרְיוֹ קוֹדֵם לְעָלָיו לאו בקדימה בזמן איירי כאן, אלא איירי בקדימה שבראיה, כי מחמת גודלו של פרי האתרוג אז כשאדם בא מרחוק רואה את הפירות קודם שיראה העלין מחמת גודלן של פירות. ועל הראיה קאמר פירותיו קודמין לעליו, שמחמת גודל הפרי נראה לעיני בני אדם קודם שיתראו העלין.

והא דדימה חלק המעשה לפירות וחלק התלמוד לעלין, לאו לענין חשיבות מדמי להו אלא לענין פועל ותועלת הנמצא בעלין יותר מן הפירות. והיינו כי השי"ת ברא את האילנות שיהיו מוציאין עלין הרבה, כדי שיהיו העלין מגינים על הפירות ושומרים

אותם, שאם האילן אין בו אלא פירות בלבד לא היו מתקיימין הפירות. וכן אמרו בגמרא דחולין (חולין דף צב.) 'אלמלא עליא לא מתקיימין איתכליא' ופירש רש"י, שהעלין סובלין הרוח ומגינים על האשכולות שלא יכם שרב ושמש ורוחות, עיין שם.
ומאחר דהעלין נבראו כדי להגין את הפירות, לכך דימה חלק התלמוד לעלין, וחלק המעשה לפירות. כי הלימוד מגין על המעשה, ושומר אותה שלא תשתכח ולא תתבטל, ולא תהיה נעשית היפך האמת והיושר. ועוד נמי, על ידי הלימוד ינצל האדם מן היצר הרע, שלא יכשילו במעשה, כמו שאמרו רז"ל (קידושין ל:) אמר הקב"ה 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'.

דף פח:

אַנַן דְּסַגִּינַן בִּשְׁלֵמוּתָא כְּתִיב בָּן וְכוּ'. פירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, **אַנַן** דנשמתינו מעולם האחדות, ששם הוא השלימות, **כְּתִיב בָּן**: **תַּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם** (משלי יא, ג) שכל אחד ישתלם ממעשה חבירו ונמצא קיימנו הכל. אבל הם **דְּסָנְגַן בַּעֲלִילוּתָא** עולם הפירוד אין חסרונו של זה נשלם מזולתו, עכ"ד נר"ו
עֲלוּבָה כַּלָּה מְזַנָּה מִתּוֹךְ חֻפָּתָהּ. נראה לי בס"ד, ארז"ל (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שם 'יה' ביניהם, ואם כן המזנה פוגמת בשם 'יה' והוא שם הרמוז תוך אותיות **חופה** במילואם כזה: חי"ת ו"ו פ"ה ה"א, דאותיות המילוי שהם תוך אותיות הפשוט של חופה הם אות 'יה' ולזה אומר עֲלוּבָה כַּלָּה שֶׁמְּזַנָּה ופוגמת במה שרמוז תּוֹךְ חֻפָּתָהּ.
ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש תּוֹךְ חֻפָּתָהּ יש 'תף' היא פלונית שמספרה ת"ף [480], עכ"ד נר"ו.
הַנֶּעֱלָבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים. היינו **נֶּעֱלָבִים** מאחרים בעניינים הנפשיים, שמגנין אותם בשקר וכזב. **שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם** בעניינים הגופניים בשקר וכזב **וְאֵין מְשִׁיבִין**. עושין עבודת הקודש מאהבתו יתברך, ועל דרך זו גם כן הם **שְׂמֵחִים בְּיִסּוּרִין** מאהבתו יתברך. ולא בשביל לקבל שכר בעבורם בעולם הבא. עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר **וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ** (שופטים ה, לא), שיתקיים בהם יתרון בשכרם על שכר הניתן לכל צדיק בעבור כל מצוה ומצוה, כיתרון שיהיה לשמש באורה לעתיד על מה שהיא עכשיו.
והיינו דכתיב וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים (ישעיה ל, כו) ופירש רש"י ז"ל הכונה שיגדל אור השמש לעתיד, שמ"ג [343] פעמים על מה שהוא עכשיו, כן יגדל שכר מצוה שלהם שמ"ג פעמים על שכר אותה מצוה הניתן לצדיק אחד.

מַה נָּגִיד זֶה, יֵשׁ בּוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת. פירוש בחוקי המלכים יש שהמלך יגזור מיתה על אדם, אף על פי שלא יגישו דינו אצל השופטים בבית המשפט. וכן אם יצא אדם חייב מיתה בבית המשפט מאת השופטים, יוכל המלך לפטרו מן המיתה ולהחיות, שיש למלך כח על פי חוקי המלכות בכך כן דברי תורה תמית להעוסק בה שלא ברשות, דהיינו עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נט.) וכן **אפילו בישראל כשר אם עסק בדברי תורה שאין ראוי הוא לעסוק בהם ימות** וכמו שאמרו בגמרא (חגיגה יג.) בההוא ינוקא שהיה דורש בחשמל בעודו קטן בשנים, ויצאה אש מחשמל ושרפתו. ועוד כיוצא בזה אמרו בגמרא (ב:) מן דיליה דא ליה [רש"י שם: מידו היתה זאת לו שלא היה לו לדרוש במרכבה] וכן יש בהם להחיות, שלפעמים נגזר עליו מיתה ובא מלאך המות להמיתו, ובעבור שהיה עוסק בתורה ניצול, כמו שאמרו רז"ל (מכות י.) 'דברי תורה קולטות' ולכן אמר נְגִידִים לשון רבים ולא אמר נָגִיד, לרמוז שחוקים אלו נהוגים במלכי אומות העולם שהם רבים.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה לִּילוּד אִשָּׁה בֵּינֵינוּ. יש לדקדק הוה ליה להקשות 'כַּאן' ומאי 'בֵּינֵינוּ'? ונראה לי בס"ד, האדם נקרא יְלוּד שבא על ידי לידה, ומספר **יְלוּד** [50] גימטריא חמשים, ומספר **מַלְאָךְ** [91] צ"א, והפרש שיש ביניהם הוא **אַם** [41] שהוא כינוי לתורה, דכתיב: כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא (משלי ב, ג), אל תקרי אִם אלא אֵם.

ולזה אומר מה לילוד אשה בינינו, דשאלת חכם חצי תשובה, כלומר: **מַה לִּילוּד אִשָּׁה** עסק בתורה הרמוזה במספר שיש **בֵּינֵינוּ** לבין הילוד? והשיב להם, **לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בָּא!** לא בא עתה לזכות בה, כי כבר זכה בה במעמד הר סיני בעשרת הדברות לפניכם ואתם שתקתם ולא ערערתם כלום, ועתה לא בא אלא לקבל דבר שזכה ואינו עושה זכיה חדשה, וליטול את שלו בא.

דף פט.

בָּא שָׂטָן וְעֵרְבֵב אֶת הָעוֹלָם. יש להבין, מה הוא לשון ערבוב דנקיט כאן? ונראה לי בס"ד, בתחילת בריאת העולם אחר שנבראו אדם וחוה, בא שטן ופיתה את חוה תחילה והחטיאה ואז האכילה את אדם הראשון בעל כרחו, נמצא עשה עסק שלו עם הנקבה תחלה. ואחר אותו חטא שנעשה זוהמה ומיתה בעולם, נתבטל אותו פועל הרע שפעל הנחש. כי במעמד הר סיני פסקה זוהמה ובטלה המיתה, כמו שנאמר אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם (תהלים פב, ו) ואחר ארבעים יום חזר השטן לפרוש מצודתו להכשיל ולהחטיא ולטמא, אך ערבב הסדר שעשאו מקודם לפתות ולטמא הנקבה

תחילה, אלא עשה עתה להיפך שעסק עם הזכרים לפתותם בעגל ולא עסק עם הנקבות, לפיכך בעטו הנקבות כזכרים, ולא נטמאו בטומאת השטן אשר טימאם. ולזה אומר **עֵרֵב אֶת הָעוֹלָם**, רוצה לומר ערבב הסדר שעשה בעולם בתחילת הבריאה.

ועוד נראה לי בס"ד, כל אדם נקרא עולם בפני עצמו, כמו שנאמר בזוהר על מאמר (תענית כה.) ניחא לך דאחרביה לעלמא גבי רבי אלעזר בן פדת. ואמרתי בדרך רמז, מה שנקרא האדם בשם **עוֹלָם**, הוא **עוֹל** מ', ואות מ' היא רמז למצוות כמו שנאמר בקהילת יעקב, והיינו אינו חשוב אדם אלא בשביל קבלת עול מצוות שקבל עליו. ואם יחטא הרי זה מערבב סדר אותיות 'עוֹלָם' שהוא עוֹל מ' דהיינו עוֹל מצוות, אלא מהפך אותיות 'עוֹלָם' ומערבב אותם שיהיו בסדר 'מוֹעֵל' כמו שנאמר אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּה' (במדבר ה, ו) ולזה אומר כאן **בָּא שָׂטָן וְעֵרֵב אֶת הָעוֹלָם**, רוצה לומר: בקבלו כל אחד ואחד עול מצוות במעמד הר סיני, שבזה נקרא כל אחד בשם עולם, הנה בחטא זה שהחטיאם השטן ערבב אותיות עולם, שהם מורים על עול מצוות, אלא עשה אותיות 'עוֹלָם' לצירוף 'מוֹעֵל', שמעלו מעל בה' על ידי העגל.

הַר שָׂנְאָשׁוּ בּוֹ נְסִים לְיִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד, אמר נְסִים לשון רבים, כי שני מיני נס נעשה להם. הא', שבא הָאֵשׁ וגירש את האויר מכל חלל אותו מקום שהיו עומדים בו, ולכך ראו בעיניהם את הקולות, וזה נס גדול, שאי אפשר לאדם שיחיה בלתי שיהיה האויר מקיפו מכל צד. והב', שמתו והחיה אותם.

ומה שאמר 'מִדְבַּר קֶדֶמוֹת' **שֻׁנְּתְנָה קְדוּמָה עָלָיו** נראה לי בס"ד קראה **קְדוּמָה**, כי התורה יש בה ד' חלקים פרד"ס [פשט, רמז, דרש, סוד], וכל חלק יש בו שיעור קומה, וארבע חלקים הם ארבע קומות, לכן נקרא **קְדֶמוֹת** שהוא אותיות ד' **קמות**.

דף פט:

לָא בְּסָבֵי טַעְמָא, וְלָא בְּדָרְדְּקֵי עֵצָה. נראה לי אמר כן, כדי להודיע למלאכים שרצונו יתברך ללמד בזכותם של ישראל. ולא יקטרגום גם הם. ונראה לי, כי אברהם אבינו עליו השלום ויעקב אבינו עליו השלום שאמרו מה שאמרו, הוא כדי שיעלה הזכות מן יצחק שהוא גבורה, ותהיה ההצלה חזקה יותר.

דף צ.

לֹא יִפָּחֵת מִכַּלְיָא עוֹרֵב. פירש רש"י ז"ל 'למנוע העורבים מלישב' ויש להקשות, למה קפדי אעורב? אם בשביל שהוא עוף טמא, והלא יש עוד עוף טמא אחר שדרכו לישב

על הגג, ואם כן הוה ליה למימר כַּלְיָא עוֹף טָמֵא?
ונראה לי בס"ד, הקפידה היא בעבור העורב דוקא, שידוע שהוא אכזרי על בניו, וההיכל נבנה לעורר בו רחמים של הקב"ה על בניו אלו ישראל, ואיך ישב האכזר על מקום זה. וכיוצא בזה אמרה תורה לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל (במדבר כז, ה), כי מזבח מאריך ימיו של אדם, וברזל מקצר, ואינו בדין שיעלה המקצר על המאריך.

דף קד.

כְּגוֹן: **נָבוּב בּוּבָן**. **רַהַב בְּהַר**. **סָרוּ וְרָס**. עיין קושית התוס' דלא היו תיבות אלו בלוחות, ויותר קשה בזה דאפילו שתיבות נָבוּב וּבְהַר וְסָרוּ כתובים בפסוקי התורה, אך הם רחוקים זה מזה מאד, ולמה קבצם אחד ממזרח ואחד ממערב?
ונראה לי, כי אפשר שהיה אצלם לחש ידוע שמועיל לזכירה ולדברים אחרים, והתחלת הלחש היה תיבות אלו ממש נָבוּב/בּוּבָן רַהַב/בְּהַר סָרוּ/וְרָס, והיה שגור בפיהם, לכך הזכיר זה לדוגמא.
אָלֶף־בֵּית, אַלֵּף בִּינָה. נראה לי, דגילו בזה סוד עמוק, דאית אורייתא דאצילות 'חכמה' ואית אורייתא דבריאה 'בינה' כנזכר בתיקונים. ואנחנו קבלנו אורייתא דבריאה שה"ס [שהוא סוד] בינה לכך התחילה התורה בבי"ת שהיא בינה, וזהו **אַלֵּף** 'בִּינָה' ולא אַלֵּף 'חָכְמָה' שהיא תורה דאצילות. גם רמזו באלף דיש כ"ב אותיות התורה בסדר אבג"ד, ויש בסדר תשר"ק, וב' פעמים כ"ב [22] מ"ד [44], ועם מספר 'בִּינָה' [67] הרי מספר אלף [111].
ואומרם **גִּימֶל־דָּלֶת, גְּמוֹל דַּלִּים** נראה לי בס"ד, דאיתא בתיקונים היסוד נקרא 'מִיל' ופירש מאורות נתן ז"ל 'מִיל' [80] בגימטריא 'יסוד' [80] וידוע ד' יסוד הם שצריך לתקנם, והם: יסוד ישראל, יסוד יעקב, יסוד לאה, יסוד רחל, וכל 'יסוד' גימטריא 'מִיל' , הרי ד' מִיל, והם רמוזים באותיות 'דַּלִּים' שהוא ד' **מִיל**, 'גְּמוֹל' לתקנם. ולפי פשוטו דקאי על הצדקה. רמז העושה צדקה מטיב לדל התחתון ולדל העליון, וזהו 'דַּלִּים' תרי.
ואומרם: **נֶאֱמָן פָּשׁוּט** כי הצדיק דרכו להעלות מ"ן [מיין נוקבין] לבחינת שם 'אֲדֹנָי' שיש במילואו ומילוי מילואו 'נא' [51] אותיות, כמו שנאמר רבינו האר"י ז"ל על פסוק 'וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי' וזהו נֶאֱמָן 'נ"א מ"ן' מוציא מ"ן לבחינת נ"א אותיות.
ואומרם: 'סָמֶךְ־עַיִן' סִימָנִין עֲשֵׂה בַּתּוֹרָה וּקְנֵה אוֹתָהּ נראה לי, מילוי סָמֶךְ עַיִן הוא אותיות **מֵכִין** שמכין שמירה לקיים התורה שהיא ע' פנים.

בָּא לְטַמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ, בָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר המקובלים ז"ל, שיש חמשים שערים בקדושה, וכנגדן חמשים שערים בקליפה, אך בקדושה הם אותיות 'מי' ובקליפה אותיות 'טמא' וכמו שכתבתי בסה"ק בֶּן אִישׁ חַי פרשת בשלח. ובזה פירשתי שם 'תַּחַת שָׁלוֹשׁ רָגְזָה אֶרֶץ' (משלי ל, כא) עיין שם.

וזהו שנאמר כאן **בָּא לְטַמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ** אות יו"ד שתהיה ב' אותיות ט"א, **וּבָא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ** לשון 'נסיעה' שיסיעו אות ט' לצרפו עם אות א' לעשותם אות אחת של יו"ד, כדי שיהיה אצלו הצירוף של 'מי' ולא צירוף של 'טמא'.

דף קה.

'**אָב**' **נְתַתִּיךָ לְאַמּוֹת**. '**בָּחוּר**' **נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת**. נראה לי בס"ד, 'אָב' בתורה ובחכמה, 'בָּחוּר' זריז כבחור בעבודת הקודש. וכמו שאמרו בגמרא (חולין טז.) קרא זכותיה דאברהם קא משמע לן דכתיב 'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ' (בראשית כה, ג).

ועוד נראה לי בס"ד, מה שאמר 'בָּחוּר' נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת והיינו כי אברהם אבינו עליו השלום זכה שנוסף לו אות ה' בשמו, והיא אות של התשובה שיש בה שני חורין, אחד קטן מלמעלה וא' גדול מלמטה, ולזה קראו 'בָּחוּר' ב' **חור**, אתה הוא בעל האות שיש בו ב' חור לקבל שבים בתשובה.

או יובן, אשר למטה באות ה' זה נקרא פתח, אבל שלמעלה נקרא חור, ובו מסתייעא מילתא להכנס בו בעל תשובה, אבל מהגדול שלמטה לא מסתייעא מילתא, וכנזכר בגמרא (מנחות כט:) ובזה פירשתי בס"ד 'דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן הַחֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו' (שיר השירים ה, ד) כלומר **שָׁלַח יָדוֹ** לקבלני בתשובה, כי ימינו פשוטה לקבל שבים **מִן הַחֹר** שלמעלה, ולכך אסתייעא מילתא ששבתי **וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו**.

ולזה אומר 'בָּחוּר' נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת, ב' של 'בָּחוּר' שימוש ועיקר התיבה היא 'חור', בחור רוצה לומר: באות ה"א שיש בה חור לקבל שבים **נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת** כי על ידך שבו רבים בתשובה.

גם 'בָּחוּר' נְתַתִּיךָ בָּאֻמּוֹת, שהוליד בן למאה שנה כמו בָּחוּר, ולכן מטבע אברהם אעליו השלום זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחד (בבא קמא צז:) והנה אברהם אבינו עליו השלום היה מובחן ומנוסה בעשרה נסיונות, לכך זכה לתוארים אלו שהם ראשי תיבות **מובחן**, והם 'מֶלֶךְ וְתִיק בָּחוּר חָבִיב נֶאֱמָן'.

דף קה:

מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּכָה וְהִתְאַבֵּל עַל אָדָם כָּשֵׁר. הא דנקיט 'כָּשֵׁר' ולא אמר 'צַדִּיק' נראה לי, כי צדיק גמור נחשב כעשרה צדיקים, וכמו שכתב מהרי"א. והצדיק נקרא 'בן' דכתיב 'ה' אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה' (תהלים ב, ז) ואם כן צדיק גמור הוא כנגד עשרה 'בן' [52] שעולים מספר 'כָּשֵׁר' [520].

הַמְקָרֵעַ בְּגָדָיו בַּחֲמָתוֹ, וְהַמְשַׁבֵּר כֵּלָיו. נראה לי בס"ד, נקיט להו כסדר על דרך זו ואין צריך לומר זו והוא **בְּגָדָיו** כולל כמה מיני בגדים, דאפשר דיהיה בהם הפסד של עשרה זהובים או עשרים או יותר, כיון דבגדיו קאמר בסתם הא ודאי ימצא בגד ששוה עשרים זהובים, ואצטלית ששוה מאה מנה, אבל **כֵּלִים** אי אפשר שיבואו לידי הפסד רב כזה, כי כסף וזהב ושאר מתכות אין שייך בהם שבירה, ורק ימצא שבירה בכלי חרס וכלי זכוכית, ורחוק הדבר שיבא לידי הפסד גדול כמו שימצא בבגדים.

ולכן נקיט בגדים תחילה, לומר לא מבעיא בגדים דאפשר שיבא לידי הפסד גדול, אלא אפילו שבירת כלים דלא ימצא בהם הפסד מרובה כבגדים, נמי חשיב כעובד עבודה זרה. ולא מבעיא שבירת כלים דעל כל פנים ימצא בזה הפסד ונזק, אלא אפילו פזור מעות דאין כאן הפסד כלל שיכול אחר כך הוא או אחרים לקבצם בשלימות.

כָּל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר. הא דלא אמר 'כָּל הַבּוֹכֶה' אלא אמר 'הַמּוֹרִיד' נראה בס"ד, כי יש אדם בוכה מעט, שהדמעה נקשרת בעיניו ואין בה שיעור שתרד על לחייו, ועל זו לא נאמר דבר זה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹפְרָן וּמַנִּיחָן בְּבֵית גְּנָזָיו, אלא זה נאמר על 'הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת' שיש בהם שיעור רב, שהם יורדין על לחייו לעיני הכל.

ומה שאמר **רָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו** רוצה לומר מיתה וקבורה כאחד, שתפול עליו מפולת בר מינן, והוי מיתה וקבורה כחדא, ומביא על זה שֶׁנִּתְנַעֲשׂ הָהָר שהיה זה ענין מפולת, שהיתה מיתה וקבורה כחדא.

יָמִים הֶאֱרִיכוּ, שָׁנִים לֹא הֶאֱרִיכוּ. עיין מה שאמר רש"י ז"ל. וקשה, והלא רבי יוחנן קאמר להדיא אינו מאריך ימים ולא אמר אינו מאריך שנים?

ונראה לי בס"ד, בלשון המקרא **יָמִים** קאי על בלוי שנים בטוב, **וְשָׁנִים** קאי על רבוי שנים במספר, אך בלשון חכמים 'אֲרִיכוּת יָמִים' קאי על רבוי שנים במספר, כי לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד.

דף קז.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת הֲוֵי הַיּוֹם. נראה לי בס"ד, קא משמע לן שבשמים הולכין אחר יום ולילה שבגן עדן התחתון, שהוא תחת קו המשוה, שהלילה הוא י"ב שעות, והיום הוא י"ב שעות תמיד בקיץ ובחורף, אין הפרש.

ומה שאמר **שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת, יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה** נראה לי בס"ד, ארבעה חלוקות אלו שהם של שלש שלש המה כנגד ד' אותיות שם 'אדני' במילואם, אשר כל אות במילוי הוא שלשה אותיות.

ושלשה שעות ראשונות כנגד אות 'אלף' דשם אדני לכך עוסק בהם בתורה, ובגמרא איתא (עבודה זרה ג:) שמלמד בהם תורה לאותם שמתו קטנים, וזהו 'אלף' לשון 'אַלּוּפִי'ר כמו 'אַאַלֶּפְךָ חָכְמָה' (איוב לג, לג), אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נה, יד).

ושלשה שניות כנגד 'דלת' דשם 'אדני' ולכן בהם 'דָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם' והיינו 'דֶּלֶת' הוא 'דין' ולכן מקום המשפט נקרא שַׁעַר שהוא דֶּלֶת, כמו שנאמר 'וְעָלְתָה יְבֻמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵין יְבָמִי' (דברים כה, ז)

ושלשה שעות שאחריהם 'זָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ' והם כנגד אות יו"ד דשם 'אדני' והיינו על פי מה שאמר רז"ל בפסוק 'פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן' (תהלים קמה, טז), אל תקרי 'ידיך' אלא 'יודיך' (הקדמת תיקוני הזוהר ח, ב)

ושלשה שעות אחרונים יוֹשֵׁב וּמְשַׂחֵק עִם לִוְיָתָן, הם כנגד אות נו"ן דשם 'אדני' כי נו"ן רוצה לומר דג, ולויתן הוא מין דג. ודע כי מה שאמר 'יוֹשֵׁב וּמְשַׂחֵק עִם לִוְיָתָן' לשון מליצה הוא זה על מיתוק הדין בחסד וברחמים, וכבר כתבתי בס"ד בזה במקום אחר.

דף קח.

מִנַּיִן שֶׁאֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה. הדקדוק כאן ידוע, למה לא שאלו אלא רק בשלשה אלה הרחוקים זה מזה?

ונראה לי בס"ד, דלעולם קַרְנָא היה יודע תשובות לשאלות אלו, ורצה שהוא ישיב כדי לקנטרו ח"ו, ושאלה הראשונה שאלו כדי שישיב מן המותר, ובזה כיון לקנטרו על ירידתו מן הארץ לחוץ לארץ והוא, כי ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, עור כנגד עשיה, ובשר כנגד יצירה, וגידין כנגד בריאה, ועצמות כנגד אצילות, וכנזכר בעץ חיים.

ולפי זה, הארץ שהיא קרקע עולם תתכנה בשם 'עוֹר' כי היא סוף העשיה, ולכן בנין המקומות הנעשה עליה נקרא בשם 'עִיר' וכמו שנאמר 'הָבָה נִבְנָה לָּנוּ עִיר' (בראשית יא, ד) והיינו עִיר לשון עוֹר, ולכן ארז"ל (בבא בתרא קנח:) על פסוק 'כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה'

מְיֻרוּשָּׁלָם' (ישעיה ב, ג), דאויר ארץ ישראל מחכים, מפני כי קדוש וטהור הוא, אך חוץ לארץ שהיא ארץ העמים אוירה טמא. ולכן לפי האמור שהארץ התחתונה של עולם הזה נקראת 'עוֹר' שהיא בחינת עוֹר, ראוי שתהיה ארץ ישראל נקראת **עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה**, וחוץ לארץ **עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה**.

ולכן אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין שהוא סוד תורה אֶלָּא עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה, דִּכְתִיב 'לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ' (שמות יג, ט) מִן הַמֻּתָּר בְּפִיךָ, לרמוז כי עיקר השגת התורה הוא בארץ ישראל, וכמו שנאמר רז"ל (בראשית רבה פ"א) עַל 'פסוק וְזֵהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב' (בראשית ב, יב) 'אין תורה כתורת ארץ ישראל' ולזה אומר 'לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ' רוצה לומר בארץ ישראל שהיא כנגד מִן הַמֻּתָּר בְּפִיךָ, וכיון לקנטרו בזה לומר לו 'למה עזבת תורה של ארץ ישראל ובאת לבבל?'

וחזר ושאל לו דין בענין הנדה, **מִנַּיִן לְדָם שֶׁהוּא אָדֹם**? כונתו בזה לנחמו על תוקף הצער של היסורין שיש לו בחולי הבטן, כי כמו דעל דם הנדה שיש לאשה נאמר (כתובות י:) 'כל אשה שדמיה מרובים בניה מרובים' שנמצא רבוי הדין שהוא דם הנדה הוא לטובה, כן רבוי היסורין שהם דין הוא לטובה, כי **כל מי שיש לו יסורין מרובין שכר מצותיו גם כן יהיה מרובה**.

וחזר ושאל **מִנַּיִן לְמִילָה שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם**? ששאלו בדין המילה שהיא באות ברית קודש, דרמז לו הנס שעשו לו מן השמים שיעלו ויגבהו מי הנהר להיות כותל ומחיצה כנגד בני אדם שלא יראו פירועו, הוא בעבור כבוד אבר ברית קודש ששם היא מצות המילה שלא יהיה נראה לעיני בני אדם, שצריך להיות אבר זה צנוע נמצא שרמז לו בשאלות אלו על עניינים שהיו לו באותו שעה.

יְהֵא רַעֲוָא דְּתֵיפּוֹק לֵיהּ קָרְנָא בְּעֵינֵיהּ. הא דקללו בכך, ולא דנו לכף זכות, מפני שראה שאמר לו 'וְאֵימָא לִבּוֹ' ואיך יאמר כן, וכי היתכן שיקרעו בטנו וימולו ערלת לבו?! ואם כן דברים אלו בלאו הכי לא ניתנו ליאמר, ובודאי כונתו לקנטר ולצחוק בשאלות אלו ששאל ממנו.

דף קח:

אֶתְרוֹג צָנוֹן וּבֵיצָה, אִלְמָלֵא קְלִפָּתָן הַחִיצוֹנָה, אֵינָם יוֹצְאִים מִבְּנֵי מֵעַיִם לְעוֹלָם. עיין פירוש רש"י ז"ל. והדבר יפלא בענין הביצה, דידוע שהחלבון הוא כבד וקשה, והחלמון הוא רך וקל, והרופאים יתנו לחולה חלמון בלבד בלא חלבון בשביל הקלות. וראיתי בספר אחד בענייני הטבע שכתב, אף על גב דמאמר זה נקיט על שלשתם לשון זה דאינם

יוצאים מבני מעים, הנה שלש אלו לאו ראי זה כראי זה, כי **צְנוֹן וְאֶתְרוֹג** הכונה כמו שנאמר רש"י ז"ל, מפני כי אלו מתקשים ונעצרים, אך **בְּבֵיצָה** הכונה של אין יוצאה מבני מעים, הוא להיפך, והיינו כמעט לרוב הקלות של החלמון אם אוכלו לבדו נבלע באברים, ואינו עושה זבל שיצא מבני מעים לחוץ כשאר מאכל.

דף קט.

בַּת חוֹרִין הִיא זוֹ. נראה לי בס"ד, חוֹרִין לשון חור רוצה לומר שוכנת ושורה בין האצבעות שהם חוֹרִין של הידים.

ומה שאמר **מַקְפֶּדֶת עַד שֶׁיִּרְחֹץ יָדָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים** פירוש כי עיקר משכנה בין סוף האצבעות, בין פרקים התחתונים של האצבעות, וברחיצה הראשונה קופצת מן פרק תחתון לפרק האמצעי, וברחיצה שנית קופצת מן פרק האמצעי לפרק השלישי, וברחיצה השלישית קופצת מן פרק השלישי ויוצאה לחוץ, ואז נטהרים הידים.

ומה שאמר **פּוּךְ מַעֲבִיר בַּת מָלָךְ** נרמז באותיות 'פּוּךְ' בהפוך אתוון 'כוף' שבו כוף לרוח רעה להעבירה ולגרשה ממך.

דף קיג.

'**וַתֹּאכַל**' **בִּימֵי דָוִד**, '**וַתִּשְׂבַּע**' **בִּימֵי שְׁלֹמֹה**. הא דמפרש לקלי על העושר, היינו כי **קָלִי** [140] גימטריא **קֶם** [140] והוא העושר, שמכונה בשם קימה. כמו שנאמר רז"ל (פסחים קיט.) וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם (דברים יא, ו) זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו.

דף קיג:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן:"**וְתַחַת כְּבֹדוֹ" "וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ**. הנה לרבי יוחנן נשרף הגוף ולא נשרפו הבגדים, וכמו שנאמר רש"י ז"ל. וצריך להבין למה נעשה נס כפול, כי דבר זה שנשרף הגוף ולא נשרף הבגד שעמו הוא נס פלאי, ולמאי הוצרך זה, וסגי בנס העיקרי של שריפת הגוף שבזה נעשית הצלת ישראל מאויביהם?

ונראה לי, כדי שבזה יתברר ויוודע תוקף הנס ועוצמו וגודלו, יען כי בזה נודע מספרם כמה היו שמנו בגדיהם וידעו, ואם היה נשרף הכל לא היה נודע מספרם.

ונראה לי, שזכו לנס כפול בזכות התורה שהרביץ חזקיהו המלך עליו השלום בימים ובלילות. שהיה לימוד כפול ימים ולילות, וכמו שנאמר 'חֲבַל עַל מִפְּנֵי שָׁמֶן' (ישעיה י, כז)

חֲבַל עֲלוֹ של סנחריב מִפְּנֵי שְׁמָנוֹ של חזקיהו, שהיה דולק בבתי מדרשות, שגזר שיעסקו בתורה בימים ובלילות (סנהדרין צד:).

דף קיד.

מִנַּיִן לְשִׁנּוּי בְּגָדִים מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים". כתב הרב עיון יעקב ז"ל, דקדק לומר 'מִן הַתּוֹרָה' דודאי מן הנביאים יש סמך לזה, כדאמרינן (י.) 'הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל' וכדאמרינן לעיל 'וְכִבַּדְתּוֹ' שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חֹל, לכך בקש עוד סמך על זה 'מִן הַתּוֹרָה' אבל ראיה גמורה אינו, כי יש לומר קדושת כהונה לגבוה שאני, עכ"ל.

ונראה לי, מן 'הִכּוֹן' (עמוס ד, יב) לאו משמע שישנה בגדיו, אלא משמע שיכין עצמו בהשלמת בגדיו, כגון שיתעטף בגלימא, ויתעטר במצנפת, ויאזור באזור. ומן 'וְכִבַּדְתּוֹ' (ישעיהו נח, יג) שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּמַלְבּוּשְׁךָ שֶׁל חֹל, נמי ליכא למשמע מינה לענין עשיית מצותו יתברך, כמו שתפילה וכיוצא, שיעשנה בשינוי בגדים, דיש לומר שבת שאני דחייב להתענג בו, דכתיב אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' (ישעיה נח, יג) וכמו שיש עונג באכילה כן יש עונג במלבושים.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, כי בפסוק 'וְכִבַּדְתּוֹ' אינו מפורש שיפשוט וילבוש מחדש, אבל פסוק 'וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו' מפורש שחייב לפשוט הישן וילבש החדש, עכ"ד נר"ו.

תַּלְמִידַי חֲכָמִים נִקְרָאִים 'בַּנָּאִין', מִפְּנֵי שֶׁעוֹסְקִים בְּבִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם כָּל יְמֵיהֶם. נראה לי בס"ד, טעם שהתורה נקראת 'בִּנְיָנוֹ שֶׁל עוֹלָם' כי הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל שְׁלֹשָׁה עַמּוּדִים תּוֹרָה וְעֲבוֹדָה וְגְמִילוּת חֲסָדִים (אבות א, ב) והתורה כוללת כל השלשה, כי הלומד בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, וכן בכולהו קרבנות. כמו שנאמר רז"ל (מנחות קי.) על פסוק (ויקרא ז, לז) זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה וכו' וגם יש בה גמילות חסדים, שבה נעשה בירור לניצוצי קדושה לצאת מן הקליפה, ואין לך גמילות חסדים יותר מזו, כי זה הוא תחיית המתים ממש, ועשיית חסד עם המתים ועם החיים!

והא דאפיק לפעולת החכמים בתורה בלשון 'בניין' נראה לי בס"ד, כי התורה נקראת 'יַיִן' דכתיב וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ד) והחכם נקרא כן 'יַיִן' כמו שנאמר (בבא מציעא פג:): לרבי אלעזר ברבי שמעון 'חומץ בן יין' וצירוף **בֶּן יַיִן** [122] ביחד הוא צירוף **בניין** [122] חלק התיבה לשתים וקרי בה 'בֶּן יַיִן'.

אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם? **זֶה הַמַּקְפִּיד עַל חֲלוּקוֹ לְהָפְכוֹ**. נראה לי בס"ד, רמזו בזה לפי דרכם, דעסק התורה נקרא בשם 'חָלוּק' דהאדם עושה ממנו חלוק לנשמתו, וכמו שנאמר שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תְּהֶיֶה לָנוּ (ישעיה ג, ו) שדרשו רז"ל (קיט:) על תלמידי חכמים, כי התורה נקראת 'לֶקַח טוֹב' ועושה מן 'לֶקַח' 'חָלוּק'.

וזה בלימוד שלומד לעצמו, ואחר כך זוכה ללמד לאחרים, דכתיב ביה וְ'לִקֵּחַ' נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל), דדרשו רז"ל הפסוק על המלמד תורתו לאחרים, כנזכר בגמרא (בבא מציעא פה.) על רבי שמעון בן לקוניא עם רבי יוסי בנו של רבי אלעזר, ואז בזה מהפך אותיות 'חָלוּק' לאותיות 'לוֹקֵחַ'.

וכיון שזכה ללמד לאחרים שיתקיים בו וְלִקֵּחַ נְפָשׁוֹת חָכָם, יזכה להפך עוד אותיות 'חָלוּק' ואותיות 'לוֹקֵחַ' לאותיות 'קְלוּחַ' שבזה עושה קְלוּחַ בהשתלשלות השפע על ידי זכות התורה, ממקום עליון עד סוף כל העולמות, שיהיה הצינור של התורה מקלח שפע מלמעלה למטה. ודבר זה רמזו אותו חז"ל בנועם לשונם, באומרם: **אֵיזֶהוּ תַּלְמִיד חָכָם**? **זֶה הַמַּקְפִּיד עַל חֲלוּקוֹ לְהָפְכוֹ**, שמהפך 'חֲלוּקוֹ' ל'לוֹקֵחַ', וחוזר ומהפך זה ל'קְלוּחַ' על דרך האמור.

ועוד נראה לי בס"ד, רמזו רז"ל בלשונם לפי דרכם על מידות הטבעיות שבאדם, שהם קנאה וחמדה ותאוה ואכזריות וכיוצא. כי ידוע שהמידות מכונים בשם 'בְּגָדִים' וכמו שנאמר רז"ל על פסוק 'בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים' (קהלת ט, ח) הנה הוא מהפך מדות הטבעיות שבו מרעה לטובה, וכמו שנאמר בחומת אנך בישעיה על פסוק 'הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ' (ישעיה ג, ט) כמעשה של אותו חכם שכל מדותיו הטבעיות שטבועים בו היו לרוע, והוא היה מהפך אותם לטובה, עיין שם.

[פירש הרב מהר"ל נ' נעים ז"ל במעשה שהיה דפילוסוף גדול ראה פרצופו חכם בחכמת השרטוט ואמר שהכיר בשרטוט שיש לו מדות רעות כגון קנאה תאוה וכיוצא. והפילוסוף אמר שהאמת אתו שהמדות והטבע שלו קשה ומכוער אבל ה' חונן הדעת ובשכלו גובר על טבעו ומדותיו. וזה שאמר הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם דפרצופם מעיד על רוע מעלליהם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם. ולא תימא דמכל מקום שכלם גובר על תכונתם לזה אומר לֹא כִחֵדוּ מעשיהם ופרצופם שוים ולא כחדו לפרצופם שקולים הם לרעה. (חומת אנך שם)]

דף קטו.

מְפַצְּעִין בֶּאֱגוֹזִים וּמְפַרְכְּסִים בְּרִמּוֹנִים. נראה לי בס"ד, נקיט תרי מינים אלו, לרמוז בהם על קדושת היום שמועלת לשבר כוחות הקליפה הנעשים מן העונות. כי אֱגוֹז גימטריא 'חט' [17] כמו שנאמר מור"ם ז"ל בהגה"ה (או"ח ס"י תקפ"ג ס"ב) בהלכות ראש השנה. וגם

מועלת קדושת יום הכיפורים לנקות המצות מן הסיגים הנדבקים בהם, מחמת תערובת איזה פניה רעה וכיוצא. וידוע דהמצות נמשלו לְרִמּוֹן, כמו שנאמר רז"ל (סנהדרין מז.) על פסוק 'כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ' (שיר השירים ו, ז) אפילו ריקנין שבכך מלאין מצות כרמון.

וּמְצָאוֹ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל יוֹחָנָן הַנָּזוּף. אין הכונה נזוף בנזיפה ח"ו, כי כיון דרבן גמליאל היה יושב על שלחנו ודאי היה אדם גדול, ואם קרה לו מקרה זה מקדמת דנא לא היו מכנים אותו לגנאי אלא 'נָּזוּף' **הוא שם משפחה.** ובתוספתא הגרסא היא רבי יוחנן בן נזיף, הרי קוראו בשם 'רַבִּי' וגם קאמר 'בן נזיף' משמע להדיא שהוא כינוי משפחה. והא דשקעו בתוך הַנִּדְבָּךְ וגם 'צִוָּה עָלָיו וּגְנָזוֹ' מפני שעדיין באותו זמן לא התירו לכתוב תורה שבעל פה, והיו חושבין התרגומים בכלל תורה שבעל פה, מפני שבעל התרגום מוסיף דברים שבהם מפרש עניינים בתוך דברי התרגום, דאינו כתרגום אונקלוס שהוא מתרגם המילות דוקא, אלא הוא כמו תרגום של יונתן בן עוזיאל שהוא מוסיף דברים, וכיון דמוסיף דברים הוה ליה כתורה שבעל פה, וכיון דעדיין לא התירו לכתוב תורה שבעל פה, לכך שָׁקְעוּ וּגְנָזוּ.

דף קטו:

וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: גָּדוֹל עֹנֶשׁ הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן. יש לדקדק, למה אמר 'בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה' אמר לו, וסגי לומר וְאָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל גָּדוֹל וכו'?

ונראה לי בס"ד, בא בעל המאמר ללמדנו, שנדקדק בלשון הזהב של רבי ישמעאל ללמוד ממנו דבר אחר, והוא דיש לומר דהוה ליה למימר 'גָּדוֹל עָוֹן הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן' ולמה אמר 'עֹנֶשׁ' כי העונש הוא לפי העון, ואם כן בעון תליא מלתא?

אמנם אמר 'עֹנֶשׁ' כי על העון עצמו לא אצטריך למימר, דודאי גָּדוֹל עָוֹן הָאַחֲרוֹן דמחק כתבי הקודש במים בידים! אך הוא בא להעיר לבו של אותו האיש בדברים אלו בענין אחר, שיביט בעונש המוכן וראוי לו מאותו עון, יען כי כל עונש יהיה מדה כנגד מדה, וכמו שנאמר רז"ל על פסוק 'כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם' (שמות יח, יא), בקדרה שבשלו, בה נתבשלו (סוטה יא, א). לכן על שמחק כתבי הקודש במים בידים, צריך שאחר כך הוא יחנוק עצמו במים בידים, ונמצא זה נחנק וגם הוא מאבד עצמו לדעת. הרי עונש האחרון קשה ומר מאד!

אבל עון ראשון, הוא לא שרף תורה כדי שיהיה ענשו בשריפה שישרף, אלא רק אמרו כותבי הקודש כשורפי תורה, דלפעמים יהיה איזה סיבה שישרפו כתבי הקודש מחמת שנפלה דליקה, וזה יהיה לפרקים, ועל הרוב לא יבואו לידי כך בעולם, ואיך יהיה עונשו

שישרף? ואפילו אם תאמר שיהיה עונשו בשריפה שישרף, לא יזדמן שהוא יאבד עצמו לדעת שיפיל עצמו לתוך האש, כי הוא על כל פנים לא עשה להם שריפה בידם, כעון האחרון שהפילם למים בידים. ולזה אומר **וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ** רוצה לומר תדקדק בלשונו שאמר לו 'עִנֶּשׁ' ולא אמר לו 'עָוֹן' והיינו שהעיר לבו במוסר גדול, וענין רב היוצא מזה הענין.

דף קטז.

"**חֲצָבָהּ עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה**", **אֵלּוּ שִׁבְעָה סִפְרֵי תּוֹרָה**. נראה לי בס"ד, הטעם שרצה השי"ת שתהיה התורה שבעה ספרים, ללמדנו שישתדל האדם ללמוד ההלכה של התורה ששה פנים בדרך הפשט, כנגד ששה ימי החול, וכן אחד בדרך הסוד כנגד יום שבת. וכמו שנאמר רבינו מהרח"ו ז"ל על רבינו האר"י זלה"ה בשער רוח הקודש, שהיה דרכו תמיד ללמוד ההלכה שבעה פנים, ששה בדרך פשט שהוא כנגד ששה ימי החול, ואחד בדרך הסוד כנגד יום שבת קודש עיין שם.

גם עוד רצה השי"ת לרמוז לנו במספר השבעה שעשה בתורה, שנזכור ונאמין תמיד בהשגתינו בתורה, שאין השגתינו בה מכוחינו, אלא השי"ת הוא הנותן לנו כח לעשות חיל בתורה, ולכן נקראת התורה 'חָכְמָה' שהוא 'כֹּחַ מה' והיינו 'מה' רומזים לשמו יתברך, כי שם הוי"ה במילוי אלפי"ן עולה מה [יו"ד ה"א וא"ו ה"א =45] והנה נודע כי מספר השבעה במספר הקדמיי כזה אבג"ד הו"ז עולה כ"ח [כלומר א+ב+ג+ ... ז = 28] והיינו שנביט בכח הניתן לנו מאתו יתברך לעשות חיל. וגם נרמז במספר 'כֹּחַ' שכל מה שכתוב בתורה להדיא הוא בסוג כֹּחַ, והאדם יטרח בעסק התורה, להוציא הדברים מִן הַכֹּחַ אֶל הַפּוֹעֵל.

וְהֵיכָן מְקוֹמָהּ? אָמַר רַב אַשִׁי: בְּדָגָלִים. נראה לי בס"ד, הטעם שעשה הסימן באות נו"ן ולא באות אחר, וגם שעשאה הפוכה. והיינו כי מתחלת פרשת במדבר עד סוף פרשת הדגלים יש ט"ו פרשיות פתוחות, דהסתומות אינם במנין זה כיון דסתומות הם. ולפי זה פרשה זו ראויה להכתב אחר פרשת דגלים, ותהיה פרשה ט"ז.

וידוע דאות נ' כפופה בכ"ב אותיות התורה היא אות ט"ז, כזה: אבג"ד הוז"ח ט"י כ' ך' ל' מ' ם' הרי הם ט"ו אותיות, נמצא אות נו"ן כפופה היא אות ט"ז באלפא ביתא, ולכן עשה סימן באות נו"ן לפרשה זו שצריכה להיות פרשה ט"ז. ועשה את הנו"ן הפוכה שפניה לפרשה הקודמת, לרמוז שהיא ראויה להיות בפרשיות הקודמים לה שבספר במדבר, ולא בפרשיות הבאים אחריה.

וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר "**וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה שַׂמְתְּ זִכְרוֹנֵךְ**". נראה לי בס"ד, הכונה סָרוּ מתורת ה' שנותנת חיים ורפואה ללומדיה. כמו שנאמר 'כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא' (משלי ד, כא), והלכו אחרי תורתם השקרנית שנותנת מכה וחוח ללומדיה. ואחר אותיות **דֶּלֶת** יש **מַכָּה**, כי אחר תי"ו יש כמנפ"ץ, ונמצא אחר תי"ו יש כ"ף. ואחר **מְזוּזָה** יש אותיות **זָן חוֹחַ** כי היא זנה את לומדיה בחוחים וקוצים.

ומה שאמר 'קִנְאָה וְאֵיבָה וְתַחֲרוּת' כי תורת אמת היא נקראת 'אוריין תליתאי' שהיא משולשת בשלשה קדושות, מצד המחשבה והדבור והמעשה, אך תורתן של צדוקים משולשת בשלשה רעות, שהם קִנְאָה מצד המחשבה, וְאֵיבָה מצד הדיבור, וְתַחֲרוּת מצד המעשה.

ועליהם אמר דוד 'הַלּוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא' (תהלים קלט, כא) והכונה כי ישראל בדבקם בתורת ה' נקראים בשם 'כַּלָּה נָאֶה וַחֲסוּדָה' והיינו כי נ"ו [כַּלָּה עם הכולל=56] שהוא חלק הגבורה ממתקים אותם ועושים אותם אותיות 'נָאֶה' וגם נקראים בתורת 'חֲסוּדָה' כי התורה כתיב בה 'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן' (משלי ה, יט) שמעלה חֵן על לומדיה (כתובות עז:) והצדוקים שמושכים את ישראל מתורת אמת לתורת השקר, מניחים אות ש' דשקר בתוך אותיות 'נָאֶה' ויהיה צירוף 'שְׂנָאָה' שמטילים שנאה בין ישראל לאבינו שבשמים, ולכן כנגד זה אמר דוד המלך עליו השלום 'הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה' אֶשְׂנָא', בעבור צירוף השנאה הנזכר שעושים, וסיים 'תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים'. תַּכְלִית רוצה לומר סוף. והנה סוף אותיות 'שִׂנְאָה' יש אותיות 'תְּבוּס' שהוא ענין מאיסה, כמו 'נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת' (משלי כז, ז) כלומר אֶשְׂנָאֵם בגדר שיהיו מאוסים בעיני.

דף קטז:

אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אָתָא חַמְרָא וּבָטַשׁ לִשְׂרָנָא. נראה לי בס"ד, רמז בזה מליצה נאה, לבזותו ברמז דק כי פירשתי בס"ד בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע שאמר לו באותו היום 'שְׁפִילִית לְסֵיפֵיהּ דְּסִפְרָא' שרצה לגמור הענין בכך שלא יתארך עוד ביניהם, כדי שיקבל שכרו בו ביום כי הם לא מסרו לו כלום, אלא רק הראו לו השוחד, ועד שיפסוק הדין ויתקבל יתנו לו ולכך אמר לו 'שְׁפִילִית לְסֵיפֵיהּ דְּסִפְרָא' שלא נשאר בו עוד דפים כתובים, שתחשבו שימצא בו כתיבה אחרת סותרת כתיבה זו שהגיד היום לזכות רבן גמליאל, עיין שם.

ודבר זה רמזו בתיבות אלו שאמר 'אָתָא חַמְרָא וּבָטַשׁ לִשְׂרָנָא' שאם תכניס אותיות **חַמְרָא** באותיות **שְׂרָנָא** יהיה מהם צירוף **חש מר אגרא**. כיצד? ח' דְחַמְרָא עם ש' דְשַׂרְנָא הוא **חש**. וכן מ' דְחַמְרָא עם ר' דְשַׂרְנָא הוא צירוף **מר** שהוא לשון חילוף בתלמוד, ונשאר

אותיות **אגרא**, כלומר היום מהר לפסוק הענין בשביל חילוף האגרא שלו, שהחלפתי לו אגרא של אתמול שהיה שְׂרָגָא, בחמור שהראיתי לו היום שהוא חילוף הַשְׂרָגָא.

דף קיז:

רַבִּי זֵירָא הֲוָה בָּצַע אַכּוּלְהּ שֵׁרוּתֵיהּ. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו ז"ל בשער הכונות דהבוצע צריך לאחוז שתי הככרות שהוא לחם משנה בידו, ויבצע מן ככר העליון על ככר התחתון, דהיינו שבעודו אחוז בידו ככר התחתון אז הוא בוצע מככר העליון, והנה שתי ככרות אלו שהם לחם משנה קרי להו 'שֵׁרוּתֵיהּ' כי הובאו לפניו לצורך סעודתו.

כַּמָּה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׁבָּת? שָׁלֹשׁ. יש לדקדק, אמאי נקיט כהאי לישנא שהוא שאלה ותשובה, לימא כאורחא דתלמודא, תָּנוּ רַבָּנָן חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת?

ונראה לי בס"ד דאמר כהאי לישנא ללמד דקפדינן אמניינא, דאי הוה נקיט כדאמרן, הוה משמע כל סעודה מצוה באפי נפשה היא, שאם לא קיים אלא אחת יש בידו מצוה אחת, ואם לא קיים אלא שתים יש בידו שתים מצות. ובאמת זה אינו, **דאם אכל סעודה ראשונה ושניה ולא אכל שלישית לא קיים אפילו מצוה אחת**, דאמרינן זה אכל כמנהגו בחול, וכנזכר בפוסקים ז"ל לכך אמר 'כַּמָּה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׁבָּת?' נקיט לשון זה, כדי שיהא החיוב על מספר הסעודות דפקדינן אמניינא, וחייב לאכול 'שָׁלֹשׁ' ואם לא אכל שלש אלא שנים לא עשה כלום!

ועוד נראה לי, נקיט לשון 'כַּמָּה' לרמוז תיקון הסעודות הוא במלכות שה"ס [שהוא סוד] שם 'אדני' [65] שמספרו 'כַּמָּה' [65] ולכן ראש וסוף סְעוּדָה הוא ס"ה כמנין שם 'אדני'.

ונראה דְּרַבָּנָן סַבְרֵי **שָׁלֹשׁ** כנגד נר"ן [נפש, רוח, נשמה], וְרַבִּי חִידְקָא סָבַר **אַרְבַּע** הוסיף א' כנגד נשמה לנשמה.

דף קיח.

כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלֹא מְצָרִים. נראה לי בס"ד הטעם, כי השבת ניתן בו גבול מאת ה' שהם כ"ד שעות בלילה וביום, אך ישראל עושין אותו בלי גבול, פעם מקבלים שבת חצי שעה קודם הרי גידלו אותו חצי שעה, ופעם מקבלים שבת שעה אחת קודם הרי גידלו אותו שעה, וכן הענין ביציאתו.

והנה עונג השבת הוא כתוספת, כי כל יתרון על החיוב יהיה חביב יותר, וזהו שאמר **כָּל**

הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת שעושה די תוספת, ונמצא אין לו גבול ידוע, אלא הוא כאשר תהיה שיעור התוספת, לכן מדה כנגד מדה **נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלֹא מְצָרִים**.

או יובן בס"ד, עונג של השבת אינו אלא בסעודה שלישית, כי בשני הסעודות לא יתענג, כי יאמרו אלו דרכן להיות בחול גם כן, ומאן מוכח דעשו אותם לכבודי, אבל כשרואה שעשו לו סעודה שלישית יתענג, דודאי זו היא לכבוד שבת.

וידוע דסעודה ראשונה כנגד יצחק, ושניה כנגד אברהם, ושלישית כנגד יעקב. ולזה אומר: **כָּל הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת**, שמקיים סעודה שלישית שבה תלוי עונג השבת, אז **נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלֹא מְצָרִים** שהיא של יעקב אבינו עליו השלום ולזה סיים לֹא כְּאַבְרָהָם וכו' וְלֹא כְּיִצְחָק וכו' אֶלָּא כְּיַעֲקֹב.

ומה שאמר 'נִצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת' נראה, כי שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בחר בה אברהם אבינו עליו השלום לבניו, כדי להצילם מגיהנם, וכמו שנאמר רז"ל. ולכן הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת שאין גיהנם בוער בו, נִצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת שניתנו בעבור הצלה מן גיהנם.

ומה שאמר 'נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ' נראה לי בס"ד, כי עונג השבת הוא אם אדם אוכל ושותה לכבודו של שבת, ולא בעבור הנאת גופו, וזה תלוי בכונת הלב, ולכן הנזהר בזה שמכוין בלבו בעבור כבוד שבת, שבזה הוא תלוי עונג שבת, אז מדה כנגד מדה נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש מרבה בתיבת 'כָּל' לא מבעיא דכל יום דרכו לאכול ב' סעודות ובשבת שלש, אלא אפילו אם גם בחול דרכו לאכול שלש, עם כל זה כיון דמכוין לבו לשמים לענג השבת, נוֹתְנִין לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ וניצול משלש פורעניות, עכ"ד נר"ו.

דף קיח:

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מֵימַי לֹא אָמַרְתִּי דָּבָר, וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי. פירוש 'לֹא אָמַרְתִּי' בקשתי איזה דבר מאיזה אדם, 'וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי' שלא נעשית בקשתי, כי אני נזהר שאיני מבקש דבר משום אדם, אלא אם כן יודע אני בבירור שיעשה לי בקשתי.

או יובן דרך הלצה, **יוֹסֵי** למפרע **יסוי** שהוא לשון הבטה בתלמוד, כלומר לא אמרתי דבר שצריך אני להביט בו אם יפה הוא, ואם מתוקן הוא, כי אני נזהר שאין אני מוציא מפי דבר אלא אם כן אביט בו תחילה אם הוא מתוקן או לאו.

דְּקַיְימִית שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בְּשַׁבָּת. נראה לי בס"ד תוך אותיות שַׁבָּת במילואם כזה שי"ן בי"ת ת"ו, אותיות 'יֵינוֹת' והיינו שהיה מקיים שתיית יין בכל שלש סעודות, וזהו שאמר 'בְּשַׁבָּת' וקיימתי השלש סעודות גם ביינות הרמוזים בתוך 'שַׁבָּת'.

וגם הפת נרמז באותיות 'שַׁבָּת' במילואם, **שי"ן בי"ת תי"ו** [486] עולה המילוי פת ו', דהיינו ששה ככרות, לכל סעודה שתים שצריך לחם משנה.

תֵּיתִי לִי, דְּקַיְימִית עִיּוּן תְּפִלָּה. נראה הכונה שהיה מתפלל בכונה ומעיין בה היטב. והוצרך רב יהודה להודיע דבר זה על עצמו, מפני שהיה חריף גדול, וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על שהיה קוראו שמואל רבו תמיד בשם 'שיננא' וכל אדם חריף יהיה לבו טרוד בדברי תורה ופלפול שלה גם בעת תפילה, וקשה לו להתפלל תמיד בכונה, והיינו רבותיה דרב יהודה, אף על גב דהיה חריף גדול ולבו טרוד מאד היה מכוין היטב בתפלה ומעיין בה.

ובא ללמד כי דברים אלו מסורים ביד האדם שאם ירצה אין הטבע מכריחו ומעכב בידו דאף על גב דכפי הטבע אי אפשר לו בלא טירדה עם כל זה יוכל להעמיד עצמו ולדחות הטרדה.

תֵּיתִי לִי, דְּקַיְימִית מְצָוַת תְּפִלִּין. פירוש מצוה כהלכתה, דחייב אדם להסתכל בשיני"ן, והוא אף על גב דהיה סגי נהור היה נזהר להסתכל בלבו בצורתן.

ועוד אף על גב דהיה חכם וטרוד בגירסתו, היה נזהר שלא היה מסיח דעתו מן התפילין.

דף קיט.

בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת מַלְכְּתָא. נראה לי דאמר בּוֹאוּ למלאכים שעמו, דכתיב כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא) וראשי תיבות בּוֹאוּ וְנֵצֵא לִקְרַאת שַׁבָּת מַלְכְּתָא 'בְּשָׁלוֹם' לרמוז כי אותה שעה צריך להזהר ולהתחזק בשלום בין איש לאשתו ובין איש לחבירו, כמו שנאמר הגאון חיד"א ז"ל מוסר על זה.

גם הוא ראשי תיבות 'ב' שָׁלוֹם' כי היסוד נקרא שלום, וידוע בשבת יסוד דחכמה הנקרא שלום, מתלבש ביסוד התפארת שנקרא שלום.

רַב יַנַּאי לָבֵישׁ מָאנֵי, מַעֲלֵי שַׁבְּתָא וְאָמַר: בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה. יש להקשות, למה תלה המאמר שלו בלבושו הנאה של שבת, דמשמע דשייך הא להא?

ונראה לי בס"ד, על פי מה שאמר הרב אה"י ז"ל בפרשת כי תשא, כי בגדי החול של הנפש הנעשים מן מעשה המצות נתקלקלו, יען דחטא אדם הראשון גרם קלקול במעשה המצות, שאין האדם עושה אותם בשמחה וכונה טובה ושלימה, ורק בגד שבת לא נתקלקל, דמצות שבת לא נתקלקלה מחמת החטא שלו מפני שחטאו היה קודם שנכנס שבת, שעדיין היה השבת בכח ולא יצא לפועל.

משל לאדם שנתן חתיכת משי יקרה מאד בתואר והוד והדר לחייט שיעשה ממנה

שבעה בגדים לבנו, והחייט השלים ששה בגדים והביאם לבנו, ונשאר השביעי שלא נגמר והביאו אחר כך. ובעת שלקח הבן הששה בגדים הניחם יחד תוך תיבה, ונשפך על התיבה נוד שמן ונתקלקלו כל הבגדים, והוכרח ליתן אותם לכובס לרחצם, וכן עשה רחץ אותם והסיר השמן מהם, אך על ידי רחיצה הלך ואבד זיום והדרם, ונראו כמו בגדים פשוטים, ולא ניכר שהם של משי. וכשהביא החייט בגד השביעי, אמר האב לבנו: הזהר בו שלא יתקלקל, כי הוא יעיד על ששה הבגדים איך היו בתחלתן.

והנמשל, כל ששה הימים נשתנו בהם בגדי הנפש הנעשים מן המצות, כי חטא אדם הראשון היה ביום ששי, וגרם קלקול בכל בגדי החול של הנפש, אך בגד הנפש של שבת לא נתקלקל, ונשאר בזיוו והדרו, מפני כי בעת החטא היה עדיין בכח ולא בפועל, עכ"ל עיין שם. ואמרתי סימן לדבר, כי מלבוש השביעי היה בכח, כי מספר השבעה בקדמי עולה כח [כלומר א+ב+ג+ ... ז = 28].

ובזה יובן הטעם שקורין את השבת בשם 'כַּלָּה' כי מלבוש שלו חדש הוא, כמו בגד הכלה שהיא חדשה ועומדת בזיוה והדרה, וחביבה בעיני בעלה ובעיני כל רואיה. ולכך נתכוון רבי ינאי ללבוש בגדי שבת ואומר אותה שעה 'בּוֹאִי כַלָּה' שקורא לשבת בשם 'כַּלָּה' לרמוז כי בגד הנפש בשבת הוא חדש כמו כַּלָּה שאין בו קלקול.

תַּבְלִין אֶחָד יֵשׁ לָנוּ, וְ'שַׁבָּת' שְׁמוֹ. הנה פירשתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע דתבלין הם ההארה של קדושה הנמשכת בשבת על התבשיל אשר נתבשל לכבוד שבת, וההארה זו נקראת 'שַׁבָּת' כי נמשכה מקדושת השבת, עיין שם. וצריך להבין, למה כינה הארה זו בשם 'תַּבְלִין'?

ונראה לי בס"ד, **מעשה** בחסיד אחד שהלך ביום שבת אצל חסיד אחר שהיה אהובו הרבה, ומחמת רוב אהבה ערב לו לסעוד על שלחן חבירו החסיד, אך כיון שלא הזמינו אלא בא מעצמו, הביא תבשיל סעודה שלו מביתו, וכאשר הגיע זמן הסעודה הגישו לפני בעל הבית תבשיל חמין שלו, והגישו עמו תבשיל חמין של החסיד האורח שהביאו לו מביתו. וימצא בעל הבית תבשיל האורח ריחו הטוב נודף עשר ידות על תבשיל שלו. ויאמר בעל הבית להאורח: מנין לך ריח הטוב הזה הנודף בתבשילך? אמר לו האורח: שפתותיה של אשתי שונים נוטפות מור עובר ונתבשם התבשיל ממנה, אך אתה תבשילך נעשה על ידי משרתים ואינם נזהרים לומר על כל עסק ועסק של תבשיל לכבוד שבת כמנהגם של אשתי, לכן אין ריח הטוב נודף בתבשילך כמו בתבשילי, עד כאן.

ובאמת דבר זה מפורש יוצא בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות דף ס"א) וז"ל: צריך האדם להזהר לקנות כל צרכי שבת ביום שישי ולא ביום חמישי, וכמו שמצינו חכמי ישראל דרבא מלח שבוטא ורב נחמן מכתף ועייל וכו' ובכל מה שיקנה האדם יזכיר

ויאמר לכבוד שבת, עכ"ל.

נמצא הדיבור פועל יותר, וכן הוא על עניינים הנפשיים, יען כי הדיבור יוצא מן הלב, וכיון שאומר בפיו לכבוד שבת מוכרח דכן בלבבו יבין ומתכוין לכבוד שבת. ובזה מובן הטעם דכינה הארת קדושת שבת שממנה תבשיל שבת ריחו נודף בשם 'תַּבְלִין' שהוא אותיות 'תְּנִי לֵב' שאומרים לאשה בעלת הבית העוסקת בתבשיל שבת תְּנִי לֵב על מעשיך לכוין בהם לכבוד שבת, כדי שתחול קדושת שבת על התבשיל, ולא תהיי כמתעסקת עסק בעלמא בדרכיך בחול.

'**וְכִבַּדְתּוֹ**' **רַב אָמַר: לְהַקְדִּים. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: לְאַחֵר.** נמצא אחד מקצר זמן העונג ואחד מאריכו. ובזה יובן מאמר התנא (מנחות קי.) אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים.

שְׁנֵי מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְלַוִּין לוֹ לָאָדָם, וּמַנִּיחִין יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ. נראה לי בס"ד, הטעם דְּמַנִּיחִין יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ, על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות דף ס"ג ע"ב) בעליות של שבת דחב"ד [חכמה, בינה, דעת] דעשיה עולין במלכות דיצירה, וחג"ת [חסד, גבורה, תפארת] דעשיה עולין במקום חב"ד דעשיה, ונה"י [נצח, הוד, יסוד] דעשיה עולין במקום חג"ת דעשיה, ונמצא מקום נה"י דעשיה פנוי וריקם לגמרי, עיין שם.

נמצא חג"ת עולין במקום חב"ד וידוע חב"ד נרמזים בראש, כי שם הוא ג' מוחין שהם כנגד חב"ד, אבל חג"ת נרמזים בידים, כי 'חסד' דרועא ימינא, 'גבורה' דרועא שמאלא, 'ותפארת' גופא, ולכן עתה בקבלת שבת אשר חג"ת עולין במקום חב"ד, **מַנִּיחִים יְדֵיהֶם** הרומזים למקום חג"ת **עַל רֹאשׁוֹ** הרומז למקום חב"ד, ורמזו עתה על עליית העולמות בקבלת שבת בדבר זה.

לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם שֻׁלְחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְכַזַּיִת. נראה לי בס"ד, לרבות בתיבת 'לְעוֹלָם' אפילו אם חל יום טוב של שבועות בערב שבת, דהאדם שבע מסעודת יום טוב שיש בו חיוב יותר משבת, דכולי עלמא עצרת בעינן לכם (פסחים סח, ב) ואם כן הוא שבע ברשות, עם כל זה אינו יכול לפטור עצמו מלאכול בליל שבת, אלא יְסַדֵּר שֻׁלְחָנוֹ וכו'.

ועוד נמי בא לרבות, אפילו אם חל פורים יום ארבעה עשר בערב שבת, דאותו היום חובה לאכול ולשתות, ומצינו בגמרא (שם) כי מר בריה דרבינא היה מתענה כל השנה ואפילו בשבת, חוץ מיום טוב של שבועות וערב כפור ויום פורים.

ומה שאמר 'לְעוֹלָם יְסַדֵּר אָדָם שֻׁלְחָנוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְכַזַּיִת' בא לרבות בתיבת 'לְעוֹלָם' אף על פי שנדר להתענות לילה ויום, או שרוצה להתענות

הפסקות שלא יעשה כן במה שאמר. וכן בא לרבות אפילו במה שאמר של חזון דרשאי לאכול בשר בסעודה רביעית.

כָּל הָעוֹנֶה 'אָמֵן' בְּכָל כֹּחוֹ פּוֹתְחִין לוֹ שַׁעֲרֵי גַּן עֵדֶן. נראה לי בס"ד, הבינה נקראת גַּן עֵדֶן כנזכר בזוהר הקדוש, ויש בה חמשים שערים, לכך נקראת 'מי' מספר חמשים, וזהו שנאמר 'פִּתְחוּ שְׁעָרִים' שַׁעַר ים.

מַה טַּעַם "שִׁפְכֵהוּ"? מְשׁוּם דְּ"עוֹלָל בַּחוּץ". נראה לי בס"ד, הטעם דקרי לתנוקות של בית רבן בשם 'עוֹלָל' היינו: עוֹלָל '**עול למ**"ד' רוצה לומר נושאים עליהם עול של למוד תורה הרמוז באות למ"ד.

כְּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע, וְלֹא הוֹכִיחוּ זֶה אֶת זֶה. נראה לי בס"ד, נקיט לשון 'קַּרְקַע' דכתיב 'עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ' (תהלים קיט, קכו) כלומר יהיה לך עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', רוצה לומר לַעֲשׂוֹת תוכחה לכבוד ה', כאשר תראה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ, ועל כן על אלו שלא קיימו 'עֵת' זה דנקיט קרא כאן, אמר עליהם כְּבְשׁוּ פְּנֵיהֶם בַּקַּרְקַע, כי מספר 'קַּרְקַע' [470] הוא מספר 'עֵת' [470].

דף קכז:

תָּנוּ רַבָּנָן: הַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת, דָּנִין אוֹתוֹ לִזְכוּת. קשה, למה בְּ'דָן' נקיט **כַּף זְכוּת** ובדנין נקיט **לִזְכוּת** ולא אמר **כַּף**?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רב יב"י ז"ל בפסוק 'בְּיוֹם הִצִּיל ה' אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִיַּד שָׁאוּל' (תהלים יח, א) כי תפיסה של כף לבד אינה תפיסה גמורה אלא נגיעה בעלמא, אבל של יד תפיסה גמורה עיין שם.

ובזה מובן מה שאמר באבות (אבות ו, א) וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת 'ידי' דייקא שהוא תפיסה גמורה, כן היא מְקָרַבְתּוֹ לִזְכוּת גמור כמו תפיסה של ידים שהיא גמורה. ולזה אומר כאן כל 'הַדָּן אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת' רוצה לומר אפילו שהוא לא דן אותו לזכות גמור הרומז לתפיסת הידים, אלא דנו לזכות קטן שהוא נגיעה בעלמא, שדומה לתפיסה בכף אפילו הכי זוכה כי מן השמים או אחרים 'יְדוּנוּ אוֹתוֹ לִזְכוּת' דהיינו זכות בסתם שהוא זכות גמור.

תָּנוּ רַבָּנָן: פַּעַם אַחַת הֻצְרַךְ דָּבָר אֶחָד לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים אֵצֶל מַטְרוֹנִיתָא אַחַת, שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִין אֶצְלָהּ. קשה, לפי דברי רש"י ז"ל דכל מעשה בחסיד אחד הוא רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה בר אלעאי, אם כן ריב"ח קדים להו, והוה ליה להביא עובדא דריב"ח קודם מעשה בחסיד אחד?

ונראה לי בס"ד, כי מעובדא דריב"ח אין ללמוד כל כך, דאין בה רבותא במה שדנו אותו לכף זכות. כי מתחילה הם יודעים שיש לו דבר סתר עמה, ובעבור דבר סתר שלחו אותו חכמים, והם לא הלכו עמו כדי ליכנס עמו, אלא ללוותו בדרך בשביל הכבוד, כי אדם גדול ובפרט אב"ד אין דרך ארץ שילך בדרך לבדו, ובפרט כשהולך אצל שרים וסגנים, ואם כן מה שנעל הדלת מובן טעמו, והם יודעים זה ממה שהלכו עמו.

ומה שֶׁטָּבַל, גם זה פשוט דודאי נִתְּזָה צְנוֹרָא ממנה ובדין הוא צריך לטבול, שכבר גזרו חכמים על העכו"ם שיהיו כזבין, ואם כן אין להם רבותא כל כך במה שדנו אותו לכף זכות, ומסדר הש"ס הביא האי עובדא משום דדמייא במקצת לתרי עובדי דנקיט כאן.

ועוד מפני שגם בהאי עובדא איתא לברכה זו אתם דנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לזכות, ולהכי נקיט לה עם הני תרי עובדא, אך נקיט לה לבסוף.

ואפשר מה שאמר **שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי רוֹמִי מְצוּיִין אֶצְלָהּ** ללמד דאין שם יחוד כל כך כיון דמצויים אצלה רבים תמיד.

ומה שאמרו **שֶׁמָּא נִתְּזָה צְנוֹרָא מִפִּיהָ עַל בְּגָדָיו**, נראה לי בס"ד, נקטו בדבריהם 'בְּגָדָיו' לשון נקיה, וכונתם היה לומר שניתזה על גופו הקדוש.

דף קכט:

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים קְרוֹבִים לְמִיתָה יוֹתֵר מִן הַחַיִּים וְאֵלּוּ הֵן: אָכַל וְעָמַד, שָׁתָה וְעָמַד, יָשַׁן וְעָמַד, וְהִקִּיז דָּם וְעָמַד, שִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ וְעָמַד. פירוש קפץ לעמוד במהירות קודם שנחה הלגימה ונתיישבה בחדרי בטנו. וכן בשתיה, וכן בשינה שקפץ ועמד תיכף כשהקיץ, קודם שנתפשט הדם שלו בכל איבריו וגידיו, וכן שמש ועמד תיכף אחר ההזרעה, ולא שהה על הבטן עד שימות האבר.

דְּנָפֵק בֵּיהּ זִיקָא וּשְׁמֵיהּ 'טְבוּחַ'. נראה לי בס"ד, לכך התורה שקבלו באותו פרק הצילתם מן הזיקא הזה, יען כי התורה נקראת 'חֶרֶב' דכתיב 'רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם' (תהלים קמט, ה) וקראה חֶרֶב פִּיפִיּוֹת על שם שהתורה כפולה, וכמו שראה אותה זכריה הנביא עליו השלום מגילה עפה. ואחורי אותיות 'חֶרֶב' יש אותיות 'זקא' [108] שהוא מספר **גיהנם** [108], והיא מצלת מאור גיהנם, כמו שנאמר (חגיגה כז, א) תלמידי חכמים אין אור גיהנם שולט בהם.

דף קל.

כָּל מִצְוָה שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם בְּשִׂמְחָה. נראה לי בס"ד, 'שִׂמְחָה' אותיות 'חֲמִשָּׁה' כי חמשה בחינות יסוד יש, וכמו שכתוב בשער הגלגולים, וכולם נתקנים ומאירים על ידי מצות המילה, לכן **מִילָה** [85] בגימטריא פ"ה, וה' פעמים **טוֹב** [17] גימטריא פ"ה כמנין מִילָה. וכיון שנתקן בה ה' בחינות יסוד, לכן עושים אותה **בְּשִׂמְחָה** שהוא אותיות **בְּחֲמִשָּׁה**, ומאחר דעושים אותה בְּשִׂמְחָה לכן מלין התינוק כשהוא בן ח' ימים שאין בו דעת להתעצב.

כָּל הַמַּנִּיחַ תְּפִלִּין עַל רֹאשׁוֹ יְנַקְּרוּ אֶת מוֹחוֹ. הא דהקפידו וגזרו על תפילין של ראש דוקא ולא על תפילין של יד, מפני כי הקליפה צר לה מן תפילין של ראש טפי, מחמת שני שי"ן דחקוקים בתפילין של ראש, שהם עוזרין לישראל מן יצר הרע, כי ש' גימטריא 'יצר' [300] והם אחד בשלש רישין, ואחד בארבע רישין, עוזרין את ישראל במלחמת יצר הרע, שנלחם עמהם בשבע ראשין שלו, שהם ז' כוחות טומאה, שכנגדם נקרא יצר הרע בשבע שמות כנודע (סוכה נב, א) ועוד, כי רובו של שם שדי הוא בתפילין של ראש.

וְרָאָהוּ קַסְדּוֹר אֶחָד, וְרָץ מִלְּפָנָיו וְרָץ אַחֲרָיו. קשה, למה רָץ מִלְּפָנָיו מעיקרא, כיון שהיה בטוח שיעשה לו הקב"ה נס ויתהפכו לכנפי יונה, היה לו לעמוד במקומו ויאחזם בידו, וכשהיה קרב אצלו יאמר לו אלו כַּנְפֵי יוֹנָה! וכי היתכן שיחשוב שירוץ ולא יגיעו הקסדור?

ונראה לי בס"ד, שאם לא היה רץ אלא היה פושט התפילין ואוחזן בידו, היה חושב הקסדור שעשה על ידי כישוף ואחיות עינים ונהפכו לכנפי יונה, מאחר כי הקסדור ראה מרחוק שלובש תפילין בראשו ולכך רץ אחריו, על כן רצה להראות לקסדור שנהפכו לכנפי יונה בדרך נס מן השמים ולא על ידי כשוף, לכך בתחלה רץ אלישע להציל עצמו הצלה טבעית, ועתה יסבור הקסדור שאם היה יודע להפוך התפילין לכנפי יונה על ידי כשוף למה רץ, אלא ודאי הוא אינו יודע לעשות כשוף, ולכך רץ להציל עצמו, ואחר שהקסדור הגיע אצלו אז מן השמים עשו נס להצילו, שנהפך התפילין לכנפי יונה.

מַה יּוֹנָה זוֹ, כְּנָפֶיהָ מְגִינוֹת עָלֶיהָ, אַף יִשְׂרָאֵל, מִצְווֹת מְגִינוֹת עֲלֵיהֶם. נראה לי בס"ד, טעם שדימה המצות של ישראל לכנפים, מפני דכנפים 'גזעם מחליף' שאם יקצוץ כנפיו של עוף, דאז אינו יכול לעופף ולהביא מזונו, הנה אחר זמן יגדלו כנפיו ויעופף ויביא מזונו, כן מצות של ישראל אם חטאו ונעשו מצות שלהם בחלק הסטרא אחרא, ולא יקבלו ישראל מהם שפע והגנה, הנה יש לישראל תקנה בתשובה, ואז יחזרו המצות שלהם להם ויגינו עליהם. מה שאין כן העכו"ם אין להם תקנה בתשובה, ואם אבדו המצות

שלהם אין חוזרים להם.

@22קלג: וְשׁוֹפָר נָאֶה

נראה הכונה של נאה על גוף השופר שתהיה מראיתו נָאֶה וגם עוד קולו נאה. ועל פי זה פירשתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע בקולמוס דקאי על הכתיבה ולא על גוף הקולמוס שיהיה נאה, משום דשופר בעת מצותו שתוקע בו ניכר ונראה נוי השופר אם מראהו נאה, אבל הקולמוס אם גופו נאה אינו נראה נוי שלו בשעת המצוה שהוא קריאת ספר תורה. ולבלר זה דומה לקולמוס, דאין לפרש נאה על גופו של לבלר, אלא על כתיבתו ביושר השיטות ומדתם בראש ובסוף, וגם נקי מן הטעיות שלא יצטרך לעקור תיבה אחת או שתים ויכתוב במקומן, דבזה תתגנה הכתיבה, ואם טעה יהיה לו אמנות שלא יהיה ניכר עקירת התיבה אחר כך וכן כיוצא בזה. ועל כל פנים נראה דאם אפשר לעשות גוף הקולמוס נאה יעשה, מה שאין כן בלבלר אין לדקדק שיהיה גופו נאה, ואדרבה הנאה לא יבצר מהיות לו גסות רוח, ואם אינו נאה אלא מכוער יהיה לו שפלות בטבע.

דף קלג:

שׁוֹפָר נָאֶה. נראה הכונה של נאה על גוף השופר שתהיה מראיתו נָאֶה וגם עוד קולו נאה. ועל פי זה פירשתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע בקולמוס דקאי על הכתיבה ולא על גוף הקולמוס שיהיה נאה, משום דשופר בעת מצותו שתוקע בו ניכר ונראה נוי השופר אם מראהו נאה, אבל הקולמוס אם גופו נאה אינו נראה נוי שלו בשעת המצוה שהוא קריאת ספר תורה. ולבלר זה דומה לקולמוס, דאין לפרש נאה על גופו של לבלר, אלא על כתיבתו ביושר השיטות ומדתם בראש ובסוף, וגם נקי מן הטעיות שלא יצטרך לעקור תיבה אחת או שתים ויכתוב במקומן, דבזה תתגנה הכתיבה, ואם טעה יהיה לו אמנות שלא יהיה ניכר עקירת התיבה אחר כך וכן כיוצא בזה. ועל כל פנים נראה דאם אפשר לעשות גוף הקולמוס נאה יעשה, מה שאין כן בלבלר אין לדקדק שיהיה גופו נאה, ואדרבה הנאה לא יבצר מהיות לו גסות רוח, ואם אינו נאה אלא מכוער יהיה לו שפלות בטבע.

דף קלד.

וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ 'נָתָן הַבַּבְלִי' עַל שְׁמִי. נראה הא דלא קראוהו בשם נָתָן בסתם, משום דהיה מצוי בעירם כמה אנשים שהיו נקראים בשם נָתָן בסתם, ולכך קראוהו 'נָתָן הַבַּבְלִי' דכזה נודע שנקרא על שם רבי נתן הבבלי.

דף קלט.

אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית, אֶלָּא בִּצְדָקָה. נראה לי בס"ד, **פדיון ירושלים תלוי בתיקון הברית** שהוא נקרא בשם 'רֹאשׁ הַגְוִיָּה' וגם הוא סוד אות ו' נמצא שי לו רמז באותיות ר"ו. וזה נרמז בשם **יְרוּשָׁלַיִם** שהיא אותיות **יַשְׁלִים ר"ו**, שצריך האדם להשלים תיקון הברית שהוא נרמז באותיות ר"ו, ובזה יהיה שלום 'יְרוּשָׁלַיִם' וזהו שאמר 'אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית, אֶלָּא בִּצְדָקָה' חלק תיבת 'צְדָקָה' לשנים וקרי בה 'צד קה' והיינו בצד אותיות 'קה' יש אותיות 'רו' הרומזים לברית שהוא סוד ו' והוא ראש.

ויש להקשות, דבפסוק כתוב 'וְשָׁבֶיהָ בְּצֶדָקָה' (ישעיה א, כז) וירושלים מאן דכר שמה הכא? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל, דשם **טפטפי"ה** הוא של המחשבה שבו נתקנת המחשבה ונטהרת. וכתב הרמ"ז ז"ל [רבי משה ב"ר מרדכי זַכּוּת], דשם זה יוצא משם י"ה במילוי אלפי"ן. והנה שם י"ה הוא כפול ומכל שם י"ה יוצא ט"פ כמו שנאמר הרמ"ז ז"ל, ולכן נקרא **טפטפי"ה** שהוא **ט"פ וט"פ** שיוצאין משם **י"ה**.

ולזה אומר צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה 'מִשְׁפָּט' אותיות '**שם ט**"ף' שבו נטהרת המחשבה, וְצִיּוֹן תִּפָּדֶה על ידי טהרת המחשבה. ושם **ט"ף** [89] עולה מספר **פָּדָה** [89] ולזה אומר בשם ט"ף תִּפָּדֶה, שיהיה ממנו פדיון יען כי 'וְשָׁבֶיהָ בְּצֶדָקָה' רוצה לומר '**ושב י**"ה' שממנו יוצא מספר שם ט"ף 'בְּצֶדָקָה' בתורת צדקה שהוא שם י"ה כפול, והכפל הוא צָדָקָה ובזה יושלם שם **טפטפי"ה** שהוא **ט"פ וט"פ** אם אותיות שם **י"ה** שממנו יוצא זה, ובזה יהיה פדיון לציון שהיא חלק מירושלים ונמצא 'יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית בְּצֶדָקָה'.

אֵלּוּ הַדַּיָּנִים, שֶׁנַּעֲשׂוּ מַקֵּל לְחַזָּנֵיהֶם. עיין בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע שפירשתי בס"ד, **הַדַּיָּנִים** הם שלשה כנגד שלשה אבות שסופי תיבות שלהם 'מַקֵּל' והם לקחו שלשה אותיות אחרונות של אברה**ם** יצחק וישרא**ל** לכן נַעֲשׂוּ מַקֵּל לְחַזָּנֵיהֶם.

וכאן אוסיף לבאר בס"ד, דידוע שם **אהי"ה** [21] חותם **אֱמֶת** [441] כי מספרו כ"א, וכ"א פעמים כ"א עולה אֱמֶת [21×21=441] וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל. ולפי האמור שלשה ב"ד הם כנגד שלשה אבות כמו שנאמר בקהילת יעקב, הם צריכין לדון דין אֱמֶת כפי הוראת שם אהי"ה הרמוז בראשי תיבות אברהם יצחק וישראל שהוא חותם אֱמֶת כאמור. אך אלו הדיינים לא היו לראש לתפוס מדת אֱמֶת הרמוזה בראש שמות האבות, אלא היו לזנב שלקחו ותפסו אותיות 'מַקֵּל' שבסוף שמות האבות, ונעשו בהם 'מַקֵּל' **לְחַזָּנֵיהֶם**.

"**כַּפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם" אֵלּוּ הַדַּיָּנִים שֶׁלּוֹקְחִים שֹׁחַד דָּמִים.** דהמעות נקראים 'דָּמִים' בלשון חכמים וגם בעול שעושים שנוטלים ממון מן ראובן ונותנין לשמעון שלא כדין, דהוי כאילו נוטל נפשו שהם שופכי דמים ממש, הרי תרי גווני 'דָּמִים' יש בידם. א' דמים ממש

דהוה ליה נוטלים נפשו של זה. וא' דמים הם המעות של השוחד, וזהו שנאמר כַּפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם 'ב' דָּם' רוצה לומר שני מיני דָּם כאמור.

שִׁכְרוּת הוּא דְּלָא הֲוָה, שְׁתָיָה מִיהָא הֲוָה. יש להקשות, אם כן הוה ליה למימר וַיִּשְׁתּוּ דוקא?

ונראה לי, דאי אמר וַיִּשְׁתּוּ לא הוה משמע ששתו יין ודבר המשכר, אלא שתו שאר משקים ששותין לתענוג. אי נמי הכי קאמר שתו שיעור המשכר, אך הם לא נשתכרו. ובאמת מה שנאמר על יוסף הצדיק עליו השלום 'נְזִיר אֶחָיו' (בראשית מא, יד) אינו נזיר ממש, דהא כתיב ביה 'וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו' (שם מט, כו) ונזיר אסור בגלוח, אלא היה נָזִיר מִן הַיַּיִן בלבד ואפילו ענבים וצמוקים אפשר דהיה אוכל.

דף קמה:

מִפְּנֵי מָה עוֹפוֹת שֶׁבְּבָבֶל שְׁמֵנִים? אָמַר לֵיהּ: **כַּלֵּךְ לְכְפַר עַזָּה, וְאַרְאֶךָּ שְׁמֵנִים מֵהֶם.** יש להקשות, למה אמר לו 'כַּלֵּךְ לְכְפַר עַזָּה' דרוצה לומר שילך שם, יאמר לו 'אֵיכָא בְּכְפַר עַזָּה שְׁמֵנִים מֵהֶם'?

ונראה לי, דאפשר הוא היה דרכו לילך לכפר עזה, והזמינו שילך עמו שם ויראה, ותרתי קאמר לו כַּלֵּךְ לְכְפַר עַזָּה שהזמינו לילך עמו, וגם אמר לו שֶׁיְּרָאֵהוּ שְׁמֵנִים מֵאֵלּוּ.

אי נמי, אם היה אומר לו 'אֵיכָא בְּכְפַר עַזָּה שְׁמֵנִים מֵהֶם' היה אומר לי מהיכן ידעת שעופות כפר עזה שמנים משל בבל? והלא אתה לא היית בבבל! לכן אמר לו אתה שהיית בבבל ויודע שמנם, עתה תלך לעזה ותראה איך שמנים יותר משל בבל.

אָמַר לְהוּ: דַּרְדְּקֵי. נראה הקל בכבודם לקרותם 'דַּרְדְּקֵי' בשביל שהקלו בכבוד חכמי בבל שדרשו עליהם 'אֵינָם בְּנֵי תוֹרָה'.

לֹא כָּךְ אָמַרְתִּי לָכֶם "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ". כתב הגאון בכור שור ז"ל, מדברי רבי יוחנן אלו משמע דנפקא מינה מן פלפול זה איזה דין איסור והיתר מדאייתי מהכא ראיה וכו' עיין שם.

ונראה לי בס"ד דיוצא מדבריהם נפקותא לדינא, כי הם אמרו דעכו"ם מזוהמין משום דאכלי שקצים ורמשים, ולדברי רבי יוחנן משום דלא פסקה זוהמת הנחש מינייהו, ונפקא מינה לדעת רבי יוחנן אין העכו"ם שורה עליו רוח רעה דשינה ולא רוח רעה דבית הכסא. ולכן אם יגע באוכלין ומשקין בקומו מן השינה וביציאתו מבית הכסא אינו מטמאן, כי כיון דזוהמת הנחש לא פסקא מינייהו לא שריא עלייהו רוח רעה, דאין רוח רעה שורה אלא בגוף טהור וקדוש, וכמו שנאמר בזוהר גבי מתים, לחלק בין מתי ישראל

ובין מתי עכו"ם.

ונמצא לרבי יוחנן דברור לי שמישראל פסקה זוהמא ומעכו"ם לא פסקה, אין עכו"ם מטמאים מאכל ומשקה כשיגיעו בו בקומם משינה ובית הכסא. אך לפי דרשה דידהון, ליכא הפרש בדבר זה של רוח רעה בין ישראל לעכו"ם.

מְנָלָן דְּגָלוּ? דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה וְכוּ'. וקשה, למאי הוצרך להביא דרשה דנ"ב שנה, לימא קרא כתיב 'מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלְכוּ' (ירמיה ט, ט) אם כן שמע מינה דגלו העופות?

ונראה לי מקרא לחודיה לא הוה משמע דגלו הכל, אלא הוה אמינא דגלו מקצתם, דמה שאמר 'מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם' היינו מקצת עוף, כדאמרינן בעלמא מ"ם מקצת משמע, דהא לא אמר 'כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם' לכך הביא דברי רבי יהודה דקאמר חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לֹא עָבַר אִישׁ בִּיהוּדָה, וכיון דלא עבר איש, ודאי לא היו עופות כלל, דגמירי אין עופות דרים אלא במקום בני אדם, ורק חיות דרים במקום שאין בו אדם.

כֵּיוָן חָזְרוּ, חוּץ מִקּוֹלְיָס הָאֵיסְפָּנִין. קשה, למה הביא האי דרשה הכא באמצע הענין?

ונראה לי בס"ד, דקשיא ליה מאי שייך גלות בעופות לומר גלו וכחש שמנן, דבשלמא אדם יכחיש חילו בעינוי הדרך מחמת בלבול טבעו ויגיעת גופו ונדוד שינה וכיוצא, אך העוף מה איכפת לו בזה? ולא שייך גביה עינוי הדרך!

ונראה לי בס"ד, דהעוף כשירד ממקום גבוה למקום נמוך נח לו, אבל כשעולה ממקום נמוך למקום גבוה קשה עליו ויהיה לו יגיעה ויכחיש כחו, לכך הביא האי דרשה דרבי יוחנן דדריש כּוּלָּם חוּץ מִקּוֹלְיָס הָאֵיסְפָּנִין, דנמצא עלו ממקום נמוך למקום גבוה, אם כן גם העוף נחשב לו זה לגלות כיון שצריך לעלות.

וּכְתִיב "חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי, הָיוּ עָלַי לָטֹרַח". הקושיא כאן על אֵם הַדֶּרֶךְ למאי הוצרך להביא פסוק זה, ולא עוד אלא שהוצרך לפרשו? וכבר הרגיש הרי"ף ז"ל בזה, עיין שם.

ונראה לי בס"ד, כי מפסוק 'וְהִשְׁבַּתִּי' (הושע ב, יג) מוכח שקללה זו של ביטול השמחה לא היתה אלא על ארץ ישראל, שבזמן היותם שם היתה קללה זו ולא חלה על ארצות חוץ לארץ מיהו קללה זו היא כתובה על שבתות וחגים, ולא נמצא הפרש בין ארץ ישראל לחוץ לארץ בשמחה אלא רק במועדים. אבל בשבתות שוים הם, וכאשר תמצא שהשואל לא שאל אלא על הפרש שיש במועדים, כי רק מועדים שבבל שמחים, ולכך הביא פסוק 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי' וכו' דכאן לא נזכר מועדים אלא שבתות לבד.

ועל זה קשה איך אומר 'הָיוּ עָלַי לָטֹרַח' וכי יש טרחה קמי שמייא להתבונן בדבר איזה

גזרה קשה יביא ואיזה יוכשר לעשות? אופן זה או אופן אחר? והלא הקב"ה יודע מה שהיה ומה שעתיד להיות, והוא יתברך ידיעתו שלימה ואין אצלו חידוש בהנמצאים שיודע אותם קודם מציאותם כאשר יהיה אחר מציאותם, וליכא ספיקא קמי שמייא כדי להתיישב בדבר לדעת מה שראוי לעשות! ואיך אומר מטריחים אותי לידע איזה גזרה קשה אביא עליהם?!

אך דבר זה פירשתיו היטב בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע דהכונה באומרו 'לֵידַע' לא קאי על הקב"ה אלא קאי על ישראל, כלומר צריך אני לעשות איזה דבר שממנו ידעו הבריות **אַיזֶה גְּזֵרָה קָשָׁה אָבִיא עֲלֵיהֶם**, והיינו שיהיה אותו דבר סימן והיכר על מין הפורענות אשר אביא עליהם מה היא? כי רצונו יתברך שידעו ישראל מן הפורענות קודם שתחול עליהם, כדי שהם יתפעלו להקדים תחנונים וסליחות ותשובה, שאם לא תהיה תשובתם כדאי לבטל הפורענות לגמרי, תועיל לבטל חציה או מקצתה.

וכיוצא בזה פירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בריש פרשת כי תשא על מאמר רז"ל 'כשחטאו ישראל בעגל מנאן לידע הנותרים' דהכונה הוא שהנותרים ידעו כמה חסר מהם וכמה נשארו.

והנה ענין הסימן הזה שיעשה הקב"ה בעולם כדי שממנו ידעו ישראל מה היא הגזרה הקשה שראוי להביא עליהם בעבור חטאם, והיינו כי ארז"ל (ראש השנה טז.) בחג נדונין על המים, ובפסח על התבואה ובעצרת על פירות האילן, על כן אם הגזרה רעה של עצירת גשמים יביא להם דבר בחג שתתערבב שמחתם בו, כגון שיבואו עליהם חיילות או חולאים או שאר פחד וממילא תערבב שמחתם במועד, ומזה יבינו שיש עליהם גזרה רעה בעצירת גשמים, כי בחג נדונין על המים. וכן אם הגזרה רעה היתה על המזון, יביא להם צער של חיילות וכיוצא בפסח כדי לערבב שמחתם במועד, ומזה יבינו שיש גזרה רעה במזון, כי בפסח נידונין על התבואה, ואם תהיה הגזרה רעה על פירות, אז יביא להם צער כנזכר בעצרת, ומזה ידעו שיש גזירה רעה על פירות האילן.

לזה מביא הא דאמר רַבִּי יִצְחָק **אֵין לְךָ כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל שֶׁלֹּא בָּאָתָה בּוֹלֶשֶׁת לְצִפּוֹרִי**, ואין זו עיקר הפורענות וגזרה קשה דנקיט לעיל, אלא זה הוא סימן באיזה מין תהיה הפורענות, אם במזון שיבא חגב ושדפון וכיוצא, או אם בעצירת גשמים שזה נוגע לנפשות כמו ארץ ישראל אשר למטר השמים תשתה מים, או בפירות האילנות.

"**הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב, יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל" אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל שֶׁעוֹשִׂין צִיצִין וּפְרָחִין לַתּוֹרָה**. נראה לי בס"ד, **צִיצִין** לשון הסתכלות כמו 'וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת' (במדבר טו, לט) 'מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים' (שיר השירים ב, ט) שהרב שונה לתלמידו דבר משנה או ברייתא

בטעות, כדי לראות אם התלמיד מסתכל ומעיין ההלכה בטוב. **וּפָרָחִים** שעושה לו פלפול שהוא לית ביה נפקותא לדינא, כי אם רק כדי לחדד שכלו, כי סוף דבר מפיל דברים אלו, ולא נתקיימו במסקנא דמילתא, כמו הַפֶּרַח של הפרי שנראה בו נוי והדר, ואחר כך נובל ונופל לארץ וכמו שאמרו (עירובין יג:) על רבי מאיר שהיה אומר על טהור טמא ומראה לו פנים ולהיפך ומראה פנים, וכל זה בדרך הפלפול, ואין לזה קיום ועמידה.

וחכמה זו שעושה הרב עם התלמיד יש בה עָרְמָה, ועל זה נאמר 'אֲנִי חָכְמָה שָׁכַנְתִּי עָרְמָה' (משלי ח, יב) ובחכמה כזו שיש בה עָרְמָה בהיתר נשתמש בה יעקב אבינו עליו השלום בהנהגתו עם עשו ובלקחו הברכות ממנו, לכן כתיב 'בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ' (בראשית כז, לה) ותרגם: בחוכמתא. וזהו שנאמר 'הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב' (ישעיהו כז, ו) שהלכו בעקבותיו, ולכן גם הם נשתמשו בחכמה זו שיש בה עָרְמָה.

דף קמו.

בְּשָׁעָה שֶׁבָּא נָחָשׁ עַל חַוָּה. פשט המאמר הוא כמו שאמרו המפרשים ז"ל, דלא בא עליה ח"ו ביאה ממשית גופא בגופא, אלא ביאה מחשבית והטיל בה זוהמא בראיה, ואותה הזוהמא היתה הזרעה שלו, וכאשר נמצא כך במין העוף שמזדווג ומוליד בראיה בלבד, שהזכר רואה ומסתכל בנקבה.

דף קמט:

כָּל שֶׁחֲבֵרוֹ נֶעֱנָשׁ עַל יָדוֹ, אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ בְּמִחְצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. נראה לי בס"ד, לשם הוי"ה קורא אותו בשם הקדוש ברוך הוא, ומחיצה של אותיות שם הוי"ה הוא שם כוז"ו, כי אחר אותיות הוי"ה יש כוז"ו, ושם זה מסוגל לחכמה, וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בכונת בְּרִכַּת אַתָּה חוֹנֵן, עיין שם.

וידוע כי החיים הם מחכמה, בסוד 'הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ' (קהלת ז, יב) והמיתה תהיה על ידי הסתלקות אור החכמה, בסוד יָמוּתוּ וְלֹא בְחָכְמָה (איוב ד, כא) וגם היסורין הם מחכמה, בסוד 'יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ' (תהלים קיח, יח).

ולכן זה **שֶׁחֲבֵרוֹ נֶעֱנָשׁ עַל יָדוֹ**, הן בעונש מיתה, הן בעונש יסורין שנעשו על ידי הסתלקות החכמה, לכן מדה כנגד מדה, **אֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ בְּמִחְצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, כלומר אין משפיעים לו בשם כוז"ו, שהוא עומד במחיצתו של שם הוי"ה, ששם זה הוא בחכמה, ויסתלק ממנו הארתו.

או יובן, מְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קאי על שם הוי"ה, וקרי ליה מְחִצָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא, כִּי הוּא שֵׁם הַמְיוּחָד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, שֶׁלֹּא נִקְרָא שֵׁם זֶה עַל זוּלָתוֹ, כִּדְכְתִיב 'אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן' (ישעיה מב, ח) וִידוּעַ שֵׁשֵׁם הַוי"ה פּוֹעֵל דָּבָר נִסִּיִּי שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, וְלָכֵן זֶה נֶעֱנָשׁ חֲבֵרוֹ עַל יָדוֹ עוֹנֶשׁ נִסִּיִּי טִבְעִי, שֶׁנִּיכָּר שֶׁהוּא בָּא לוֹ בְּעָבוּרוֹ, אֵין זוֹכֶה לִהְיוֹת לוֹ טוֹבָה נִסִּית שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית עַל יְדֵי שֵׁם הַוי"ה בְּ"ה.

וּמַה שֶּׁתִּמְצָא כַּמָּה צַדִּיקִים שֶׁהָיוּ מְעַנִּישִׁין הָאָדָם לְעֻשְׁתּוֹ **גַּל שֶׁל עֲצָמוֹת** וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֵין אֵלּוּ בִּכְלָל כָּל שֶׁחֲבֵרוֹ נֶעֱנָשׁ עַל יָדוֹ, יַעַן כִּי הָיוּ צוֹפִים בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ שֶׁדָּבָר זֶה שֶׁעוֹשִׁין הוּא נִיחָא קְמִיָּה שְׁמַיָּא, וְיֵשׁ בָּזֶה תִּיקּוּן גָּדוֹל לִנְיצוֹצִים קְדוֹשִׁים שֶׁבְּקֶרֶב אוֹתוֹ אָדָם אֲשֶׁר נֶעְנַשׁ.

דף קנא:

"**וְתִשְׁבָּר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ**", **זֶה הַכָּרֶס**. זוֹ הַכַּרְס הָעֲשׂוּיָה כְּבַד וְלָכֵן עִוֹּן הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בָּעוֹלָם, שֶׁהוּא אֲכִילַת עֵץ הַדַּעַת בְּאִיסּוּר, שִׁירְדָה אֲכִילָה זוֹ לְכַּד זֶה הַכָּרֶס הַבִּיאָ כ"ד זִינֵי דְּמַסְאֲבוּתָא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ הַמְקוּבָּלִים ז"ל (בראשית ג, טו) עַל פָּסוּק 'וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה' **וְאֵיבָה** [24] גִּימַטְרִיָּא כ"ד, וְזוֹ הִיא זוּהֲמַת הַנָּחָשׁ שֶׁהִטִּיל בְּחַוָּה.

וְהִנֵּה קַלְקוּל זֶה שֶׁהָיָה בְּכַרְס שֶׁהוּא כַּד, הָיָה בְּכַרְס חַוָּה וּבְכַרְס אָדָם, שֶׁשְּׁנֵיהֶם הִכְנִיסוּ אֲכִילָה זוֹ לְתוֹךְ הַכַּד זֶה הַכָּרֶס, וְאַחַר גְּמַר הַתִּיקּוּן יִתּוֹקַן כַּד זֶה וְכַד זֶה, וְיֵאִירוּ שְׁנֵיהֶם כְּאוֹר שֶׁמֶשׁ. וּבָזֶה יוּבַן 'וְשִׂמְתִּי כַּדְּכֹד שְׁמְשֹׁתַיִךְ' (ישעיה נד, יב) כִּי כַּד וְכַד שֶׁל אָדָם וְחַוָּה יֵאִירוּ וְיִזְהִירוּ כַּשֶּׁמֶשׁ.

וּמַה שֶּׁאָמַר 'אֶל הַבּוֹר' **זֶה פָּרָשׁ**, נִרְאֶה לָכֵן קוֹרִין לְעַם הָאָרֶץ בְּשֵׁם בּוּר, שֶׁהוּא רוֹדֵף תָּמִיד לְהַכְנִיס תַּעֲנוּגִים לְפִיו וְלָכֵן נִקְרָא בּוּר עַל שֵׁם הַפֶּה שֶׁהוּא דּוּגְמַת הַבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רש"י ז"ל, כִּי כָּל עָמֵל שֶׁלּוֹ הוּא לְפִיהוּ.

וּמַה שֶּׁאָמַר 'יְמֵי הָרָעָה' **אֵלּוּ יְמֵי הַזִּקְנָה** נִרְאֶה לִי, קְרָאם יְמֵי 'הָרָעָה' בְּהִפּוּךְ אוֹתִיּוֹת 'הַעֲרָה' כִּי בִּימֵי הַזִּקְנָה תִּתְמַעֵט הַשִּׁינָה שֶׁל הָאָדָם וְרֹב הַלַּיְלָה הוּא נִיעוּר.

וְאִם בְּנוֹ לֹא בָּא, בָּא בֶּן בְּנוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה". נִרְאֶה לִי בְּס"ד, **הַזֶּה** [17] גִּימַטְרִיָּא **טוֹב** [17] וְאוֹתִיּוֹת 'טוֹב' רוֹמְזִים לְאָב וּבְנוֹ וּבֶן בְּנוֹ. כֵּיצַד? ט' רוֹמֵז לְאָב דִּכְתִיב 'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם' (בראשית ה, ב) וְהֵיינוּ 'אָדָם' בְּמִסְפַּר קָטָן ט' כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ מֹהַר"ם אַלְשֵׁיךְ ז"ל וְזֶה הָאָב רָמוּז בְּאוֹת ט'. וְאַחַר ט' יש ו' שֶׁמִּסְפַּר שֵׁשׁ שֶׁהוּא שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי אוֹת ט' כִּי רֻבּוֹ שֶׁל אָב כְּלוּל בְּבָנָיו, וְאַחַר ו' יש ב' שֶׁהוּא שְׁלִישׁ ו', כְּלוֹמַר בְּעָבוּר זֶה הַחֵלֶק שֶׁל הָאָב הַכְּלוּל בְּבָנָיו יִגִּיעַ מִמֶּנּוּ לְבֶן בְּנוֹ שְׁלִישׁ דּוּקָא.

אָמַר רַב פָּפָּא: **נַקְטִינַן, אַרְיָא אַבִּי תְּרֵי לָא נָפִיל**. מְקֻשָּׁים, כֵּיוָן דְּאֵין חַיָּה שׁוֹלֶטֶת בְּאָדָם אֶלָּא אִם כֵּן נִדְמֶה לוֹ כְּבְהֵמָה דְּהוֹלֵךְ צֶלֶם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ, אִם כֵּן אֲפִלּוּ עַל חַד לָא נָפִיל?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל (בשער הכוונות בדרוש הושענה רבה) כי האדם מלבד צלם העליון שיש לו דעליו נאמר 'אַךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֶּךְ אִישׁ' (תהלים לט, ז) יש לו ב' צללים תחתונים על גופו, שהם בבואה וגם בבואה דבבואה, ועליהם נאמר 'וְנָסוּ הַצְּלָלִים' (שיר השירים ב, יז) והיינו צל א' נמשך מן אהי"ה במילוי אלפי"ן [אל"ף ה"א יו"ד ה"א], וצל א' נמשך מן אהי"ה במילוי ההי"ן [אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה]. אך השדים אין להם אלא צל אחד דוקא. ולזה אומר ארז"ל (יבמות קכב.) 'בבואה אית להו, בבואה דבבואה לית להו' והאדם קודם שימות בכמה ימים מסתלק ממנו צל התחתון הנקרא בבואה דבבואה, וזה הסימן הניכר באור הלבנה בליל הושענה רבה, עיין שם, ובזה מובן דברי רב פפא דהוא אייריי באדם אחד.

ומה שאמר **אַבֵּי תְּרֵי** קאי על הצללים, כלומר אם הוא צדיק וכבר נסתלק ממנו צל התחתון שהוא בבואה דבבואה נפיל עליה האריה, ורק אַבֵּי תְּרֵי דהיינו שיש לו שני הצללים שהם בבואה ובבואה דבבואה, לָא נָפִיל עליה אם הוא צדיק.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דאם אחד אף על פי שהוא צדיק נפיל עליה שנוהם לקראתו, אך אינו מזיק לו כשקרב אצלו, אבל אם הם שנים לָא נָפִיל כלל שאינו נוהם ולא קרב אליהם, עד כאן דבריו נר"ו.

"**עַד אֲשֶׁר לֹא תֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ" זוֹ פַּדַּחַת**. נראה לי בס"ד הטעם דמכנה הַמֵּצַח בשם שֶׁמֶשׁ ולא בשם יֶרַח, כי השמש נגלה ביום שהוא חסד, ונכסה בלילה שהוא זמן דין, וכן ראוי המצח שבו שרטוטין להיות נכסה בזמן דין, ולכן חסידים ואנשי מעשה מכסים המצח בזמן שיש פורענות ודין בעולם, אבל הירח הוא להיפך שנגלה בזמן דין וביום אינו נגלה. ועוד נראה לי בס"ד שֶׁכְּנֶגֶד המצח בשם שמש שהיא חמה והיא אמצעית בשצ"ם חנכ"ל [שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה] כן המצח אמצעי בחלק הראש של האדם. והחוטם כינה אותו בשם אוֹר כי התואר והצורה נקרא אוֹר כי באור ניכרים ולא בחשך, ובחוטם ניכר תואר האדם וצורתו שאם תדביק חתיכת מטלית על חוטמו אינו ניכר, וכאשר עשה אותו חכם שהבריח עצמו מאנשי ריש גלותא כדי שלא יכירוהו וכנזכר בגמרא (יבמות קכ.) וכן באור יש היכר לכל צורה מה שאין כן בחושך.

אי נמי כינה החוטם באור, כי הוא הולך תחלה קודם איברים של הגוף כי הוא בולט, וכן דרכו של אור שמוליכים אותו לפני הגוף בחושך.

ומה שאמר "**וְהַיֶּרַח" זוֹ נְשָׁמָה** נראה לי בס"ד, כמו שהירח לית לה מגרמה אלא מקבלת אורה מן השמש, כן הנשמה בבואה לעולם הזה לית לה מגרמה אלא מקבלת אורה מן תורה ומצות ומעשים טובים, ולהכי לא דימה אותה לשמש שהיא מאירה.

דף קנב.

שָׂרִי שַׁקִּיף וְעַייל לַחְמָא. עַד אַרְבְּעִין שְׁנִין, מִיכְלָא מַעֲלִי. מִכָּאן וָאֵילָךְ מִשְׁתֵּי מַעֲלִי. נראה האי לַחְמָא דנקיט הכא אין הכונה על פת דוקא, אלא לחם כולל כל אכילה שסועד האדם ואוכל, כמו 'מַדּוּעַ לֹא בָא בֶן יִשַׁי אֶל הַלָּחֶם' (שמואל א' כ, כז) וכן 'בֶּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב' (דניאל ה, א) והטעם כי למאכל צריך כח חזק באצטומכא לטחון אותו ולבשלו, ואחר מ' שנה יהיה לו חולשה באצטומכא, לכן טוב למעט במאכל כדי שלא להטריח באצטומכא ביותר, אך שתיה אין צריך לה טחינה, וגם הבישול שלה הוא מעט. ורמז לדבר לֶחֶם 'חל מ' רוצה לומר חל אצל האדם מ' שנה. או 'חל' לשון מתיקות כמו שנאמר רז"ל במדרש רבא (שמות רבא מג, ג) על פסוק 'וַיְחַל מֹשֶׁה' שהמתיק המרירות, כי בלשון ערבי הוא 'חילו' וכן הלחם מתוק לגוף האדם מ' שנה.

מַהָכָא לְקַרְחִינָאָה כַּמָּה הֲוָה. לפי פשוטן של דברים הם קנטור תפל ושיחת תנוקות הוא. ונראה לי בס"ד הכונה, דידוע דרבי יהושע בן קרחא הוא היה בנו של רבי עקיבא שקראו בן עזאי בשם קרח, כמו שנאמר בגמרא (בכורות נח.) שאמר בן עזאי 'כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה' ופירש רבינו האר"י ז"ל דאין כונתו להזכירו בשם קרח לגנאי, אלא מעלה הוא זה שהיה משרש קין שהוא עטרה דגבורה, ועל ידי חסידותו גלח כל כוחות הדינים הרמוזים בשערות, ולכן היה קרח, ועל חשיבות זו קראו בשם קרח וכנזכר בשער הגלגולים (דף לז:) עיין שם.

וכאן אמר לו המין: **מַהָכָא לְקַרְחִינָאָה כַּמָּה הֲוָה?** רוצה לומר כַּמָּה מעלות וחשיבות מֵהָכָא כלומר ממך 'לְקַרְחִינָאָה' לאביך הקרח? והשיב לו: הפרש גדול יש לאבי עלי כמו הפרש ויתרון שיש מני עד עצמך אתה הסריס, כי אני חכם ואתה חמור חמורתיים. והמין חרה אפו בדברים אלו שאמר לו שהוא יש לו יתרון וחשיבות עליו, ולכן זלזל בו ואמר לו: אתה **בַּרְחָא קַרְחָא** ששוה **אַרְבַּע** זוזי אין לך שום מעלה וחשיבות כלל. והשיב לו רבי יהושע בן קרחא: **עַקִּירָא שְׁלִיפָּא בְּתְמַנְיָא**, רוצה לומר אתה אין לך שום חשיבות ומעלה מאחר שאתה סריס ואי אפשר להחזיר לך מה שלקחו, וזהו עַקִּירָא שְׁלִיפָּא שאתה עקור ונשלף מן המילה דניתנה בִּתְמַנְיָא.

"**כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי" זוֹ אִשָּׁה. "הוּא צִוָּה וַיֵּעָמֵד" אֵלּוּ הַבָּנִים.** נראה לי בס"ד, מאחר דארז"ל (נדה לא.) 'אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה' אם כן יזדמן איש שתאותו גדולה מצד הטבע, ותיכף ומיד יזריע, והאשה להיפך שתאותה מועטת מצד טבעה ותתאחר מלהזריע, אם כן אשה זו לא אפשר שתלד זכרים אלא נקבות. וכן יזדמן האשה ממהרת להזריע מחמת טבעה והאיש מתאחר, ואם כן אי אפשר שתלד

אלא נקבות רק זכרים, ואם כן איך יבואו הבנים כפי רצון השי"ת?
על כן מה עשה הקב"ה, מינה מלאך על שיעור התאוה ולא מסר התאוה של התשמיש בטבע האדם, אלא הניח מלאך פרטי ממונה עליה, שהוא יתן אותה כפי השיעור הראוי ללידת זכר בליל העיבור, שמרבה אותה אצל האשה כדי שתקדים, וממעט אותה אצל האיש כדי שיתאחר ואז תלד זכר, ואם רצונו יתברך שתלד נקבה יעשה המלאך להיפך.
ובזה פירשתי בס"ד מאמר רז"ל (בראשית רבה פה, ח) בפסוק 'וַיִּרְאֶה יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה' (בראשית לח, טו), אמר רבי יוחנן ביקש לעבור [מהמקום שהייתה בו תמר למקום אחר] וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה, אמר לו: יהודה, היכן אתה הולך? מהיכן מלכים עומדים, מיד 'וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל הַדֶּרֶךְ' **בעל כרחו שלא בטובתו**, עד כאן.
ופירשתי הענין שרצה הקב"ה שתתעבר ממנו בזכר, על כן בא מלאך הממונה על התאוה ונתן לו כח תאוה בשיעור המוגבל באדם שבועל בעל כרחו שלא בטובתו, דודאי יתאחר בהזרעתו, ואז היא תזריע תחילה ותלד זכר. וזהו שאמר 'כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי' **זוֹ אִשָּׁה**, רוצה לומר תאוה של משכב אשה לא מסרה לטבע הגוף של כל אחד ואחד אלא הוא אמר שיעור שלה על ידי מלאך 'וַיְהִי' כי אמירתו יתברך היא תהיה מלאך, שהמלאך נעשה ממאמרו יתברך, כמו שנאמר 'הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ' (תהלים קמז, טו), וכיון שלא מסרה לטבע הגוף, לכן 'צִוָּה וַיַּעֲמֹד' **אֵלּוּ הַבָּנִים** זה יוליד זכרים וזה יוליד נקבות, וזה יוליד כך וכך זכרים וזה כך וכך נקבות.
נִשְׁמָתָן שֶׁל צַדִּיקִים גְּנוּזוֹת תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה **בִּצְרוֹר הַחַיִּים**". נראה לי בס"ד, אם תצרור מספר **נֶפֶשׁ** בִּצְרוֹר אחד יהיה הצרור **חל**, וכן אותיות **חיים** יוצאים במבטא ג' אותיות **חים**, ואם תצרור אותם בִּצְרוֹר אחד יהיה הצרור **נח** ותחבר שני הצרורות ביחד יהיה אותיות **נחלת**.
ובזה יובן בס"ד 'חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִמִים אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלָי' (תהלים טז, ו), פירוש, בַּנְּעִמִים אורות הבינה שנקראו נועם, אַף נַחֲלַת נ"ח ת"ל, שָׁפְרָה הארתם עָלַי. וידוע 'נח' רמז לבינה כי היא סוד **אזן** [58] גימטריא **נח** [58] וידוע כסא הכבוד הוא בסוד הבינה שנקראת 'כִּסֵּא הַכָּבוֹד' ולכן יליף הגנוזות תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד מהאי קרא ד'נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים'.
"**בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים**", **אֵלּוּ צִיצִית. וְשֶׁמֶן עַל רֹאשְׁךָ אַל יֶחְסָר**", **אֵלּוּ תְּפִלִּין**. נראה לי בס"ד, ידוע ציצית ביצירה תלמוד תורה ותפילין של יד בבריאה שה"ס [שהוא סוד] בינה, ותפילין של ראש באצילות סוד חכמה. וידוע, הזכירה לובן והשכחה חושך, ובציצית כתיב וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' (במדבר טו, לט) אין ראיה אלא באור שהוא

סוד הזכירה, ובציצית תִּזְכְּרוּ אֶת כָּל מִצְוֹת ה' הרמוזים בתפילין של ראש שה"ס חכמה, והיינו בתפילין של ראש יש שני שי"ן, ומספר שני ש' הוא ת"ר [600] ויש באחת מהן וא"ו יתר, הרי תר"ו [606] והם מִצְוֹת ה' שנתן לישראל יתר על בני נח, כי המצות כולן תרי"ג [613] הסר מהם ז' מצות שנתנו לבני נח גם כן נשאר לישראל יתרון בתר"ו מצות שרמוזים בשני ש' של תפילין של ראש. וזהו שנאמר 'בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים' **אֵלּוּ צִיצִית** שבו תהיה לכם הזכירה שהיא מצד הלובן, אך הזכירה צריך שתהיה לכל מצות ה' הרמוזים בתפילין של ראש, וזהו 'וְשָׂמָן עַל רֹאשֶׁךָ אַל יֶחְסָר' **אֵלּוּ תְּפִלִּין** שהוא בסוד שָׂמָן 'חכמה' לֹא יֶחְסָר שצריך אתה לזכור כל המצות הרמוזים בו.

ובסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע פירשתי בס"ד, 'בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים' **אֵלּוּ צִיצִית** וכו' היינו כי הציצית מניחן ולובשן בכל יום אפילו בשבת ויום טוב והתפילין נמי אף על פי שאין לובשן בשבת ויום טוב, הנה הוא עושה כונה בְּנִשְׁמַת כָּל חַי שיכוין **כָּל חַי** [68] עולה מספר **אהי"ה הוי"ה אהי"ה** [68], וכונה זו נקראת תמורת התפילין, שהמכוין בה נחשב לו כאילו הניח תפילין, ולכן כתבו המקובלים ז"ל **כל מי שאינו קורא נשמת כל חי בשבת כאילו לבש ציצית בלא תפילין**. ולזה אומר 'וְשָׂמָן' זה התפילין 'עַל רֹאשֶׁךָ' כלומר במחשבה שבראשך שאתה מחשב בשמות הקודש הנזכר שהם תמורת התפילין, לֹא יֶחְסָר ממך תיקון זה של התפילין, עיין שם.

ועתה אוסיף כאן ברמז זה שאמר 'עַל רֹאשֶׁךָ' רמז בזה על השבת. כי אותיות הסמוכים לאותיות ראש שאחריו הם אותיות שבת, וזהו שנאמר 'עַל רֹאשֶׁךָ', על רוצה לומר סמוך כמו 'וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה'. (במדבר ב, כ).

דף קנה:

דָּרַשׁ רַבִּי יוֹנָה אַפְתָּחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה, מַאי דִּכְתִיב: "יֹדֵעַ צַדִּיק דִּין דַּלִּים". עיין מה שכתב בפתח עינים. [אפשר דרך הלצייי דדרש זה אַפְתָּחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה להורות צדקתו יתברך שמרחם אפילו על הכלב להשהות אכילתו ג' ימים. וממנו ילמד הנשיא לרחם על הבריות ולבקש מנוח אשר ייטב להם. והנה שמעתי מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה על שם הרב הגדול מהר"י רוזאניס זלה"ה כונת הכתוב (**ישעיה נו, יא**) 'וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין כֻּלָּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקְּצֵהוּ' דמאי אית להו לכלבים עם הרועים? ופירש ז"ל דהקב"ה עשה טובה לכלבים להשהות אכילתם ג' ימים ואינם יודעים זה גם רועי ישראל בהיותם מכוונים לשם שמים להנהיג ישראל לישר הדורים וכיוצא ה' עמם עזרם ומגינם כדכתיב והיה ה' עם השופט והם אין סומכין על זה ופורקים מעליהם העול. וזהו שנאמר **וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ** צועקים למזונותם, **לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה** הטובה שעשה הקב"ה להם שישבעו ג' ימים באכילתם ודומה לזה **וְהֵמָּה רֹעִים לֹא יָדְעוּ הָבִין** שאם מתעסקים לשם

שמים בצרכי ישראל ה' עמם כדכתיב והיה ה' עם השופט ופורקים עול **כֻּלְּם לְדַרְכָּם פָּנוּ אִישׁ לְבִצְעוֹ מִקְצָהוּ**]

ואנא עבדא פירשתי בס"ד, הטעם שהיה דורש כן אַפִּתְחָא דְּבֵי נְשֵׁיאָה, כי חילוק צדקה לעניים מסור בידם, והעניים צועקין לפניהם, ויזדמן עני שהוא ובני ביתו רעבים ב' ימים שלא אכלו, והוא צועק לפניהם שימהרו לרחם עליו משום פקוח נפש, כי הוא ובני ביתו יש להם ב' ימים בלא אכילה, והם אפשר שיאמרו זה ודאי משקר, דאיך היו מתקיימים שני ימים בלא אכילה?! ולכן לא יתפעלו מדבריו למהר לתת לו מזונות ומתעצלים עד שיחקרו עליו, ואם נותנים אין נותנים לפי נפשות אלא בצמצום.

לכן דרש להם דבר זה שהקב"ה עושה צדקה עם הכלב ששוהא אכילתו במעיו ג' ימים וכל שכן שיעשה צדקה זו עם בני אדם. ולכן אם יאמר אדם לכם כך וכך לא אכלתי אל תאמרו משקר הוא אלא תמהרו לתת לו מזון!

דף קנו.

מַאי טַעְמָא? דְּאִבְּרוּ בֵּיהּ אוֹר וְחֹשֶׁךְ. פירוש, הערב והבוקר שהוא מדת לילה ומדת יום, כי יום ראשון היה ראשון לערב שהוא חשך, והיה ראשון לבקר שהוא אור. ולכן הנולד בו או יהיה ראש לטובים שהם אור כפי מה שהיה יום ההוא ראש לבקר שהוא אור או יהיה ראש לרעים שהוא חשך.

ובזה ליכא קושיא שמקשים העולם על גרסא זו דהוה ליה למימר 'לִהְיוֹת מְעֹרָב טַב וּבִישׁ' דאינו כן, כי באמת האור והחשך ביום ראשון לא היו מעורבים, אלא החשך היה מדת לילה עומד בפני עצמו, והאור מדת יום עומד בפני עצמו.

הַאי מַאן דְּבִתְלָתָא בְּשַׁבָּא, יְהֵא גְּבַר עָתִיר וְזַנָּאי יְהֵא. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם דְּאִיבְּרוּ בֵּיהּ עֲשָׂבִים. נראה לי, טעם של **הַזַּנָּאי** הוא משום דעשבים גדלים זה עם זה בערבובייא כמה מינים ביחד שיונקים זה עם זה ואינם נבדלים ומרוחקים זה עם זה כמו האילנות.

וטעם **דְּעָתִיר**, נראה לי בס"ד, מפני שהעשבים אחר שיהיו נקצרין חוזרין ונגדלין תיכף ומיד, וגם אין להם זמן ידוע אלא בכל ימות השנה גדלים, מה שאין כן באילנות, ונמצא זנים ומעשירים את בעליהן בכל יום ויום שהוא קוצר ומוכר ועושהו דמים.

ומה שאמר **יְהֵא גְּבַר גּוֹמֵל חֲסָדִים מִשּׁוּם דְּאִיבְּרוּ בֵּיהּ דָּגִים וְעוֹפוֹת**, נראה לי בס"ד, הטעם דהדגים נבראו מן המים דכתיב 'יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם' (בראשית א, כ) והוא חסד, וכן העופות נבראו מן הרקק והוא גם כן מים אלא שמעורב בו עפר לח.

הַאי מַאן דִּבְמַעֲלֵי שַׁבְּתָא, יְהֵא גְּבַר חַזָּרָן. פירוש, דרך העולם בעלי משא ומתן שמוכרים סחורות לבעלי חנויות, שיהיו בידם ערב שבת מחזרים לקבץ מהם מעות דמי הסחורות, וכן גבאי ומקבלי צדקה נמי מחזירין על בעלי בתים בערב שבת יותר משאר ימים לקבל לחם או מעות בשביל עניים הנצרכים, וכדי שלא תטעה לפרש 'מְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים' לכך פירש **חַזָּרָן בְּמִצְוֹוֹת**.

הַאי מַאן דִּבְחַמְּה, יְהֵי גְּבַר זְיוָתָן. הקשה מהרש"א ז"ל, אמאי נקיט חַמָּה ברישא והלא סדרן בתחלת שמושן שצ"ם חנכ"ל [שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה] ואם לפי סדרן בלילות הם כשנ"ץ חל"ם [כוכב, שבתאי, נוגה, צדק, חמה, לבנה, מאדים] ואם כסדרן בימים הם חל"ם כשנ"ץ [חמה, לבנה, מאדים, כוכב, שבתאי, צדק, נוגה] עיין שם.

ונראה לי בס"ד, דנקיט **חַמָּה** ברישא, מפני שדברים אלו כחמה ברורה וגלויים וידועים יותר משאר דברים. ואחר חמה נקיט **נוֹגַהּ** שדומה לחמה, דאש תלוי באותו מזל, והאש שורף וחום חמה שורף ולכן 'מַאן דִּבְכוֹכָב נֹגַהּ יְהֵא גְּבַר עָתִיר' והעשיר טבעו רגזן, וכן הזנאי יהיה רגזן וכעסן ביותר שגובר בו כח האש. ואחריו **כּוֹכָב** כי הוא סטרא דחמה, והעולם אומרים 'סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ הוּא מֶלֶךְ שֵׁנִי' כי כל סוד גלוי לסופר, ועוד 'עֶבֶד מֶלֶךְ כְּמֶלֶךְ'. ומה שאמר 'סַפְרָא דְּחַמָּה' לשון מליצה הוא, רוצה לומר כל תכסיסי חמה נמצאים בכוכב כאילו הוא סופר שכל תכסיסי הארון גלויים לו. ואחרי זה נקיט שלשה הנשארים כפי סדרן בתחילת שמושם בבריאת העולם כשנתלו המאורות ביום רביעי שהיה סדרן כך שצ"ם [שבתאי, צדק, מאדים] וכן הזכירם כאן.

נָפַק שְׁמוּאֵל וְדָרַשׁ: "**וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת**". קשה, זה עשה תחבולה של חכמה להצילו מן הבושה ולא נתן צדקה משלו?

ונראה לי בס"ד על פי המונח שכתבתי בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע דאיך זה הראה כאילו לקח ממנו לחם והוא לא לקח וזה לא נתן ונמצא אכל מן האמצע כנז"ל? ותירצתי בס"ד, דזה המקבץ נתן חלקו ולא אכל עמהם בו ביום וזיכה את שלו לזה עיין שם, ולפי זה נמצא עשה צדקה עם זה משלו.

אָמְרָה לֵיהּ: **כַּסֵּי רֵישֵׁיךְ, כִּי הֵיכִי דְּתִיהֲוֵי עָלְךְ אֵימְתָא דִּשְׁמַיָּא**. הנה ידוע דשם סא"ל הרמוז בראשי תיבות אַתָּה סֵתֶר לִי מסוגל להכנעת היצר הרע ולשמירת האדם ממנו. ולכן אמר לה: **כַּסֵּי רֵישֵׁיךְ**, רמזה בתיבת **כַּסֵּי** לשם סא"ל, כי **כַּסֵּי** [90] עם הכולל גימטריא **סא"ל** [91] ובו ישראל **חַיִּים**.